



ИНСТИТУТ ЗА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК
„ПРОФ. Л. АНДРЕЙЧИН“
БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

ЙОРДАНКА АТАНАСОВА ТРИФОНОВА

ДИНАМИКА В БЪЛГАРСКАТА И ЧЕШКАТА
ДЕПРОПРИАЛНА СИСТЕМА
В КРАЯ НА XX ВЕК

*Автореферат
на дисертация за присъждане на
образователната и научна степен „доктор“
в областта на висшето образование
„Хуманитарни науки“
професионално направление „Филология“, шифър 2.1.*

ДАНИИ ЗА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Дисертацията се състои от увод, четири глави, заключение, шест приложения, справка за приносните елементи на труда, справка за цитираната литература и източниците на материал.

Общият обем на дисертационния труд е 349 страници,
760 000 знака без бележки.

Брой на цитираните заглавия: 422

ДАНИИ ЗА ПРОЦЕДУРАТА НА ЗАЩИТА

Дисертационният труд е обсъден и предложен за защита на разширено заседание на Секцията по етнолингвистика в ИБЕ „Проф. Л. Андрейчин“.

Защитата на дисертацията ще се състои на 29.11.2012 г.
от 14 часа в зала № 102, бл. 17 на БАН,
бул. „Шипченски проход“ № 52.



**ИНСТИТУТ ЗА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК
„ПРОФ. Л. АНДРЕЙЧИН“
БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ**

ЙОРДАНКА АТАНАСОВА ТРИФОНОВА
ДИНАМИКА В БЪЛГАРСКАТА И ЧЕШКАТА
ДЕПРОПРИАЛНА СИСТЕМА
В КРАЯ НА XX ВЕК

*Автореферат
на дисертация за присъждане на
образователната и научна степен „доктор“
в областта на висшето образование
„Хуманитарни науки“
професионално направление „Филология“, шифър 2.1.*

Научен консултант: проф. Лилия Крумова-Цветкова, дфн

Научно жури:

доц. Диана Благоева, дн (председател)
проф. Хана Гладкова, дфн (рецензент)
проф. Борис Парашкевов, дфн (рецензент)
проф. Лилия Крумова-Цветкова, дфн (член)
доц. Маргарита Младенова, дн (член)

СОФИЯ 2012

СЪДЪРЖАНИЕ

УВОД	5
ПЪРВА ГЛАВА	
ИЗХОДНИ ТЕОРЕТИЧНИ ПОСТАНОВКИ.....	8
ВТОРА ГЛАВА	
ОСОБЕНОСТИ	
НА ПРОПРИАЛНАТА ТРАНСМОТИВАЦИЯ	18
ТРЕТА ГЛАВА	
АПЕЛАТИВИЗАЦИЯТА КАТО СРЕДСТВО	
ЗА ВЪЗНИКВАНЕ НА НОМИНАТИВНИ ЕДИНИЦИ	28
ЧЕТВЪРТА ГЛАВА	
ДИНАМИКА В БЪЛГАРСКАТА И ЧЕШКАТА	
ДЕПРОПРИАЛНА СИСТЕМА	42
ЗАКЛЮЧЕНИЕ.....	72
СПРАВКА ЗА ПРИНОСИТЕ НА ДИСЕРТАЦИЯТА	74
ЛИТЕРАТУРА, ЦИТИРАНА В АВТОРЕФЕРАТА	75
ИЗТОЧНИЦИ, ЦИТИРАНИ В АВТОРЕФЕРАТА.....	79
СПИСЪК НА ПУБЛИКАЦИИТЕ ПО ТЕМАТА.....	80

УВОД

В увода на дисертацията (с. 4-10) се определят целта на изследването, обектът на изследване, разработваната научна област, хронологичните граници на изследването, предпоставките за избор на темата, изследователските методи и количествената представеност на изследваните единици в лексикалните системи на български и чешки. Въвежда се дефиниция за собствено име, уточняват се източниците на материал, конкретизират се задачите на работата и се обосновава използването на термина *проприи*.

Целта на изследването е да се съпостави динамиката в депроприалните системи на съвременния български и чешки език. Под динамика се разбират промени в характера и обхвата на процесите, протичащи в областта на депроприалните апелативи вследствие промени в проприалната област.

Обект на изследване са апелативизирани собствени имена от чужд произход като част от лексикалните системи на двата езика. Акцентът върху начините на възникване определя разработваната научна област като синхронна съпоставителна лексикология (ономасиология).

Хронологичните граници на наблюдаваните промени са очертани от последното десетилетие на XX и първото десетилетие на XXI век.

Конкретните предпоставки за избор на темата са: а) отсъствието на теоретични разработки върху депроприалните апелативи (по-нататък ДПА) в български при съществуване на богат емпиричен материал (Влахов 1996; Парашкевов 2011) и неактуалността на разработките в чешки (EP 2002: 43); б) неизследваната специфика на собствените имена (по-нататък – СИ) като функционални единици; в) променената езикова ситуация вследствие „края на географията“, развитието на информационните технологии и въздействието от страна на английски език; г) стремежът да се обогати профилът на българската езиковедска славистика.

Основна предпоставка е разбирането, че начините, по които несигнификативните средства за номинация (знаците-индекси) придобиват понятийност, могат да разкрият нови страни от взаимодействието между лексика и граматика в структурно различни езици. С оглед на това за отправна точка се приема функционалното дефиниране на СИ, т.е. схващането за СИ като вид речева единица, или *име на онимичен обект*. Под онимичен обект се разбира апелативен обект,

който за целите на комуникацията трябва да бъде назован и чрез индивидуализиращо, или *собствено* име. В онимичен обект може да се превърне всеки апелативен обект, ако това се налага от нуждите на комуникацията (Шрамек 1999: 12-13).

Паралелното сравнение на лексикални единици от два езика независимо от произхода им определя съпоставката като основен *метод за изследване*. За *tertium comparationis* на съпоставката се приема понятието апелативизационен потенциал (по-нататък – АП), дефинирано на този етап като способност на определен вид СИ „да произвежда“ определен вид апелативи.

Извън синхронното сравнение като основен метод синкретичният характер на депроприалните номинации предполага прилагане на частни лингвистични теории и методи: теорията за контактната мотивация (А. Данчев, Ю. Фурдик), постиженията на руската описателно-функционална ономастична школа (А. В. Суперанска) и на чешката и словашката функционална ономастика (Р. Шрамек, В. Бланар), основните постановки на чешката ономасиология (М. Докулил) и словашката лексикология (Ю. Фурдик, К. Бузашиова), номиналистко-комуникативната функционална концепция на Н. Д. Арутюнова. Двете основни теории, върху които почива изследването – на Р. Шрамек и на Н. Д. Арутюнова – представят интерпретация на теорията за СИ на Б. Ръсел.

Съществен с оглед обхвата на изследването е въпросът за *количеството съществуващи ДПА* в лексикалните системи на двата езика. Според Влахов 1996:5 в началото на 90-те години на миналия век в българския речник са установени и регистрирани около 6000 депроприални номинации. В най-новия речник на производни от СИ е посочено, че лексиконът му включва 1100 заглавни думи (проприи), но не е уточнен броят на възможните производни единици (Парашкевов 2011:7). Въз основа на посочените данни се приема, че през втората половина на XX в. в лексикона на българския език присъстват между 900 и 1100 СИ, използвани като мотивиращи основи за около 6000 ДПА. С оглед средния му обем (70 000 – 75 000 единици, Пернишка 2006), може да се приеме, че ДПА са от 1/15 до 1/10 част от него¹. Подобни данни за чешки отсъстват, но тъй като процесите в именната му морфология са по-активни в сравнение с български, посочените данни са валидни най-малко в същата степен и за него.

Изследваният материал включва повече от 1200 нови депроприални номинации в български и чешки. Критерий за новост е поява и фиксиране на лексикалната единица след 1989 г. Материалът е събиран от различни източници: ASCS, РНДЗБЕ, РНДБЕ, NSČ, NSČ2, Климеш 2010, лични ексцерпции от преса-

¹ Има се предвид стандартният български лексикон, представен в БТР и РСБКЕ, не в изработвания РБЕ, който по предвиждания трябва да включва около 200 000 единици (Пернишка 2006).

та, художествената литература и интернет. За сравнение с предишния период са използвани РЧДБЕ, ASCS, Влахов 1996 и Парашкевов 2011.

Съпоставителният характер на изследването, предполагащ международна терминология, граничният характер на изследваните единици и по-голямата словообразователна подвижност на термина проприи (*проприален, депроприален, проприализация*) са основания той да бъде предпочетен пред еквивалентния български термин СИ.

Конкретните задачи на изследването са:

- 1) да се изследва от функционална и структурна гледна точка една неразработена част от българската лексикална система;
- 2) да се дефинират функционално понятията апелативизация, ДПА и АП на СИ;
- 3) да се изясни отношението апелативизация – номинация;
- 4) да се анализира концепцията за „заемане“ на лексикални единици от чужд произход;
- 5) да се съпоставят начините за усвояване на „чужди“ апелативи и проприи в двата езика;
- 6) да се класифицират и разгледат съпоставително въз основа на комплексен функционален, ономастичен и ономасиологичен критерий ДПА в български и чешки в края на XX век,
- 7) да се определят признаците на динамика в тази част от лексикалните системи на българския и на чешкия език.

ПЪРВА ГЛАВА

Първа глава – ИЗХОДНИ ТЕОРЕТИЧНИ ПОСТАНОВКИ (с. 11-83) – се състои от пет части, обособени с оглед особеностите на ДПА като синкретични единици: *чуждост* по произход, *депроприалност* според мотивиращата основа и *апелативност* според граматичния им статут. Конкретните задачи са: 1) да се уточнят теоретичните постановки на дисертацията; 2) въз основа на възприетата теоретична рамка да се дефинира обектът на изследване.

Разработването на част 1. Лексикално заемане vs лексикално взаимодействие (с. 12-40) е продиктувано от необходимостта да се изясни ролята на „заемането“ като начин за номинация и от факта, че ДПА възникват предимно от проприи от чужд произход². Задачите на тази част са да се представят схващанията за „чужди думи“, „заемане“ и „заемки“ в българската и чешката литература и да се предложат аргументи в полза на това разбиране за „заемането“, което е прието в изследването.

Обзорът на литературата е изграден върху разграничаване на двата подхода, проявяващи се при интерпретацията на „чуждите“ лексикални единици – вътрешноезиков и междоезиков, съответстващи на двупосочната ориентация на „чуждата“ лексикална единица към изходния и към приемащия език.

При разглеждане на първия подход се съпоставят: а) термините за единици от чужд произход в двата езика и свързаните с тях конотации (заемки – *чуждици* в български, *vůpůjčka* – *přejímka* в чешки, EP 2002); б) критериите за приемане на чуждите лексеми (в български според степента на полезност, в чешки според степента на усвоеност); в) исторически обусловените разлики в отношението към чуждите лексикални единици от страна на учените и обществото, както и

² Едно от възможните обяснения за това е съществуващата връзка между проприалността и прозрачността – колкото по-непрозрачна е дадена номинация, толкова по-вероятно е да получи статут на СИ (Суперанска 1973: 107); следователно толкова по-лесно може да се апелативизира, тъй като отсъства „мотив“, блокиращ апелативизирането както при „прозрачните“ родни проприи. Друго възможно обяснение – по същността си екстралингвистично – е, че обектите на всеки един отделен народ (език), отличени с правото да имат „собствени имена“, са по-малобройни в сравнение с индивидуализираните със СИ обекти в световната цивилизация, което предопределя количественото превъзходство на последните.

промените в това отношение³. Последната съпоставка позволява да се направи заключение, че различните обстоятелства при формирането на двата езика като книжовни определят различното отношение към не-домашните думи, както и различните последици за лексикалния им фонд: общественото предразположение и научната търпимост към чуждите лексеми в български, дължащи се на значителното им присъствие в речниковия му фонд и същевременно подхранващи това присъствие, имат отрицателно въздействие върху „родните“ словообразователни процеси; научната дистанцираност, достигаща през определени периоди до ниска степен на толерантност в чешки, както и структурните му особености, стимулират словообразователните процеси.

Разликите в интерпретацията на лексемите от чужд произход при вътрешно-езиковия подход са обобщени в следната съпоставка:

В български

изтъква се значителното им присъствие и важната им роля за формиране на лексикалния фонд

класифицират се според прагматичен критерий (*полезни и безполезни*), като същевременно се изразява негативно отношение (*чуждици*)

изследват се диахронно, много внимание се обръща на етимологията им

В чешки

не се подчертава присъствието им в лексикалния фонд, поддържа се дистанцирано отношение към тях

класифицират се според степента, в която са станали домашни единици (*цитати, изцяло усвоени и т.н.*), без да се изразява вид отношение

изследват се синхронно, с оглед на възможностите им за словообразуване като домашни думи

При разглеждане на втория подход, определен като междуезиков, се проследяват промените в терминологията (*чужда дума* → *заемка* → *копие* или *реплика*; *език-източник* → *език-прототип*; *заемане* → *контакт* → *интерференция*) и в насочеността на изследванията (към *разликите* между оригинала и копието). Анализират се разработки на български контрастивисти и лексиколози, както и оценки за така нар. *заемане*⁴ от последното десетилетие, и се изразява

³ В български то може да бъде определено като толерантно по необходимост, в чешки – като дистанцирано; израз на този вид разлика е фактът, че български речници на чуждите думи се създават преди съставянето на тълковни речници, докато в чешки те се появяват едва в последното десетилетие на миналия век.

⁴ Лексикалното копие, което се стреми преди всичко да се въгради в родната си система, се намира в „пасивно-имитационна“ връзка с оригинала и не може да бъде определено като заемка (Алексиева 2006: 79); това, „което традиционно се описва като адаптация/асимиляция на чужди елементи към системата представлява когнитивен творчески акт в езика-приемник, който изгражда свой елемент в пълна взаимна зависимост от конкретната си фонологична, граматична и речникова структура“ (Ковачева 2006); новите единици, които се създават в езика-приемник, всъщност са псевдозаемки (Московска 1995: 110).

несъгласие с използването на названията *чужда дума* и *заемка* като термини в синхронната лексикология.

Представя се възприетото в изследването разбиране за „заемането“ като лексикално взаимодействие: в ситуация на контакт активен е езикът-приемник, който използва външен езиков материал за задоволяване на собствените си номинационни потребности (Хавранек 1966/72). В потвърждение на концепцията на Б. Хавранек се цитират резултатите от съпоставителни изследвания на български с други езици, отнасящи се до последната четвърт на миналия век (Алексиева 1977; Алексиева 1987; Парашкевов 1978/ 1979; Молхова 1979; Патев 1979; Гигов 1981; Данчев 1981; Парашкевов 1981; Московска 1995 и др.)⁵.

Спецификата на ДПА изисква да се разгледат още терминът *интернационализми* и етимологично свързаното с него понятие *интернационализация*. Отбелязват се разликите в тълкуването на първия термин, който в български е равнозначен на ‘международна културна лексика’, а в чешки – първоначално изключен от кръга на заетите думи (Филипец – Чермак 1985: 123-124; ЧГ 1986: 335) и впоследствие заедно с термина *европеизми* обособен в група заемки, разграничавани по признаци ‘произход’ и ‘разпространение’ (ЕР 2002: 543). Не се приема схващането за ДПА като вид интернационализми, тъй като в структурно отношение те се подчиняват на системата на езика, в който са интегрирани, а в семантично отношение интернационалната им форма не означава задължително присъствие на еднакви концепти (Онхайзер 2003: 120).

В обобщение се предлага дефиниция за процеса *лексикално взаимодействие*: *вид езиков контакт, при който един език задоволява породени от процеса на комуникация номинационни потребности, като създава собствени лексикални, т.е. двустранни единици, използвайки свои звукови ресурси, еквивалентни на съществуващи звукови комбинации от други езикови системи.*

Част 2. *Адаптация, асимилация или контактна мотивация?* (с. 40-52) е посветена на „техниките“ в процеса на лексикално взаимодействие. Търси се отговор на въпросите: как протичат етапите на този процес? съществува ли теоретична рамка, позволяваща единната им интерпретация? какъв тип единица възниква при лексикално взаимодействие?

Обзорът на термините – в български *приспособяване, усвояване, одомашняване, побългаряване, асимилация и адаптация* (обикновено без смислово разграничаване), и в последно време *интеграция* (Попова 2003: 141); в чешки – *přejímání, zapojování, začlenění, aklimatizace, počesťování*, напоследък също *integrace* (Фурдик 1994; Мравинацова 2005) – води към изво-

⁵ Въпреки че явлението се назовава *заемане*.

да, че терминологичната пъстрота е показател за недоизяснена специфика на процеса. Изразява се несъгласие с използваните термини и поради други причини: а) те не съответстват на възприетото разбиране за активната роля на езика-приемник, и б) предполагат семантична и формална тъждественост между изходната и новата единица, съществуващи само при термините. Като аргумент се посочва мнението на Фр. Данеш, според който адаптация е твърде слаба дума за обозначаване на явлението заемане, при което става дума за свободно (дори понякога произволно) манипулиране с чужди изрази (Боздехова 2010: 261)⁶.

Посочва се, че в българската контактология цялостна рамка на изследваното явление, включително и терминологична, е зададена преди повече от четвърт век от А. Данчев чрез разглеждане на процеса на „заемане“ като *промяна* (Данчев 1988). За обозначаване на етапите (и резултатите от тях) е предложена поредица от транс-термини – *трансфонемизация, трансморфемификация и трансморфемизация, транслексемификация и транслексемизация* и т.н., които не се налагат у нас, но получават отзвук в международната контактологична литература: позовавайки се на А. Данчев, словашкият лексиколог Ю. Фурдик ги допълва с *транссемантизация, трансдеривация, трансколоквиализация и трансортографизация*.

Представя се теорията на Ю. Фурдик за контактната мотивация като възможна теоретична аргументация на етапите в процеса лексикално взаимодействие. Ключово положение в нея заема *принципът на мотивираността* като организиращ и системоизграждащ фактор в лексиката. Авторът оспорва формулираната от Ф. дьо Сосюр аксиома за произволността на езиковия знак, посочвайки, че знакът е произволен само от семасиологична гледна точка, докато в ономасиологичен план самото му съществуване е показател за присъствие на експлицитен или имплицитен мотив. Това разбиране води до заключение, че немотивирани знакове (лексикални единици) не могат да съществуват и позволява така нар. заемки да се разглеждат като единици, възникнали в резултат на контактна мотивация. Главните разлики между словообразователната и контактната мотивация са разкрити чрез съпоставка по признаците: радиус на действие, мотивационна прозрачност, рекурсивност (повтаряемост на мотивационното отношение), демотивация, мотивационни функции, мотивационно взаимодействие (Динамика 1989: 28-38; Олощяк 2007: 24-33).

⁶ „Действително ли става дума за адаптация, или процесът по-скоро може да бъде определен като оформяне, изменение на чуждите елементи?“ (Боздехова 2010: 261). Мнението ѝ се споделя и от И. Мравинацова: „Този номинационен паралелизъм предизвиква съмнение дали изобщо може да се говори за заемане от един език в друг“ (Мравинацова 2005: 183).

Според теорията за контактната мотивация в трансмотивацията на лексикалната единица се разграничават три етапа: интерференция (първа поява в речта), трансференция (демотивация, промяна) и интеграция (включване в системата). Демотивацията протича в посока реч → език, поради което интерференцията е явление на речта, трансференцията се поставя в преходната зона между речта и езика, а интеграцията се отнася изцяло към системата, т.е. езика (Олощяк 2007: 36). Най-същественият етап в демотивацията на междуезиково мотивираната единица, т.е. трансференцията, се реализира на отделните езикови равнища под формата на *промени*, обозначени чрез отбелязаните транс термини.

В обобщението към тази част се приема теорията за контактната мотивация като обща рамка на етапите на лексикално взаимодействие и се предлага терминът *транслексема* за обозначаване на лексикална единица, възникнала в резултат на трансмотивация. Названието поражда въпроса необходимо ли е да се създават нови термини за обозначаване на явление, за което лингвистичната терминология разполага с вече създадени. Отговорът е утвърдителен с оглед методологичната последователност и разграничаването на етимологичния и синхронния подход: разделянето на лексикалните единици на домашни и чужди е проблем на етимологията, докато синхронното им изследване изисква адекватни термини. От синхронна и системно-структурна гледна точка произхождащите от други езикови системи лексикални единици не са чужди думи или заемки, а транслексеми, т.е. лексеми с междуезикова мотивация, за които са валидни отношенията и правилата на системата, в която са трансмотивирани. Поради това в работата „чуждите“ ДПА се интерпретират като равноправни с останалите лексикални единици и спецификата им се търси извън особеностите по произход.

В част 3. Класификации на проприите в българската и чешката литература (с. 52–57) и част 4. Между апелативите и проприите (с. 57-73) се разглежда следващата особеност на ДПА – мотивираността им от СИ, обозначена като депроприалност.

Задачата на част 3. е да се съпоставят видовете класификации на СИ в българската и чешката литература с цел определяне на единна основа за съпоставка, а задачата на част 4. – да се уточни статутът (проприален или апелативен) на онези единици, които се интерпретират по различен начин в двете ономастични традиции.

В българската литература основната класификация на СИ е онимична: различните видове СИ се разграничават според характера на означения обект, без да се поставят в отношение помежду си (Ковачев 1987: 18). В последно време Л. Димитрова-Тодорова, вземайки за основа единия вид класификация на Р.

Шрадек, разглежда видовете СИ в рамките на две общи онимични категории – геоними и бионими (Димитрова-Тодорова 2010: 12).

В съвременните чешки граматики класификациите на проприите също са онимични: СИ се разделят на антропоними, топоними и хремотоними според характера на означаваните обекти (ЧГ 1986: 346; КЧГ 1995: 78). Освен тях съществуват две функционални класификации, основаващи се на понятието онимичен обект (Шрадек 1989; Шрадек 1999: 13-16; Бланар 1996). В първата разграничителен критерий е референтната единичност/ множественост, хомогенност/ хетерогенност на онимичните обекти; във втората според типовия им характер се определят три плана: *геонимен*, *бионимен* и *хремотонимен* (Шрадек 1999: 16; EP 2002: 293).

Като основа за систематизиране на СИ от чужд произход, съответно на ДПА, се приемат цитираните класификации на Р. Шрадек. Същността на подхода му се изразява в: а) заместване на логическите понятия *денотат* (*референт*) и *десигнат* (*сигнификат*) с ономастичните понятия *апелативен обект* и *онимичен обект*; б) приемане на специфициращите онимични функции като основа за разграничаване на СИ; в) определяне на процеса на комуникацията като единствена област на съществуване на СИ.

Три групи проприи – *търговските марки*, *амбимодалните имена* и *груповите антропоними* – се интерпретират в българската и чешката литература по различен начин. Разликите имат широк спектър – от лингвистичния статут до графичното им отбелязване с главна или малка буква вследствие различна правописна традиция. Поради граничния характер на изследването – между „апелативната“ лексикология и ономастиката – в дисертацията детайлно се разглеждат признаците на „спорните“ единици, имащи отношение към включването или изключването им от периметъра на СИ (Балкански 1987: 393; Белецки 1972: 159-208; Березникова 1978; Бланар 1996; Бланар 1996а; Докулил 1976/ 97, Докулил 1977/ 97, Докулил 1989/ 97; ТМОИ 1986:31-37; Зидарова 1998: 136; Йорданова 1979; Суперанска 1978: 5-33; Суперанска 1978а; Соболева – Суперанска 1986: 60; Ховоркова 1988; Хремотоними 1989 и др.).

В заключение се приема, че:

а) търговските марки са СИ, тъй като подобно на останалите видове проприи индивидуализират, вторични са спрямо общата лексика, възникват чрез проприализация на нарицателни имена или трансонимизация на други проприи, имат конвенционални, но закрепени чрез закон названия, онимична семантика, не притежават генерично ед. ч. и получават основното си значение само при отнасяне към конкретни предмети (Соболева – Суперанска 1986: 61-67; Бланар 1996а: 13);

б) амбимодалните иили двумодусните имена (напр. *Институт за български език*) са СИ, тъй като независимо че запазват апелативното значение на

съставящите ги части, представяват лексикално и синтактично мотивирани, структурирани словосъчетания от нарицателни имена, транспонирани във функцията на проприи поради това, че обектите, които обозначават, не притежават отделни СИ, но с оглед на обществената си значимост имат право да ги притежават (Докулил 1977/ 97: 282, Докулил 1989/97: 50)⁷.

в) груповите антропоними⁸ не са СИ, тъй като се създават според словообразователни модели, а не чрез единичен номинативен акт, превеждат се от един на друг език и могат да образуват генерично ед. и мн. ч. (Бланар 1996а: 18). Извън проблемния си статут, в съвременността част от груповите антропоними, и по-точно жителските имена, се отличават с ясни признаци на упадък не само в български, но и в други езици, напр. полски (Клешчова 2010). До средата на 80-те години на миналия век подобна тенденция в чешки не се отбелязва, но ниската честота на името и необичайността на формата му се посочват като фактори, възпрепятстващи образуване на жителско име (Поливкова 1986: 134).

Приетите интерпретации на проблемните групи проприи затварят ономастичния кръг на СИ, които могат да бъдат мотивираща основа на ДПА.

В част 5. Функционални критерии за разграничаване на апелативи и проприи (с. 73-84) статутът на СИ, представляващи мотивираща основа за ДПА, се дефинира от функционална гледна точка.

Проследяват се разграничителните критерии между собствените и нарицателните имена в българската литература: от основните граматика на Л. Андрейчин, Ст. Стоянов и Академична граматика 1983, където те се разделят по семантичен (денотативен) признак, до последните граматика на Ив. Куцаров (2007) и Р. Ницолова (2008), в които разграничителният критерий е референциален, свързан с единичността или множествеността на референтите. Приема се мнението на Ст. Буров, който също разделя съществителните според вида референция, но не в зависимост от количеството на референтите, а според функциите на имената като назоваващи или като деиктични (указващи) думи⁹. Отбелязва се, че в българската лексикология проприите се интерпретират семасиологично: Ст. Георгиев определя седем типа проприални „значения“ (Георгиев 1991: 97 и следв.), а В. Зидарова смята, че проприите имат

⁷ М. Докулил предлага за описателните названия термина амбимодални имена, тъй като „обединяват в себе си двата основни начина (модуса) за постигане на единичната действителност“ (Докулил 1989/ 97: 48).

⁸ Терминът обединява различни видове имена.

⁹ „Собственото име е социален знак за отделяне на един обект от група еднородни обекти в действителността и за идентифициране на този обект в изказването. Подобно на местоименията основната функция на собствените имена е деиктичната функция, защото с тях се осъществява идентифицираща референция“ (ЕСБЕ 2000: 466).

„семантика“, макар и по-особена, тъй като също са знакове и номинативни единици (Зидарова 1998: 37).

Както в чешките граматики от средата на миналия век (Хавранек – Йедличка 1981: 16), така и в последната класификация на чешките съществителни (ЕР 2002: 466) като разграничител между *jména obecná* и *jména vlastní* се посочва семантиката. Семантичният критерий¹⁰, отчасти количествената референция¹¹, са делитбени признаци и в съвременните граматики; двата вида имена се разграничават референциално в лексикологията: за разлика от общите имена, които имат както десигнат (сигнификат), така и референт, проприите стоят на границата на означаването, тъй като имат референт, но нямат сигнификат (Филипец – Чермак 1985: 93).

В руската и в словашката литература апелативите и проприите се разделят въз основа на комплексен критерий (семантичен, граматичен, словообразователен): съотнесеност с клас обекти/ с единичен обект; неопределен/ определен денотат; възможност за употреба в генерично ед. ч./ мн. ч.; възможност/ невъзможност за конотиране; специфична семантика (апелативна или онимична); специфичен звуков строеж и словообразуване (Суперанска 1973; Бланар 1996).

Поставя се въпросът за еквивалентността между понятията апелатив и нарицателно съществително, като се приема, че апелатив е всяка номинация, която е *не-собствено име*, тъй като всяка номинативна единица може да се превърне в СИ (Суперанска 1973: 102-122; ТМОИ 1986: 37). Наричателното име винаги е съществително, докато за апелатива не е задължително да е нарицателно име.

За да се аргументира приетото в дисертацията разбиране за СИ като номинации-идентификатори (деиксиси) се представят концепцията на Н. Д. Арутюнова и категоризацията на българските съществителни, направена от Ст. Буров.

Според Н. Д. Арутюнова двете основни комуникативни функции, които се реализират в изречението (изказването) – идентификация и предикация – позволяват всички думи (знакове, номинации) да бъдат разделени в класове на *знакове-идентификатори* и *знакове-предикатори*. Имената (проприи и апелативи) и местоименията образуват класа на идентификаторите, а прилагателните и глаголите – на предикаторите (Арутюнова 1976: 370; Арутюнова 1977; Арутюнова 1980).

Освен по различна първична синтактична функция идентификаторите и предикаторите се различават и по семантични признаци. Групата на идентификато-

¹⁰ Значение на СИ е „наборът от възможните им функции и езиковите и извънезиковите информации, които те представят за определяния обект“ (ЧГ 1986: 346; също КЧГ 1995: 78).

¹¹ „Собствените имена (проприите) сигнализират единичност на означавания факт“ (ЧГ 1986: 47).

рите включва деиктични думи, проприи и апелативи. И деиксите, и проприите идентифицират чрез пряка референция, но деиксите са приложими към всеки референт и съдържанието им зависи пряко от признаците на денотата, докато проприите са уникално референтни и макар че съдържанието им също зависи от признаците на денотата, изборът му (на съдържанието) не се влияе от условията на комуникация. Отделно от тях, но пак като знакове-идентификатори, стоят апелативите (нарицателните имена), които за разлика от деиксите и проприите имат пълна семантична структура, т.е. могат едновременно да указват (идентифицират) и същевременно да представят признаците на денотата. Класът на предикаторите включва: а) думи само с понятийно съдържание, със сигнификат, неприспособими за денотация (глаголи и прилагателни); б) думи с пълна семантична структура, които могат да имат както сигнификативно, така и денотативно съдържание (съществителни). Въпреки това основно деление повечето знаци са функционално гъвкави и семантично двойствени, поради което могат да се употребяват както референтно, така и нереферентно, да имат и смисъл, и значение, сигнификативно и денотативно съдържание, притежават способност и за конотация, и за референция.

При самите знакове-идентификатори е налице второ деление, произтичащо от различната степен на идентификация, необходима за различните категории обекти. Основата за разграничаване отново е функционална, т.е. степента на идентификация се определя от потребностите на комуникацията: лицата се идентифицират с точност до индивид, което не е необходимо напр. при пространствените обекти (затова всяко същество има свое „собствено“ име, но не всеки природен обект се идентифицира самостоятелно). Степента на идентификация при предметите е различна – при индивидуализираните се установява с точност до единица, при стандартизираните – с точност до клас (Арутюнова 1977: 307).

Както посочва Н. Д. Арутюнова, „идентифициращите думи отразяват и класифицират това, което „съществува в света“. Те като че ли заместват света в съобщения за него. Предикатните думи изразяват това, което ние „мислим за света“. Първите са ориентирани към обективния свят, а вторите – към опознаващия субект. Първите могат да бъдат илюстрирани, а вторите – не могат“ (Арутюнова 1976: 343).

Ст. Буров предлага три вида класификации на българските съществителни имена – семантична, функционална, граматична – и се стреми да покаже наличието на корелация и паралелизъм между тях (Буров 2004: 100).

В семантичната класификация съществителните са разделени градуално на предметни, абстрактни и собствени имена според различията в денотативната им отнесеност, т.е. според различно съотношение между денотативния (екстензионал) и сигнификативния (интензионал) елемент в значението на (Бу-

ров 2004: 49-56). Предметните имена имат както екстензионал, така и интензионал, абстрактните имена имат интензионал, но практически нямат денотат (екстензионал), а СИ имат екстензионал, но нямат интензионал (сигнификат). Авторът утвърждава, че СИ е единично не защото отразява единични признаци на обектите, а защото не фиксира общи. „Значението за единичност не е негов отражателно-семантичен признак, а метаязиков признак“ (Буров 2004: 54).

Функционалната класификация е построена върху посочения при теорията на Н. Д. Арутюнова комуникативен подход, но акцентът се поставя върху предикатно-аргументната организация на изречението. Основно е положението, че СИ – за разлика от останалите съществителни, не могат да бъдат в позиция на предикат¹² поради отсъствието на интензионал.

От граматикоцентрична гледна точка съществителните са разделени според категориите определеност, число и род (Буров 2004: 68-101). Основания за подобна диверсификация дава принципът за кооперация на лексикални и граматични, от една страна, и на граматични и граматични семантични признаци, от друга (Буров 2004: 91). Обединявайки трите разделяния, авторът предлага класификация на български съществителни, подчинена на първо място на опозицията определеност/неопределеност (собствени или нарицателни имена), след което прилага опозициите по число и по одушевеност (Буров 2004: 99).

В обобщение към трите разгледани признака (*чуждост, депроприалност, апелативност*) в края на първа глава се предлага дефиниция на изследваните единици: ДПА са мотивирани от СИ транслексеми, които в резултат на апелативизация променят функцията си на уникално указващи единици. Въпросът *как несигнификативните средства за номинация придобиват „значение“?* се конкретизира в подвъпросите: могат ли СИ да придобият „значение“? запазват ли функцията си на идентификатори? какви са правилата на това превръщане? – чийто отговор се търси в изследването.

¹² Приема се, че не съществува свойство съм Мария, съм истинска Мария (Буров 2004: 56).

ВТОРА ГЛАВА

Втора глава – ОСОБЕНОСТИ НА ПРОПРИАЛНАТА ТРАНСМОТИВАЦИЯ (с.84-128) – е посветена на разликите в трансмотивацията на апелативи и проприи от формална гледна точка. Разработването ѝ е продиктувано: а) от допускането, че като чисти идентификатори СИ се трансмотивират различно от общите имена, независимо че явлението е еднотипно, т.е. създават се номинативни единици с външен езиков материал, и б) от отсъствието на общо изследване върху особеностите на проприалната трансмотивация – в правописните речници се разглежда системно само транскрипцията (транслитерацията) на СИ, а в граматиките те се споменават като допълнение към съответния раздел, посветен на апелативната лексика¹³.

Задачата е да се установят и систематизират формалните особености при трансмотивация на апелативи и проприи във вътрешноезиков план въз основа на приети в лексикалните системи на двата езика имена и да се определят в съпоставителен междуезиков план разликите, възникващи при контакта на СИ от чужд произход с граматичните системи на български и чешки.

В част 2.1. Лингвистични особености (с. 84-85) функцията на СИ като номинативен-идентификатор се определя като най-съществен фактор, влияещ върху трансмотивацията му: СИ идентифицира само чрез звукова последователност и връзката на името с референта му не изисква знание за понятийното съдържание на названието, поради което актът на съотнасяне е достатъчен, за да се осъществи взаимодействие. Формален израз на тази особеност и същевременно доказателство на казаното е по-високата степен на лексикално взаимодействие в проприалната област в сравнение с апелативната.

В част 2.2. Екстралингвистични особености (с. 85-93) се разглеждат разликите при трансмотивация на апелативи и проприи, отнасящи се до външ-

¹³ В това отношение чешката граматична литература се отличава от българската поради необходимостта да се определи възможно най-бързо деклинационният тип на трансмотивираното СИ, срв. ЧГ 1986: 435-378; КЧГ 1995: 268-280; специално посветено на тази проблематика е изследването на Кучера – Земан 1998.

ните обстоятелства на взаимодействие: причини, сфери на контакт, роля на фактора време.

Най-съществени екстралингвистични разлики между проприите и апелативите се проявяват при *причините за взаимодействие*, които могат да бъдат външно- и вътрешноезикови:

а) външноезикови. Според „миграционното“ схващане апелативи се „заемат“, за да се обозначи *новост*. Проприите не се транслотивират, за да се обозначи новост, а *еднаквост*. Част от причините за транслотивацията им имат императивен характер (комуникативни изисквания, административни преименувания, законови положения), срв. Шрамеке 1997; друга част не са породени от необходимост, а преследват прагматични цели, напр. постигане на престижна идентичност. Транслотивацията им се влияе от онимичната ситуация в езика-източник¹⁴ и от промяната в чуждоезиковата компетентност в езика-приемник¹⁵ (Кучера – Зебан 1998: 12).

б) вътрешноезикови. При апелативите се свързват със стремеж към усъвършенстване, детайлизиране, диференциране на изразните средства и начините за изразяване, към езикова икономия и към единна научна терминология (Бояджиев 1986: 187; Бояджиев 2007: 168-169).

При проприите се дължат на отслабване или загубване на диференциращата им способност. За преодоляване на функционалното претоварване се използва допълнителен индивидуализиращ признак, различен за отделните видове проприи (напр. високата вариативност при женско-личните имена в столичната антропонимна система, Калканова 2004: 200, 208, е резултат и от стремеж към диференциация).

Обобщава се, че транслотивацията на проприи е комуникативно обусловена, подчинена на необходимостта от единна идентификация, ръководена от прагматични фактори и зависима едновременно от онимичната ситуация в езика-източник и в езика-приемник.

Следващата екстралингвистична особеност е свързана със *сферите на контакт*, т.е. с онези части от неезиковото пространство, чиито названия могат да бъдат обект на транслотивация. Сферата на контакти при апелативите е неограничена, но „бедна“ на взаимодействие; сферата на контакти при проприите е ограничена, но „богата“ на взаимодействие. Сферата на контакти на апелативите е непредсказуема поради непрекъснато възникващите нови понятия; сферата на контакти при проприите лесно може да се „предскаже“, тъй като

¹⁴ Срв. в български спорове околу имената на американските градове (от исп.) Лос Анджелис/ Лос Енджелис/ по-старо Лос Анджелос; (от фр.) Ню Орлийнс/ по-старо Ню Орлеан, възникнали вследствие вариативността в езика-източник.

¹⁵ Като по-адекватно се предлага названието език-транслотиватор.

включва ограничен брой типове СИ (бионими, геоними, хрематоними и техните подразделения), чрез които се индивидуализират личности, места или обекти, преминавали през селекцията на времето и обществото.

Третата разлика е свързана с *фактора време*. И при двата вида единици ролята му може да се разглежда от две гледни точки: от една страна посоките и интензивността на лексикалното взаимодействие между езиците се променят във времето, а от друга – времето играе роля при създаването на нова номинативна единица.

По-продължителното присъствие на транслотивиран апелатив в език-приемник е фактор за демотивацията му; по-продължителното присъствие на транслотивирано СИ може да има отрицателно последици, ако се промени формата му, тъй като ще се заличи идентифициращата му функция. Времето влияе положително само за установяване на единна форма при наличие на варианти. Поради това бележки от типа 'архаично', 'исторически', 'остаряло', диференциращи апелативите според принадлежността им към активния или пасивния речник, са неподходящи при проприите¹⁶; по-адекватно е разграничението *постоянни* (stálá) и *сезонни* (sezónní) проприи от чужд произход (Кучера – Земан 1998: 8).

Изводът към тази част е, че знаковата спецификата на апелативите и проприите пречупва по различен начин обстоятелствата, т.е. екстралингвистичните фактори, свързани с транслотивацията им.

В част 2.3. Транслотивационни особености (с. 94-115) са обединени особености, които показват резултатите от транслотивация на апелативи и проприи на различни езикови равнища.

а) На фонологично и графично равнище (2.3.1. и 2.3.2.) разликите се изразяват в различна степен на толерантност към чужди звукови и буквени съчетания. Според А. В. Суперанска това е недостатък на системата, тъй като свидетелства за отсъствие на единен принцип на *трансфонемизация* (ТМОИ 1986: 133-134); А. Данчев обаче изказва аргументирани възражения срещу това мнение, тъй като „фонологичната структура на ономастичната лексика е по-богата от тази на апелативната лексика“ (Данчев 1981: 197; Данчев 2001: 194). Чешките учени също са на мнение, че изискването за единна фонологична система при усвояване на проприи и апелативи е неоснователно и неизпълнимо (Земан 1995: 140).

При трансфонемизация на апелативи и проприи и двата езика са „неедносистемни“, но по различен начин. В чешки проприите, особено новите, функционират с различни видове произношение, напр. за английски СИ – английско,

¹⁶ Може да се говори за исторически обусловена проприална норма, позволяваща имената да се оценяват като съвременни или остарели, но тя не се отнася за чуждите културни проприи.

чехизирано и чешко (Кучера – Земан 1998: 12). В български, където действа принципът за най-адекватно предаване на чуждите звукове или звукови съчетания с родни средства, след преминаване от система на транслитерация към система на транскрипция не може да се говори за „българско“, а само за английско и българизирано произнасяне. Така името на английския поет *William Wordsworth* ще се произнася в българизираната форма *Уилям Уърдсуърт* (евентуално *Уърдзуърт*), но не и в някоя от допустимите „чешки“ форми [vórtsvort] и [vertsvérs] (Кучера – Земан 1998: 6).

В областта на *трансграфемизацията* български и чешки са принципно различни езици, тъй като в български елементите от чужд произход при записването им чрез кирилското писмо са подложени на цялостна промяна, докато в чешки е валидно правилото чуждите проприи да се изписват в оригинална форма, напр. англ. *Richard Chamberlain* – бълг. *Ричард Чембърлейн* – чеш. *Richard Chamberlain* [riħard/ ričard čambřejn], 2 р. *Richarda Chamberlaina*; фр. *Brigitte Bardot* – бълг. *Бриджум/ Брѝжум Бардо* – чеш. *Brigitte Bardot* [břižit bardot]/ *Brigitte Bardotová*; англ. *Halloween* – бълг. *Хелоуин* – чеш. *Halloween* [ħalovín], 2.р. *Halloweenu* и т. н. Поради това в двата езика се наблюдават различни прояви на принципа на неедносистемност.

При трансмотивация на апелативи отношението между звуковата и графичната страна на транслексемите в чешки може да бъде двупосочно, т.е. произнасянето да определя изписването, както е при англ. *weekend*, *software*, произнасяни като [vikend], [softvér] и наложили се с изписването чеш. *vikend*, *softvér*, или обратното – изписването да определи произнасянето, както е при англ. *hockey* [hoki], *basketball* [bäskitbol], започнали да се изписват като *hokej*, *basketbal* и наложили се с произношението [hokej], [basketbal] (Мравинацова 2005: 190-192; Олощяк 2007: 187). В български произнасянето се ръководи само от изписването, което пък от своя страна се стреми да отрази колкото се може по-адекватно фонологичните особености на чуждата единица, срв. *уикенд*, *софтуер*, *хокей*, *баскетбол*.

При апелативите декомпозицията на изходния апелатив обикновено води до положително приемана трансграфемизация, срв. *garde-robe* (фр.) – *гардероб* (бълг.), *riding coat* (англ.) – *редингот* (бълг.). При проприите графична декомпозиция по принцип се избягва, напр. *Monte Carlo* (итал.) – *Монте Карло*, *New York* (англ.) – *Ню Йорк*, *La Coruña* (исп.) – *Ла Коруня* и др., тъй като нарушава идентифициращата им функция.

Графичният пренос, на който са подложени в български всички имена от чужд произход, позволява да се предположи, че в графично отношение той ще бъде по-единен от чешки. Графичното предаване обаче зависи и от други фактори, напр. от ареалите на контакт. Тъй като част от не-домашните лексикални единици са усвоени чрез език-посредник, етимологично свързани СИ и ДПА думи имат различен графичен облик, напр. *Кьолн* и *одеколон*, *Китай* и *синолог*,

крепдешин, Сион и ционизъм и др. (Парашкевов 1987а; Парашкевов 2008). Не-единното графичното предаване може да се дължи и на промяна в кодификационните правила – през последната четвърт на XX век системата на стихийна транслитерация е заменена от система на транскрипция, в резултат на което в настоящия момент българският не само не предава едносистемно графиката на проприите и апелативите, но и възникналата „кодификационна“ вариативност затруднява комуникацията.

Разликите в трансфонемизацията и трансграфемизацията на апелативите и проприите показват, че в проприалната област тези процеси са зависими и от прагматични фактори.

б) *Трансморфологизацията* на апелативите и проприите (2.3.3.) се разглежда от следните позиции: приема се, че проприите са единици, при които граматичните признаци играят важна роля за идентификацията им като клас съществителни; отчита се различното място на граматичната категория в системата на дадения език¹⁷; взема се под внимание спецификата на категорията и отношението между признаците ѝ и характеристиките на проприите, както и отношението ѝ към особеностите на онимичния обект.

Установява се, че при *трансждендъризация* на проприи, за разлика от същия процес при апелативите, родовата субкатегоризация зависи от характера на онимичния обект (одушевеност : неодушевеност), от вида онимичен обект (бионим, геоним, хрематоним), от родовата маркировка на назования със СИ апелативен обект и от завършека (формата) на СИ.

Транснумерализацията, или субкатегоризирането по число¹⁸, протича сложно поради това, че по дефиниция проприите означават единични обекти. Както при апелативите, така и при проприите, приписването на число е симетрично или асиметрично, но се определя от факторите:

○ вид на онимичния обект (одушевен – неодушевен, място – предмет), напр. *John* (англ. ед.ч.) – *Джон* (бълг. ед.ч.), но *The Times* (англ. Ø мн.ч.) – *Таймс* (чеш. м.р. ед./мн.ч.) – *Таймс* (бълг. м.р. ед.ч.);

¹⁷ Въпреки че имената и в български, и в чешки притежават категория род (за разлика от английски), в български родът на съществителните е класифицираща синтактична и само отчасти морфологична категория (Ницолова 2008: 52; също СБЕ 1999: 370; ЕСБЕ 2000: 399; противоположно мнение е изразено в Гулова 1988: 21, където родът се разглежда като скрита категория); в чешки родът се определя преди всичко като класифицираща морфологична категория, чрез която името се включва в определен склонителен тип (срв. КЧГ 1995: 387).

¹⁸ Разпространеното мнение е, че при проприите числото обозначава нееднородно ограничено множество; че мн. ч. се проявява при антропоници вследствие елипса с цел езикова икономия, при окازیонален преход на проприи в стилистично маркирани апелативи и при търговски марки за обозначаване на нов вид или подвид денотати в специалните подезици (Болотов 1978: 106).

○ число на онимичния обект в езика-източник, напр. *Les Alpes* (фр. ж.р. мн.ч.) – *Alpské hory* (чеш. ж.р. мн.ч.) – *Алпи/ Алпите* (бълг. Ø мн. ч.), но *Hradčany jsou...* (чеш. м.р. мн.ч.) – *Храдчани се издига...* (бълг. ед. ч.);

○ степен на морфологизация на числото в езика-трансмотиватор, напр. бълг. *Якуб Грим – братя Грим; Джон Кенеди – двамата Кенеди; Винъс Уилямс – сестрите Уилямс*, чеш. *Jakob Grimm – bratři Grimmové, John Kennedy – oba bratři Kennedyové, Venus Williamsová – sestra Williamsovy*; асиметричната транснумерализация на презимена в български показва, че степента на морфологизация на числото в български е по-ниска в сравнение с чешки;

○ тенденции в развитието на категорията в езика-трансмотиватор, напр. заличаване на специфичните плурални окончания при династичните имена, срв. бълг. *Романовци и Романови*, но само *Хабсбурги, Кобурги, Тюдори, Стюарти, Борджии*; чеш. *Tudorovci, Stuartovci, Romanovci*, но *Borgiové, Habsburkové, Medičejové*;

○ вида плурал в езика-трансмотиватор, който може да бъде: метафоричен, напр. бълг. *шекспировци не се раждат всеки ден* – чеш. *goetheové se nerodí každý den* (ЧГ 1986: 47), когато плурализацията означава същевременно апелативизация, и метонимичен: *имам два Шагала – obrazárna vlastní pět Kandinských a sedm Picassů* (ЧГ 1986: 47), който в български се подчинява на правилото за бройната форма, т.е. имената на лица се интерпретират като име на предмет, а в чешки – на правилото за плурализация на имена на лица.

Междуетиковата съпоставка позволява заключението, че плуралното формообразуване при транслексемии в чешки зависи от действащите семантични опозиции, докато в български се намира под влияние на формални фактори.

Отбелязват се особеностите в трансмотивацията на проприи при категории, специфични само за български (*определеност*) и само за чешки (*падеж*). За разлика от апелативите, които се трансморфологизират винаги неопределени, при проприите, които са определени по дефиниция, съществуват две възможности за графична и фонетична *трансартикулзация*:

а) симетрична, съответно аа) цитатна с неизразена определеност, напр. *John* (англ. опр.) – *Джон* (бълг. опр.), *Marie* (фр. опр.) – *Мару* (бълг. опр.), и аб) цитатна с изразена определеност чрез полукалькиране, напр. *Les Alpes* (фр.опр.) – *Алпите* (бълг. опр.); *the Appalachians* (англ. опр.) – *Апалачите* (бълг. опр.), и

б) асиметрична, съответно ба) цитатна, срв. *Le Monde* (фр. опр.) – *Льо Монд/ Монд* (бълг. морф. неопр.), *the Beatles* (англ. опр.) – *Бийтълс* (бълг. морф. неопр.), и бб) цитатна с артикулзационна декомпозиция, срв. *Jean de La Bruyère* (фр. опр.) – *Жан де Лабрюйер* (бълг. морф. неопр.), *El Dorado* (исп. опр.) – *Ел-дорадо* (бълг. морф. неопр.). За същинска асиметричната трансартикулзация може да се говори само при тип бб), където определителният член е морфема, неотделима от трансмотивираното име.

Наблюденията показват, че формалното запазване (*Лас Вегас*) или изпускане (*Таймс*) на определителния член не играе роля в трансартиклизациата на проприите.

В чешки разликите между апелативи и проприи в процеса на *трансдеклинация* (Олощяк 2007: 82 и след.) се доказват от съществуването на различни склонитбени типове за апелативи и проприи, от различното застъпване на апелативи и проприи в определени склонитбени типове¹⁹ и от различните видове морфонологични алтернации (ЧГ 1986: 345-376; Олощяк 2007: 82 и след.). Освен от характера на онимичния обект трансдеклинацията на проприи в чешки зависи от формални фактори според правилото, че „одомашняването“ започва с произношението и завършека на лексемата (Олощяк 2007: 82).

В заключение се посочва, че трансморфологизацията и в двата езика – независимо от разликите в граматичния им строеж – зависи от общата идентифициращата функция на проприите, от специфициращите онимични функции и от вида на апелативния обект, означен със СИ, като взаимодействието между различните граматични значения се подчинява на повече правила в сравнение с правилата при трансморфологизация на апелативи.

в) Поставянето на въпроса за стилизация²⁰, а още повече – за *трансстилизация* на СИ (2.3.4.), означава, че освен способност да индивидуализират те притежават и способност да характеризират. В изследването се приема, че проприите могат да бъдат стилистично маркирани, тъй като означават въз основа на индивидуални, но „обществено обусловени знакови конвенции“ (Филипец – Чермак 1985: 93).

Поради непрозрачността на трансмотивираните проприи при тях не може да възникне стилистичен ефект поради разминаване между етимология и функциониране. Транслексемите-проприи придобиват стилистична характеристика подобно на транслексемите-апелативи първо поради маркираност с признак ‘чуждост’ (напр. *Johnny* в английски е умалително и фамилиарно име; *Джони* в български – модно име), и второ – подобно на домашните проприи поради свързани с името конотации (напр. при използване като експресивно маркирани прякори).

г) *транссинтактизацията*, или участието на транслексемите апелативи и проприи в съчетания (текстове), се свързва при апелативите с превеждане или декомпозиция. При проприите декомпозицията се избягва, а проприалната лексика се определя като безеквивалентна. Така въпросът за превеждането ѝ изглежда лишен от основания; въпреки това е особено актуален днес поради необходимостта от използване поне на единна макротопонимия с цел единна локализация.

¹⁹ Срв.: „Съществуването на два вида граматичен род при антропонимите допринася за по-активното използване на деклинационни типове, застъпени само периферно при апелативите, напр. *Poche* – *Pocheho*.“ (ЧГ 1986: 347).

²⁰ Под стилизация се разбира процесът на създаване на стил (КЧГ 1995: 701), за разлика от прието в българската лингвистика тълкуване (ЕСБЕ 2000: 479).

Транссинтактизацията на проприи се наблюдава чрез сравнение на начините за предаване на урбаноними в чешки текстове с подобно проучване в български. В чешки се посочват пет начина за включване на чужди урбаноними в текст, най-често срещано от които е цитирането, напр. *podívat se do Baker Street, podél Via Veneto, přes Mariahilferstrasse* (Кнапова 1988). За български резултатите показват, че най-разпространено е отстраняването на чуждия апелатив и заместването му с български при запазване на чуждия оним, напр. *булевард „Дьо ла Шанел“, площад „Делестрапад“*. Факторите, определящи използването на един или друг начин, са типът текст, разбираемостта на СИ в контекст, традициите в използването на чуждото име, мястото на апелатива в структурата на СИ (Кнапова 1988).

Заключението е, че транссинтактизацията на проприи се отличава от транссинтактизацията на апелативи с наличието на многостепенна скала от комбинации между двете техники „цитиране“ и „превеждане“.

Установените разлики при трансмотивация на апелативи и проприи в двата езика са обобщени в таблица:

РАЗЛИКИ В ТРАНСМОТИВАЦИЯТА		
	Апелативи	Проприи
ЛИНГВИСТИЧНИ		
	трансмотивират се относително рядко	трансмотивират се ежедневно
ЕКСТРАЛИНГВИСТИЧНИ		
Причини	трансмотивират се за обозначаване на новост	трансмотивират се за означаване на еднаквост
Поле на контакти	неограничено и бедно на контакти	ограничено и богато на контакти
Фактор време	има отношение	няма отношение
КОНТАКТОЛОГИЧНИ		
Трансфонем.	с алофони и фонемии	само с основни фонемии
Трансортог.	зависи от графичната система	
Трансморф.	зависи от: морфологичната категория, мястото ѝ в езиковата система, формални ограничения	зависи от: морфологичната категория, мястото ѝ в езиковата система, типа онимичен обект, формални ограничения
Трансстил.	асиметрична поради различно място в системата	асиметрична поради признак чуждост и различна конотация
Транссинтакт.	цитатна калкирана	всички възможни преходи между цитатна и калкирана

В част 2.4. Изводи (с.126-128) се представят резултатите от направените наблюдения и се предлага дефиниция за *лексикално взаимодействие* в областта на проприалната лексика.

Формално погледнато, транслитивацията на проприи е еднотипен процес с транслитивацията на апелативи: звукови последователности, повече или по-малко еквивалентни на звукови последователности от език-източник, функционира в друг език. Знаковата специфика на двата вида звукови последователности е причина за разликите при новото им функциониране: апелативите, които не са задължително свързани с определено „съдържание“, или поради типовия му характер съответстват на повече видове съдържания, могат да получават разнообразен съдържателен „пълнеж“; при проприите звуковата последователност и „съдържанието“ са безапелационно свързани. Тясната обвързаност на чуждото СИ с неговия референт (съдържание) създава впечатление, че референциалната „чуждост“ означава и езикова „чуждост“. Израз на това разбиране е мнението, че апелативите „се заемат“, докато проприите се транслитерират (транскрибират), с което се поставя знак за равенство между реалността и езиковото ѝ отражение. Независимо от референциалната си „чуждост“ проприите *Джон Кенеди*, *Фудзияма* или *Рено* присъстват в българската и чешката лексикални системи като единици от тези *езикови* системи, а не като части от „чуждата“ действителност. Необходимостта от правилно идентифициране на чужд онимичен обект с онимичен знак не означава, че и онимичният знак е „чужд“. Поради това в заключение се предлага следното определение за процеса *лексикално взаимодействие* в областта на проприалната лексика: *вид езиков контакт, при който един език задоволява породени в процеса на комуникация потребности, като използва за идентифициране и индивидуализиране на обекти свои звукови ресурси, еквивалентни на звукови комбинации от други езикови системи.*

В междуетиков план направената съпоставка позволява да се определят следните сходства и различия между български и чешки:

а) *трансфонемизация*: и двата езика са неедносистемни, но вследствие различни кодификационни принципи в чешки съществува *чуждо*, *чехизирано* и *чешко* произнасяне на проприите, а в български – само *чуждо* и *българизирано*;

б) *трансграфемизация*: поради графичния пренос в български езиците са изцяло различни; запазването на оригиналната графика в чешки води до вариативност в произношението; в български вариативността е следствие от прагматични фактори – транслитивация чрез „посредник“ и промяна в кодификацията;

в) *трансморфологизация*: и в двата езика е резултат от сложно взаимодействие между онимичната функция на проприите, специфициращите онимични функции на видовете СИ, вида на апелативния обект, означен със СИ, значението на граматичната категория и съотношението му с идентифициращата

проприална функция; в чешки подчинена предимно на действащите семантични опозиции, в български зависима главно от формални и прагматични фактори;

г) *транссинтактизация*: и в двата езика предимно прагматично зависима; граматичните особености играят вторична роля.

Като единици, мотивирани от СИ, ДПА споделят трансмотивационните особености на мотивиращите ги основи: по-сложни трансфонемизация, трансграфемизация и трансморфологизацията в сравнение със същинските апелативи; прагматично ориентирана трансстилизация и транссинтактизация. Върху включването им в апелативна система обаче влияят преди всичко два други фактора: а) правилата за превръщане на СИ в апелативи, т.е. правилата на апелативизацията; б) правилата за оформяне на апелативните единици в съответния език, т.е. правилата за създаване на номинативни единици.

ТРЕТА ГЛАВА

Основният въпрос, разглеждан в трета глава – АПЕЛАТИВИЗАЦИЯТА КАТО СРЕДСТВО ЗА ВЪЗНИКВАНЕ НА НОМИНАТИВНИ ЕДИНИЦИ (с.129-187) – е отношението номинация – апелативизация. Предпоставки за разработване на проблематиката са неизяснеността на понятието апелативизация в българската лексикология и необходимостта от създаване на единен критерий (*tertium comparationis*) за синхронна съпоставка на ДПА в български и чешки.

Задачите в тази глава са: да се изясни същността на апелативизацията и отношението номинация – апелативизация; да се дефинира понятието апелативизация от функционална гледна точка; да се предложи *tertium comparationis* за синхронна съпоставка на ДПА в двата езика; да се определят признаците за апелативизация при отсъствие на формални показатели. Трета глава се състои от шест части.

В част 3.1. Апелативизация и проприализация (с. 129-139) се представя най-разпространената дефиниция за апелативизация²¹, поставя се въпросът за използването на съществуващи езикови единици в нова номинативна роля и се разглежда интерпретацията на понятията апелативизация и проприализация в българската и чешката литература.

Въпреки познатостта си, терминът *апелативизация* има неуточнено съдържание за български: според Бояджиев 1986: 59; СБЕ 1999: 149 става дума за разновидност на метонимията, а според Ст. Буров терминът е равнозначен на конверсия (ЕСБЕ 2000: 466). Специално разработени са т. нар. антропонимна конверсия (Кондукторова-Вълканова 1982; Кондукторова-Вълканова 1983) и образуването на термини от СИ (Манолова 1986).

В чешкото езикознание процесът е разгледан теоретично в Шрадек 1999: 55 и следв., а видове апелативизации се разработват в Сохова 1966, Покорна 1978 и Ховоркова 1988.

Във връзка с активното образуване на депроприални прилагателни, характерно и за двата езика, се обсъжда отношението проприализация – субстантивация и апелативизация – десубстантивация. Цитира се мнението на А. В. Суперанска, която смята, че образуването на глаголи, прилагателни и наречия

²¹ Преминаване на проприите в апелативи, ЕР 2002: 43.

от СИ свидетелства за пълна апелативизация на именните основи, тъй като според традиционната граматика изброените части на речта имат сигнификативно значение (Суперанска 1973: 115). Изразява се съмнение дали процесът, наблюдаван при прилагателните, действително е номинативен и дали не става дума за обозначаване на вид граматично (редовно изразявано) отношение за принадлежност и произход.

Поставя се въпросът за апелативно-проприалната омонимия, ясно проличаваща при съпоставяне словообразователните възможности на нарицателното име и възникналото чрез проприализация СИ (*звено* – *звеновод* и *Звено* – *звенар*; *aliance* – *alianční* и *Aliance* – *aliančník*), и се стига до извода, че когато една езикова единица се проприализира, т.е. когато придобие статут на апелатив²² спрямо дадено СИ, тя губи собствената си семантика и придобива семантичните признаци на онзи клас общи (нарицателни) имена, които са означени със съответното СИ, с други думи – които са апелативни обекти на съответния клас онимични обекти.

В заключение към тази част се представя възприетото разбиране за обхвата на процеса апелативизация – превръщане на СИ в именна номинация, т.е. в съществително или в именно съчетание²³, като се приема, че възникващите единици с не-нарицателна характеристика стоят в периферията на системата на ДПА и зависят от граматичните особености на съответния език.

В част 3.2. Видове апелативизация (с. 140-151) се посочват становищата относно видовете апелативизация, съответно видовете ДПА, които съществено се различават поради различни критерии за разграничаване.

Отбелязва се: а) мнението в западноевропейската и американската лингвистика, според което плурализацията, напр. *Джоновци* и *Марии*, както и членуването на СИ, напр. *this John, the other Mary, the Mary with the blue eyes, one of the Maries, The Mary, who is sitting over there* (Молхова 1987: 112), водят до възникване на нарицателни съществителни, тъй СИ губи индивидуализиращата си функция; б) мнението в руската ономастика, според което като ДПА се определят само единиците, възникващи чрез метонимия (Суперанска 1973: 116-117); в) мнението в чешката лингвистика, където процесът се дефинира по формален признак и апелативизацията е пряка (метафоризация и метонимизация) и не-пряка (дериация) (EP 2002: 43).

²² В случая под апелатив се има предвид всяка номинация, която не е СИ.

²³ Както посочва В. Г. Гак, отношението съществително име – предмет образува ядрения, основния тип номинация, въпреки че по-нататък той самият тълкува понятието номинация в широк план (Гак 1977: 233). В полза на приетото тук разбиране може да се посочи и фактът, че при така нар. заемане заеманите дискретни единици са главно съществителни.

Коментират се трудностите при определяне статута на устойчиви съчетания със СИ: *n/Питагорова теорема, закон на Ом; морзова азбука; богам като Крез; Augiášovy chlěvy, sysysfovská práce, Dieselův motor, již spatřil abraháma, být bohatý jako Krésus*. При атрибутивни фраземи като критерий за апелативност се приема използването на начини и средства от инвентара на апелативната номинация, т.е. *дизел* ← *дизелов мотор*, но **питагор* – *Питагорова теорема*; при глаголните фраземи се приемат зависимостите между индивидуализиращото и символното значение на СИ, определени във Филипс – Чермак 1985: 182.

Разгледаните подходи за разграничаване на ДПА от проприите се обобщават в критерии, според които се определят следните видове апелативизация:

а) в зависимост от времетраенето на номинативния акт, който може да бъде продължителен или еднократен, апелативизацията е *спонтанна* и *изкуствена*;

б) в зависимост от формален признак – наличие/отсъствие на морфологична или синтактична промяна в ДПА в сравнение с изходното СИ, апелативизацията може да бъде *пряка* (*голиат, kolt*) и *непряка* (*фройдист, kalvinizmus*). Според начина на номинация в рамките на пряката апелативизация се разграничават *метафорична* (*донкихот*), *метонимична* (*рапата*) и *чиста* (*шмайзер, lux*) апелативизация. Според границите, в които се променя формата на ДПА, при непряката апелативизация се разграничават *морфологична*, т.е. с промяна в границите на единицата (*епикуреец*), и *синтактична* апелативизация, която протича и/или извън границите на единицата (*Menuerův syndrom* → *menuer*);

в) в зависимост от степента на лексикализация на ДПА, т.е. присъствието му в системата или само в речта, се разграничават системни и контекстуални ДПА, съответно системна и контекстуална апелативизация. Като формални показатели на контекстуалните ДПА се посочват: безизключителна плурална форма (*марантиновци, айнщайнчета*) или присъствие на вид актуализатор (*българският Индиана Джоунс, родният Бродуей; Дон Кихот в съдийска тога*)²⁴;

г) според това, дали ДПА притежава всички признаци на същинските нарицателни съществителни или само част от тях, може да се разграничат пълна и частична апелативизация.

Има връзка между вида онимичен обект и начина на апелативизация. Поради това според вида онимичен обект се разграничават *деантропони*, *дегеоними* и *дехрематони*.

Видовете апелативизация позволяват всеки ДПА да бъде определен чрез набор от стойностите на определените критерии за апелативизация, напр.:

²⁴ Обикновено във вестникарски заглавия. Използването на актуализатор превръща символното, „апелативното“ значение отново в идентифициращо.

юда: +дебионим +пряка (+метафоризация) +естествена +системна +пълна
юдаизъм: +дебионим +непряка (+морфологична) +естествена +системна +пълна
рентген: +дебионим +пряка (+метонимизация) +изкуствена +системна +пълна

В обобщението към тази част се прави изводът, че разгледаните видове апелативизации разкриват различни страни на процеса, но не обясняват същността на промяната на СИ като вид идентификатор в ДПА.

В част 3.3. Начини за номинация (с. 151-161) се съпоставят интерпретациите на понятието начин за номинация в българската и чешката литература с цел да се отговори на въпроса може ли апелативизацията да бъде разглеждана като отделен начин за номинация?

По определение номинативната единица представлява резултат от действието на номинативния акт, т.е. резултат от свързването на определена форма с определено съдържание (EP 2002: 318). Тя не се създава във всяко ново изказване, а само се актуализира чрез избор на готова единица от лексикалната система. Начините, по които възникват системните лексикални средства за номинация, т.е. начините, по които определена форма се свързва с определено съдържание, са *начини за лексикална номинация*.

В българската лексикология терминът *начин за номинация* не е разпространен. М. Попова, позовавайки се на определените от В. Г. Гак *параметри* на номинация, включва в съдържанието на параметъра *източник на номинация* използване на готова лексикална единица, създаване на нова лексикална единица и заемане на лексикална единица (Попова 1990: 12). Ем. Пернишка се колебае между *начини* и *форми* на семантична номинация (Пернишка 1993: 140). В последно време В. Радева отбелязва като съществуващи възможности за номинация семантичното преосмисляне и натоварване на съществуваща в езика дума, заемането на название, създаването на нова лексикална единица (чрез афиксация или композиция) или употреба на називно устойчиво съчетание (Радева 2007: 26). Т. Бояджиев разглежда номинацията едновременно като процес и резултат поради отсъствието на термини, чрез които да бъдат разграничени (Бояджиев 2007: 78).

Схващанията за понятието начин за номинация и отношението му към понятието словообразователен начин са обобщени в три таблици: *Видове номинация*, *Видове вторична номинация според използваните средства и получаваните резултати* и *Видове словообразователни начини*. Анализът им показва, че в българската литература под *начин за номинация* се разбира преди всичко словообразователен начин в рамките на вторичната (прозрачната, експлицитната) номинация, като критериите за разграничаване на словообразователните начини и за йерархизиране на словообразователна система са формално-структурни. Това схващане има както основания, така и недоста-

тъщи – неизяснено остава отношението между т.нар. средства за номинация и словообразователните начини: при класифициране на вторичната номинация според използваните средства словообразуването, синтактичната транспозиция и семантична транспозиция се определят като различни самостоятелни *средства* за номинация; при класифицирането на словообразователните начини те се представят в рамките на словообразователния начин като най-висша класификационна единица в йерархията на словообразователната система; думите от чужд произход, смятани за семантично непрозрачни, остават извън изследователския интерес.

За разлика от българската, в чешката литература многозначността на термина *номинация* се сменя чрез два уточняващи термина – *номинативен акт* (*pojmenovací akt*) и *номинативна единица* (*pojmenovací jednotka*) (EP 2002: 318). Разграничават се също начини за номинация (*pojmenovací postupy*) и начини на словообразуване (*slovo tvorné způsoby*). Основни начини за номинация са образуването на думи и съчетания, семантичното (слово)образуване, заемането на думи и калкирането (ЧГ 1986I: 196-197; EP 2002: 318).

В рамките на първия начин за номинация, се разграничават *словообразователните начини* деривация, композиция, абревиация и освен това смесен композиционно-деривационен начин. При *свързването на думи* (*spojení slov*) възникват единици, обозначаващи като *sdrůžena pojmenování*, *sousloví* или *víceslovná pojmenování* (Филипец – Чермак 1985: 104-107; КЧГ 1995: 69-70; Мартинцова 2005: 212). Критерии за номинативност (*pojmenovatelnost*) в този случай са: референтно отношение към обозначената действителност чрез главния член на съчетанието; социална детерминираност на възникването на единицата; степен на функционална еквивалентност между цялата единица и частите ѝ; възпроизводимост на единицата; ограничена приложимост на съответния еднoсловен еквивалент; невъзможност за развиване на отделен член, напр. *лека атлетика* – **много лека атлетика*; възможност за елипса на член, напр. (*psací stůl*) (Филипец – Чермак 1985: 105). Към този начин на номинация се отнасят и „двете диалектични тенденции“ *универбизация* и *плюривербизация* или *мултивербизация*, смятани за „не-творческа“ проява на езиковата икономия (Филипец – Чермак 1985: 106-107).

Следващият начин за номинация – *семантично-ономасиологичната деривация* (*непряка номинация*) – приеман подобно на универбацията и мултивербизацията за не-творчески номинативен акт – се дефинира като „използване на съществуващи лексикални форми за обозначаване на два и повече различни класове денотати“ (Филипец – Чермак 1985: 108).

Последният начин за създаване на номинативни единици, т. нар. нареченото заемане, не се обсъжда, тъй като е разгледан в първа глава; необходимо е да се отбележи, че в чешката лексикология, както в българската и руската, заемането

се разглежда като самостоятелен номинативен начин. Според М. Попова обаче то не специален източник за номинация, тъй като „в зависимост от знанието на говорещия колектив за заетата единица тя може да се подведе към един от двата основни вида, като съответно се определи за първична или вторична номинация в дадения език“ (Попова 1990: 44).

Съпоставката на интерпретациите на понятието *начини за номинация* показва, че в българската литература разграничаването начин на номинация : словообразователен начин не е достатъчно ясно, а словообразователните начини са диференцирани морфологично. Поради това според българската класификация при словообразуване се създават нови *думи*. В чешката класификация при разграничаването на начините на номинация се използва скала от критерии, а разделянето е по семантичен признак. Така като съответствие на понятията се търсят *номинациите*. Извън това се разграничават „творчески“ ономазиологични начини, т.е. промени-преводи, и от друга страна – промени-преходи, които са резултат на комбинаторика вследствие езиковата икономия; в крайна сметка това определя различното място и значимост на *транспозицията* в двете систематизации.

Апелативизацията не се обособява като различен или отделен словообразователен начин в никоя систематизация, въпреки че е характерна само за един вид единици. Поради това се приема, че спецификата на ДПА като обозначаващи единици възниква не в резултат на номинационни начини, а се дължи на особеностите на СИ, от които са мотивирани.

В част 3.4. Апелативизационен потенциал (с. 161-174) се представя възприетото в изследването разбиране за значението на СИ, въз основа за което се дефинира функционално понятието апелативизация.

Съпоставят се ДПА, възникващи в двата езика от две „моделни“ СИ – антропонима (криптонима) *Сталин* и ойконима *Лондон*. Резултатите се представят в таблици, чиято лява част съдържа потенциалните типове ДПА, а дясната – регистрираните ДПА от съответния тип в двата езика. Съпоставката се извършва в плана на обозначението, тъй като се приема, че при възникване на нови номинативни единици формалният клас следва природата на обозначаемото.

Наблюденията и съпоставките позволяват да се направят следните изводи:

а) като вторични номинации, мотивирани от СИ, дебионимите и дегеонимите придобиват понятийност според *ограничен брой* номинационни типове. Количествената им дефективност проличава при сравнение с номинации от подобни немотивирани (или с вече неясна мотивация) апелативи. Деапелативните номинации надвишават количествено типовете ДПА, тъй като обобщаващото значение и денотативното разнообразие на апелативните мотивиращи основи позволяват те да се проявят като база или признак в много и различни номинации;

б) ДПА могат да възникнат *от всеки антропоним (геоним) и са предвидими*, с други думи възникването им има системен характер. Отсъствието на дадена номинация е случайно, тъй като при подходящи условия тези потенциални номинации ще се реализират. При апелативите също може да се говори за определена степен на предвидимост, тъй като словообразователните типове и модели имат за цел „да се облекчи избора на онова, което трябва да получи отделно название в обкръжаващата ни действителност“, но за теорията на номинацията е важно не само кой фрагмент от действителността и с какви средства се назовава, а също защо е избран именно този фрагмент и кой от признаците му е взет като основа за обозначаване (Кубрякова 1977: 237). При ДПА фрагментът от действителността, т.е. обектът, идентифициран със СИ, е зададен предварително, а признаците му са типови, поради което не съществуват условия за избор, а само за реализиране на номинацията;

в) системността на появата на ДПА е свързана с особената им „узуалност“ и „оказионалност“, с възможността лесно да се появяват и също така лесно да изчезват;

г) тъй като със СИ се диференцират само обекти (периодите от време също са дискретни обекти), ДПА са само десубстантивни номинации. Подобно на ограничения сектор от действителността, означаван със СИ, отношенията между ДПА и действителността също са ограничени: *притежание, произход, принадлежност и подобие*;

д) разнообразието от номинационни типове при същинските апелативи е съпроводено с формално разнообразие на средствата за номинация; на типовото еднообразие на ДПА съответства оскъдност на използваните средства. Този факт поражда въпроса дали ДПА са резултат от „творчески“ ономасиологичен процес, или само показатели за вид граматични (редовно проявяващи се) отношения?;

е) ДПА възникват чрез използване на различни словообразователни (номинационни) начини, но повтарят начините за номинация при апелативите;

ж) еднаквостта и повторемостта на номинационните типове превръща ДПА във вид систематизатори на СИ;

з) еднотипността на номинационните модели и на използваните за реализирането им средства води към извода, че понятийността на ДПА възниква само в резултат от действието на номинационното средство. Това дава основания разликата при създаване на понятия (нови номинационни типове) от апелативите и от проприите да се формулира така: при апелативите неизменяемата (от формална гледна точка) или понятийна (от семантична) част може да се свързва с различни типови елементи, вследствие на което могат да възникнат голям брой нови понятия. При ДПА стабилна и постоянна е само системата от типови елементи, най-често афикси, които „вкарват“ в тях определена доза типова „понятийност“.

Посочената формална разлика е израз на разликата между апелативите и проприите като обозначаващи и означаващи единици: в обобщаващото значение на апелативите са отразени много повече страни от действителността, които могат да се използват като основа за възникване на нови номинации, съответно на нови видове понятийност. Референтната функция на проприите стеснява само до един обект периметъра на частта от действителността, която може да бъде използвана за създаване на ново понятие, а това от своя страна ограничава количеството и видовете понятийност на депроприалните номинации. Възниква въпросът дали понятийността на ДПА зависи само от значенията на средствата за апелативизация и каква е ролята на вида СИ, т.е. на „значението“ му?

Съпоставката на ДПА от бионими и геоними показва присъствие както на общи, така и на различни номинационни типове. Следователно възникването на апелативната семантика, или на понятийността им, не е резултат единствено от семантиката на формалните средства за апелативизация, а роля играе и така нар. „значение“ на СИ.

От направените съпоставки проличава, че „значението“ на СИ не се изразява само в свързаните с името асоциации (постоянни конотации, комуникативна или информативна стойност, конкретна информация за денотата) или поне не всички СИ притежават такова „значение“ (конотации). За разлика от асоциациите и конотациите, които могат да присъстват, но и да отсъстват, всяко СИ носи информация за това дали чрез него вторично и допълнително се идентифицира *лице, място или предмет*. Такава позиция застъпва в българското езикознание Ст. Георгиев²⁵. Поради това разбирането за „значение“ на СИ, което се приема в изследването, е: „значението“ на СИ се изразява в най-общите семантични признаци, преди всичко *одушевеност – неодушевеност и единичност – множественост* на апелативния обект, индивидуализиран със съответното СИ. Апелативните класове се отличават с различни признаци, поради което от различните видове СИ възникват различни видове ДПА; от това следва, че различните СИ имат различни възможности за апелативизация, или различен *апелативизационен потенциал*.

Фактът, че СИ е единица на речта, както и цитираното определение за СИ на Р. Шрамек, позволяват понятието АП и процеса апелативизация да бъдат дефинирани с оглед отношението *онимичен обект – апелативен обект*. Възприетият подход почива на убеждението, че търсенето на разлики между ДПА и

²⁵ „По самото си предназначение собственото име притежава детерминираща функция. И все пак не би могло да се пренебрегнат някои страни от информативното съдържание на собствените имена, например наличието на значение за род, за вида на обекта – лице, събитие, място и пр. Дали признаваме или не, зад тях стои и понятието за класа обекти, към които номинатът принадлежи“ (Георгиев 1991: 96; Георгиев 1990: 106).

общите имена (апелативите) само на сигнификативно равнище, без свързване с промяна в референта на СИ, не води до задоволителни резултати.

Формални предпоставки за приемане на тази гледна точка са отбелязаните по-горе okazjiоналност и системност на възникване на ДПА в двата езика. Теоретични предпоставки са особеностите на okazjiоналната лексикална номинация и преди всичко схващането, че „в основата на okazjiоналното преименуване стои промяна („сдвиг“) на първичната денотативна съотнесеност въз основа пренасяне на общ признак от обекта на първичното (узуалното) именуване върху обекта на вторичното (оказионалното) именуване“ [...] „вторичната okazjiонална номинация с дума винаги е свързана с промяна на денотативната съотнесеност на лексикално-семантичния вариант и формиране на okazjiонален референт под влияние на контекста“ (Азнаурова 1977:95).

От такава гледна точка се приема, че при прехода на СИ в апелативи се извършва промяна на референтната отнесеност на СИ, вследствие на което се нарушава отношението на тъждественост между СИ (онимичния обект) и референта му (апелативния обект). СИ вече не означава уникален референт от даден клас апелативи, а започва да обозначава: а) референт(и), принадлежащ(и) към друг (различен) клас, или б) ако остане в границите на същия апелативен клас, „умножава“ означаваните апелативните обекти, или в) при запазване на същия апелативен клас създава маркирани номинации. И в трите случая СИ престава да бъде *собствено име* и се превръща в ДПА. Зависимостта на значението на ДПА от промяната в референтната отнесеност на СИ позволява да се твърди, че сигнификативността (понятийността) на ДПА възниква вследствие „играта на референтите“ на СИ.

С други думи, когато със СИ, т.е. със знак без „значение“, но с определен референт, започват да се означават апелативни обекти, принадлежащи към други апелативни класове или се променя характеристиката на означавания апелативен клас, новият възникващ знак е ДПА, чиято понятйност (значение) е резултат от промяна в отношението на тъждественост между СИ и референта му. В терминологията на използваните ономастични понятия – онимичен обект и апелативен обект – тази промяна може да се формулира като нарушаване на отношението на тъждественост между онимичния и апелативния обект.

Въз основа на казаното се предлага следната дефиниция за апелативизация: *количествена (от единичен към множествен обект)²⁶, качествено-количест-*

²⁶ В примера Всички Ивановци имат днес имен ден няма апелативизация, защото отношението на тъждественост не се променя: всяко име Иван поотделно е тъждествено с лицето, носещо това име; затова изписването е с главна буква. В примера Всички наполеоновци носят маршалски жезъл в раницата има апелативизация, тъй като отношението между апелативния и онимичния обект се променя – името Наполеон е тъждествено само с една личност, в останалите случаи има промяна от единичност в множественост; затова изписването е с малка буква.

вена (от един към друг множествен обект от друг апелативен клас) или едновременно количествена и качествена промяна на тъждествеността между онимичния и апелативния обект. Спецификата на ДПА като имена, мотивирани от СИ, се дефинира като СИ с променено отношение на тъждественост между онимичния и апелативния обект, а АП на СИ като величина, определяща степента на тъждественост между онимичния и апелативния обект.

В част 3.5. Формални критерии за пряка апелативизация (с. 174-186) въз основа на материал от ASCS, Влахов 1996 и Парашкевов 2011 се разглеждат признаците за апелативизация в случаите, при които промяната на отношението на тъждественост между СИ и апелативния обект не получава формален израз, т.е. при т. нар. пряка апелативизация.

За да бъде признат статут на апелатив на едно СИ:

3.5.1. ДПА трябва да образува неутрални форми за множествено число²⁷, напр. *ментор* – *ментори*, *горгона* – *горгони*, *дерби* – *дербима*; *goliáš* – *goliášové*, *bedekr* – *bedekry*, *megera* – *megery*, *sfinx*/ *sfinja* – *sfinjy*, *leporelo* – *leporela*; *xerox* – *xeroxy*, *lego* – *lega* и др.

Възможността да се образуват неутрални плурални форми обаче зависи и от други фактори (броимост и делимост на обектите, срв. СБЕ 1999: 366, Буров 1996, Крумова-Цветкова 2007), срв. невъзможността за плурал от *голгота* – **голготи*, *ватерло* – **ватерла*, *елдорадо* – **елдорада* и под. Поради това отсъствието на форми за мн. ч., неподкрепено от други признаци, не е показател за липса на апелативизация.

3.5.1.1. интерес представлява въпросът дали възможността да се образува форма с определителен член в български е показател за апелативизация. Поради спецификата на членуваните форми на СИ в български (Буров 1996, Буров 2004: 131-146), както и поради факта, че определеността е позиция в рамките на именната фраза, членуването на СИ, неподкрепено от други признаци, не се приема като показател за апелативизация.

3.5.2. ДПА трябва да образува деминутивни форми: а) само с промяна в стилстичния регистър, напр. бълг. *Гаврош* → *гаврош(че)* пренебр. 'гамен'; чеш. *Hitler* 'Hitlerův stoupenec' – *hitlerčik* пренебр. 'hitlerovec, nacista', или б) с пресемантизация, напр. бълг. *амур* 'бог на любовта', 'любов' → *амурче* 'изделие, което го изобразява'; чеш.. *benjamin* 'nejmladší člen rodiny' → *benjamínek* 'nejmladší dítě'; *kuba* 'hlupák' → *kubík* 'chlapík, pašák'.

²⁷ Фактът, че неутралната форма за мн. ч. е най-важният показател за апелативизация, се потвърждава и от ситуативните апелативизации, срв. 2.3.2.3. – употребата на proprii в мн. ч. показва, че единичното се е превърнало в общо и типично (Суперанска 1973: 118)

3.5.3. ДПА трябва да образува неутрални форми за противоположен род при имена на лица, напр. *меценат* – *меценатка*, *ментор* – *менторка*. За разлика от активността на процеса при същинските апелативи в чешки, при ДПА той се среща рядко поради ясно изразения „мъжки“ или „женски“ характер на апелативния обект, срв. *donchuán* – **donchuánka*, *xantipa* – **xantip* и т.н. Двуродовостта също е рядко явление, срв.: *юда* ‘предател/ предателка’; *петрушка* ‘жизнерадостен герой, защитник на слабите’ и ‘вид кукла’ (Влахов 1996: 200); *пепеляшка* прен. ‘(за) пренебрегван човек със скрити достойнства’ и ‘(за) пренебрегвана, подценявана работа’, напр. *преводачеството е пепеляшката на литературния труд; лексикографът, друга пепеляшка на литературния труд* (Влахов 1996: 197).

3.5.4. ДПА трябва да е придобил „значение“, или да е започнал „да конотира“. Формален израз на това е развиването на полисемия. Наблюдават се следните видове полисемия:

3.5.4.1. ДПА актуализира само един признак, най-характерен за онимичния обект, напр. ‘(голям) размер’, срв.: *Голуат* ‘филистимец-великан’ – *goluiat* ‘великан, гигант’; *Goliáš* ‘filištinský obr’ – *goliáš* ‘velký, silný člověk nebo zvíře’.

3.5.4.2. Онимичният обект на СИ притежава набор от повече признаци, при чието актуализиране възникват несвързани помежду си значения на един ДПА или омонимични ДПА: *sodoma* ‘místo neřesti’ (букв. *вермен*, *бардак*) чрез актуализация на „лошото“ име на библейския град Содом и *sodoma* ‘hmotní zkáza’ (букв. *батак*, *погром*, *унищожение*) чрез актуализация на наказанието, от което е сполетян градът.

3.5.4.3. Връзката между ДПА и СИ се основава на страничен тип мотивация. Такъв тип полисемия в чешки се наблюдава при различните лекси на ДПА *jidáš*: *jidáš* ‘zrádce, pokrytec, falešník’, *jidáš* ‘druh pečiva, podávaného o Velikonocích’ и *jidáš* ‘oheň svěcený o Velikonocích’. Втората и третата имат косвена връзка със СИ *Jidáš*, тъй като се отнасят до обстоятелства, свързани с предателството на Юда. В български пример за този тип полисемия са метоними за части от облеклото, напр.: *Фигаро* → *фигаро* ‘бръснар’ и *фигаро* ‘къса, обикн. плетена горна женска дреха без ръкави’ (по дрехата на Фигаро) (РЧДБЕ, Влахов 1996)²⁸; *Наполеон* → *наполеон* ‘златна монета’ и *наполеонки* разг. *шег.* ‘дълги мъжки долни гащи’ (Влахов 1996);

3.5.4.4. Следващият тип полисемия зависи от характера на връзката (последователна или радиална) между СИ и ДПА. Полисемията при *дерби* е последователна, тъй като пряка връзка със СИ има само първия апелатив, т.е. *дерби* ‘традиционно конно надбягване в Англия’; всички останали се развиват чрез актуализиране на семи от първия ДПА – ‘състезание’, ‘на едно и също

²⁸ Формален разграничител е ударението, срв. *Фигаро* ‘литературен герой’, *фигаро* ‘съобразителен слуга’, *фѝгаро* ‘бръснар, берберин’, *фигаро* ‘дреха’ (Влахов 1996: 254).

място', 'между едни и същи съперници'. Полисемията²⁹ на *сирена* е радиална, тъй като всяко депроприално значение се е развило пряко от признак на апелативния обект.

3.5.4.5. полисемия възниква при трансонимизация, напр. *indíán* 'nezvedené dítě' (букв. 'невъзпитано дете') от етнонима *Indián* и *indíán* 'motocykl značky Indián' (Покорна 1978: 122); в български *Икар* 'ентузиаст; човек с високи цели; човек, предан на науката' и 'летец' (Влахов 1996: 114) и *икарус* 'автобус марка Икарус'.

3.5.5. ДПА трябва да участва в парадигматични отношения.

ДПА се включва в синонимни редове според:

3.5.5.1. а) апелативния или проприалния характер на синонима му, т.е. синонимия може да възникне: а1) между ДПА и обикновен апелатив, напр. *тартюф* – лицемер, *фортуна* – щастие; *adam* – пахъч, *betlém* – яслиčky, и а2) между ДПА и ДПА, което се среща по-рядко. Напр. паралелното съществуване на проприи с един и същи референт (бога на любовта в латински – *Амур* и *Купидон*) води до възникване на синонимните ДПА *амурче* и *купидонче*. Присъствието на СИ от един и същи език или от различни езици, рефериращи към едни и същи обекти, обаче не води задължително до синонимия. В чешки има два геонима за хълма, на който е разпнат Христос – *Kalvárie* (от латински) и *Golgota* (от староеврейски). Апелативизиран е само първият, срв. *kalvárie* 'umělecké zobrazení Kristova ukřížování', а в български – вторият, срв. *голгота* 'място, където е разпнат Христос' (РЧДБЕ, Влахов 1996: 79).

Възможен, макар и много рядък случай е двете имена на един и същи обект да се апелативизират с едно и също значение и да образуват синонимен ред, напр. *Jidáš* и *Iškariot*, съответно *jidáš* 'zrádce' и *iškariot* 'zrádce'³⁰ (Покорна 1978: 123). По-често срещан е различен вид апелативизация на двете (или повече) части на СИ, напр. от *Наполеон Бонапарт* от една страна са образувани дериватите-ДПА *бонапартист* 'привърженик на Бонапарт', *бонапартизъм*, а от друга – преките ДПА *наполеон* 'вид златна монета', *наполеонодор* 'вид златна монета', *наполеонки* 'вид дълги мъжки гащи'. От *Гай Юлий Цезар* се получават *Цезар* → *цезар*, *кесар*, *кайзер*, *цар* и *Юлий* → *юли*, *юлиански*; от *Феб Аполон* възникват *ф/Феб* 'прен. книж. слънце' и *а/Аполон* 'често ирон. красавец' (Влахов 1996).

б) стилистичната характеристика, т.е. вследствие: б1) противопоставяне 'неутрално – книжовно', напр. *лицемер* – *тартюф*, *půvab* – *grácie*; 'неутрално – разговорно', напр. *скъперник* – *плюшкин*, *hlupák* – *kašpar*, или б2) противопо-

²⁹ Може да бъде разглеждана и като омонимия.

³⁰ Вторият апелатив има по-малка фреквентност, което обяснява отсъствието му в ASCS и Климеш 2010. В български *искариот* не е посочен в РРОДД, въпреки че е познат в социалното пространство и до днес. Във Влахов 1996: 286 се отбелязва *искариотство* презр. като синоним на 'предателство, издайничество; коварство, лукавство'.

ставяне 'неутрално – експресивно', напр. джудже 'нисък човек' – презр. *лилипут*, *silák* – expr. *kyklop* (Покорна 1978: 123).

3.5.5.2. ДПА рядко участват в антонимни отношения помежду си или с апелативи. Отсъствието на антонимия при наличие на синонимия се обяснява със специфичните признаци на апелативните им обекти. Освен това ДПА имат ярка стилистична маркировка, която възпрепятства антонимията.

3.5.5.3. Омонимията също се проявява по своеобразен начин. Омоними могат да възникнат вследствие семантичен развой на ДПА, както е в бълг. *фигаро* *прен. шег.* 'съобразителен слуга', *прен. шег.* 'бръснар, берберин' – *фигаро* 'вид дреха' (всъщност омографи); чеш. *mentor*, -a 'karatel, mravokárce' и *mentor*, -u 'žahr. (při šlechtění ovocných dřevin) roub směřující vlastnosti podnože nebo podnož usměřující vlastnosti roubu' и др. От друга – омонимия може да възникне поради формално съвпадение на СИ на различни апелативни обекти, срв. в чешки *robinzon*, ж. *robinzonka* 'kdo žije osamoceně a jednoduše (podle Robinsona Crusoea)', от което е получен апелативът *robinzonáda*¹ 'liter. forma dobrodružného románu', и съвременният апелатив *robinzonáda*² 'sport. druh zákroku fotbalového brankáře (podle anglického brankáře Robinsona)'. Омонимия възниква и при универбиране, срв. чеш. *míšeň* *hovor.* 'míšeňský porcelán' и *míšeň* *hovor.* 'míšeňské jablko', както и при принадлежност на ДПА към различни функционални области или стилове, напр. *seladon*, -a 'expr. hanl. švihák' и *seladon*, -u 'výtv. starší kamenina nebo porcelán'. Активен източник на омонимия са трансономизациите, срв. *indián* 'nezvedené dítě' и *indián* 'motocykl značky Indián'. Омонимия може да възникне и между ДПА и обикновен апелатив, срв. бълг. *волт*¹ 'ел. мярка за електрически потенциал' и *волт*² 'спорт. обръщане в ездата и фехтовката' и 'прен. нечестно манипулиране при игра на карти' (РЧДБЕ). Изводът е, че възможностите за омонимия при ДПА са по-широки, отколкото при обикновените апелативи.

3.5.6. Синтагматичните отношения на ДПА са показател за (степен на) апелативизация. Синтагматичен контекст на ДПА най-често е именната фраза, поради което по-широката съчетаемост с прилагателни е показател за по-висока степен на апелативизация.

ДПА рядко се съчетават с квалифициращи прилагателни, тъй като самата номинация включва всички признаци, необходими за характеризиране на обекта (Покорна 1978: 123). Това обяснение е по-аргументирано от мнението на А. В. Суперанска, според която слабата адекватна съчетаемост на ДПА се дължи на разликата между апелативите и проприите като конотиращи и неконотиращи имена: тъй като СИ не конотират, те не включват никакви атрибути, отнасящи се към тези обекти, поради което не се съчетават с означващите ги прилагателни (Суперанска 1973: 99). Наблюденията показват, че част от ДПА имат ограничена съчетаемост само с прилагателни, които интензифицират признаците на апелативния обект, напр. *добър самарянин* (самарянинът по дефиниция е добър

човек), но не *хубав самарянин; едноок циклоп, крилат пегас и др.; квалификаторите всъщност са постоянни епитети. При други ДПА обаче ограничения не съществуват, срв. *вечното дерби*, *олимпийски бойкот* и т.н., което показва, че синтагматичните отношения на ДПА зависят от апелативния клас.

3.5.7. ДПА трябва да има идентични преводни еквиваленти в различни езици. Това е критерий, валиден само за термините и търговските марки, напр. *ампер*, *ангстрьом*, *бекерел* – *angström*, *ampér*, *becquerel* и т.н.; *линолеум*, *бакелит*, – *linoleum*, *bakelit* и др., тъй като при останалите видове ДПА развитието обикновено води до лексикална асиметрия.

Посоченият набор от признаци не е еднакво характерен за различните ДПА, тъй като – както бе посочено – апелативизацията зависи и от други фактори.

В част 3.6. Изводи (с. 187) се обобщава отношението апелативизация – номинация.

Проприализацията и апелативизацията са универсални езикови процеси, осъществяващи се поради възможността обектите от действителността да бъдат идентифицирани както индивидуално, така и общо. Процесите имат различен обхват на действие – първият от тях се проявява в речта и резултатът от него остава явление на речта, докато вторият възниква в речта, но резултатите му могат да бъдат част от езика. Ограниченият кръг апелативни обекти, които се индивидуализират със СИ (лица, места и по-рядко „предметни“ обекти³¹), както и отсъствието на понятийност при СИ, позволяват да се предположи, че при апелативизацията индивидуализиращото име ще обозначи общо име от своя апелативен клас (*Дон Кихот* – лице, *донкихот* – лице-идеалист) и понятийността му ще бъде свързана с този апелативен клас. Системното нарушаване на това правило свидетелства, че отношението апелативизация – номинация е по-сложно. Тъй като индивидуализирането на обектите чрез СИ се осъществява в речта, изходна точка за дефиниране на процеса апелативизация трябва да бъде речевата ситуация. От номинативна гледна точка апелативизацията представлява протекла в речта промяна на тъждествеността между онимичния и апелативния обект, получила системна значимост при включване на новото отношение *онимичен обект* – *апелативен обект* в парадигматичните (както лексикални, така и деривационни) и синтагматичните опозиции на съответната лексикална система. Апелативизацията не е начин, а средство за реализиране на начините за номинация, характерни за тази лексикална система.

³¹ Срв. наблюдението на Н. Д. Арутюнова за степента на индивидуализация на лицата и предметите. Номинациите за лица са върхът в номинационната „пирамида“ поради специалното място на лицата в комуникативния процес. Според Н. Д. Арутюнова голямата вариативност на речевите номинации за лица се дължи на социалната и природната им многостранност, както и на способността им за действия (Арутюнова 1977: 307-308); тук 1.5.6.

ЧЕТВЪРТА ГЛАВА

Четвърта глава – ДИНАМИКА В БЪЛГАРСКАТА И ЧЕШКАТА ДЕПРОПРИАЛНА СИСТЕМА (с. 188-290) – разглежда промените в депроприалния план на двата езика във връзка с промени в системата на трансмотивирани проприи. Задачата е да се класифицират регистрираните в лексикалните системи на двата езика нови ДПА, да се коментират особеностите им и да се представят признаците за осъществени или осъществяващи се промени. Главата се състои от пет номерирани части; заглавие е името на разглеждания тип.

В част 4.1. (с.188-193) се уточнява съдържанието на понятието динамика, изясняват се параметрите на наблюдение и структуриране на материала.

Под *признаци на динамика* в онимията се разбира: а) поява на нови (видове) ОнОб³², т.е. нови видове АпОб, индивидуализирани чрез СИ; б) количествени промени в подгрупите ОнОб и в съотношенията между тях; в) промени в езиците-източници на ОнОб; г) промени в ОнОб вследствие външноезикови фактори; д) промени вследствие вътрешноезикови фактори (кодификационни); е) промени в трансмотивацията на ОнОб на отделните езикови равнища (трансфонемизация, трансморфемизация, трансстилизация, транссинтактизация).

Под *признаци на динамика* в апелативната лексика се разбира: а) поява на нови лексикални единици-ДПА от трансмотивирани проприи; б) поява на нови номинационни типове ДПА; в) нови количествени съотношения между групите ДПА; г) промени във функционалната характеристика на номинативните единици като идентификатори или предикатори; д) промени в трансмотивацията на ДПА на отделни езикови равнища.

Количествените съотношения са важен показател за динамика, но акцентът е поставен върху промените във функционален план.

Изходна точка за наблюдение са апелативните обекти, идентифицирани със СИ, представляващи МО на ДПА. Това обяснява извеждането на признаците

³² Използвани съкращения: ОнОб = онимичен обект, АпОб = апелативен обект, АК_{ОнОб} = апелативен клас на ОнОб, АК_{АпОб} = апелативен клас на АпОб, Ап = апелативизационен потенциал на СИ, Аф = апелативизационна формула, НН = начин за номинация, С-ОД = семантично-ономасиологична деривация, СИ = собствено име, ДПА = депроприален апелатив, МО = мотивираща основа.

апелативен обект *лице, място и предмет* като предпоставки за съществуването на основните групи СИ – *бионими, геоними и хрематоними*. Смята се, че класифицирането на ДПА само от граматична (собствени и нарицателни имена), онимична (дебионими, дегеоними, дехрематоними) или ономасиологична гледна точка (метафори, метоними, деривати, универбати, композитуми, свързани съчетания) не дава пълна представа за спецификата им, поради което ДПА се класифицират с оглед на МО на бионими, геоними и хрематоними, с оглед на функцията си – на идентификатори и предикатори, и с оглед на начините за номинация (деривати, композитуми, резултати от С-ОД, свързани съчетания). Като класификационни признаци се използват още запазването или промяната на тъждествеността между АК на ОнОб и АпОб, както и – изхождайки от основното качество на СИ да означава единични обекти – способността на ДПА да образува или да не образува плурални форми, или да съществува само чрез форми за ед. или мн.ч. Признаците са обединени в следните апелативизационни формули (АФ):

$AK_{ОнОб} = AK_{АпОб} + \text{Множественост НН: Словообразуване (афиксация)}$

В групата на дебионимите-идентификатори тази формула показва, че съществува тъждественост между АК на ОнОб и АпОб на ДПА ($AK_{ОнОб} = AK_{АпОб}$, в случая става дума за *лице – лице*), че основната форма на съществуване на номинацията е плуралната (+Множественост) и че начинът за номинация е образуване на нова дума чрез афиксация. Под тази формула се включват всички ДПА от типа (*Муамар Кадафи*) → *кадафист, прокадафист, антикадафист*, тъй като възникват от СИ на лице и обозначават лица, основната им форма е плурална и се образуват чрез афикси.

АФ: $AK_{ОнОб} \neq AK_{АпОб} \pm \text{Множественост НН: С-ОД (универбация и метонимия)}$ показва, че при този тип апелативи АК на ОнОб и АК на ДПА не съвпадат (*лице – предмет*), че категорията *число* не играе диференцираща роля, че съответният ДПА е възникнал чрез С-ОД, по-точно метонимизация или универбация, и че в групата на дебионимите-идентификатори този апелативизационен тип включва ДПА като (*Daun*) → (*Dauniv syndrom*) → *daun* 'druh onemoscñeni'.

Понятието апелативизационен потенциал (АП) на СИ, т.е. степента на тъждественост между ОнОб и АпОб, се използва за съпоставка чрез два признака:

а) от една страна чрез показателя *сила на АП*, като под този параметър се разбира отношението между СИ и *конкретния* ДПА, в зависимост от което се различава *нулева, слаба, средна и силна* степен на тъждественост между АпОб на СИ и ДПА, и съответно *нулев, слаб, среден и силен* АП. Стойността на АП на същинските ДПА е нулева, т.е. ДПА е променил както апелативния клас, така и формата на съществуване на името на АОб от единична в плурална. Типичният пример за този тип номинации са жителските имена: при тях от СИ за *място* възниква апелатив, назоваващ *лице*, имащ като основна плурална форма.

На другия край на скалата, т.е. апелативи със силна степен на тъждественост между ДПА и СИ, са например метафорите от (псевдо)антропоними, напр. (кукла Барби) → *барби* '(малко) хубаво момиче', при които е запазен същият апелативен клас (*същество* – *същество*), а признакът число няма диференцираща роля, тъй като името може да съществува както в ед., така и в мн.ч ;

б) на второ място се използва признакът *обхват* на АП, като под него се разбира отношението между СИ и *различните видове* АпОб. В зависимост от това може да се говори, че СИ има широк, среден и тесен обхват на АП, т.е. че може да образува както апелативи, обозначаващи други лица, така също апелативи, обозначаващи предмети, абстракции, номинализации и под.

Основна единица на анализ не е лексемата, а *лексата*, или лексикално-семантичният вариант, т.е. свързването на една форма с едно съдържание³³; в българската лексикология терминът се употребява с по-различно съдържание³⁴.

Главният критерий, според който СИ се приема за МО на ДПА, е системността на апелативизацията, т.е. регистрирането и включването на ДПА в лексикалната система (в случая в неологичните речници) на съответния език. Контекстуални апелативи се отбелязват когато става дума за редовно повтаряща се в текстове, но неотразена в речници апелативизация. Регистрират са и оказионализми, показателни за определени тенденции. Формалният критерий за включване на едно СИ като единица от проприалната система на български и чешки, е регистрирането му като МО най-малко на един вид ДПА в съответния неологичен речник или появата му (повече от един път) в текст. На практика това означава регистрирано изписване на ДПА с малка буква. При разминаване между узуса и нормата се посочват различните варианти.

В тълкуването на значенията не се включва мотивиращото СИ, а дефинициите са на равнище видово понятие, напр. *аксел* 'вид скок във фигурното пързаяне', *елцинист* 'привърженик на идеи на политик' и т.н., тъй като целта е да се проследи връзката между АпОб на СИ и на ДПА. При съществуване на повече значения (лекси), те се посочват под съответната формула, без да се разглежда въпросът за полисемията и омонимията на новите единици.

Във всяка АФ новите ДПА са представени в азбучен ред *български* – *чешки*. При нерегистрирани в речниците и при оказионални единици под линия се цитира контекстът, в който са се появили. Посочването на източници е сведено до

³³ Срв.: „лексикалната единица като полисемична лексема представлява четиристепенна формация, обхващаща толкова различни моносемни основни лексикални единици, или лексии, колкото различни значения има“ (Филипец – Чермак 1985: 28).

³⁴ Срв.: „думата като абстрактна лексикална единица се определя от различни учени още и като глосема. Конкретната реализация на глосемата чрез словоформа в речта е лекса или глосема“ (Бояджиев 2007: 34).

бележки *медиуми, интернет, заглавие* или цитиране на източник; отсъствието им означава, че ДПА е регистриран в неологичните речници.

Материалът се представя в последователност *АпОб същество – бионими, АпОб място – геоними, АпОб предмет – хремотоними*, тъй като се приема, че в процеса на комуникация идентификацията на лицата (съществата) има най-голяма значимост.

В част 4.2. (с.193-221)

Апелативен обект: същество – Онимичен обект: собствено име на същество (бионими) се представя класификацията на ДПА, чиято МО е СИ на *същество*. Общи признаци на АпОб, означени с тези СИ, са семантичните признаци 'одушевеност', 'единичност'.

В 4.2.1. деантропоними, в съответствие с функционалния критерий, се разграничават

А. предикатори, при които се реализират следните АФ:

Аб: АФ: АК_{ОнОб} ≠ АК_{АпОб} – Множественост НН: Словообразуване (афиксация)

бълг.: (Т. Блеър) → *блеъризирам* (се), 'променям (се) в духа на идеите на политик'; (Саддам Хюсеин) → *саддамизация* 'промяна в духа на идеите на политик'; чеш.: (B. Jelcin) → *jelcinizace* 'přeměna něčeho v duchu politika'; *dejelcinizace* 'odstranění/ odstraňování (dosavadních) příznaků jelcinizace';

и Б. идентификатори, при които се реализират следните АФ:

Ба: АФ: АК_{ОнОб} = АК_{АпОб} + Множественост НН: словообразуване (афиксация)

бълг.: (М. Горбачов) → *горбачовист* 'привърженик (на идеи) на политик'; чеш.: (B Obama) → *antiobamista* 'odpůrce politika';

Бб: АФ: АК_{ОнОб} = АК_{АпОб} + Множественост НН: Словообразуване (композиция)

бълг.: (Б. Обама) → *обамофил* 'привърженик (на идеи) на политик'; чеш.: (L. DiCaprio) → *dicapriomaniak* 'fanatický obdivovatel celebrity';

Бв: АФ: АК_{ОнОб} ≠ АК_{АпОб} – Множественост НН: Словообразуване (афиксация)

Бв1: бълг.: (Антъни/ Тони Блеър) → *блеъризъм* 'вид политическа доктрина'; чеш.: (M. Thatcherova) → *thatcherizmus* 'ekonomická a sociální koncepce a praxe';

Бв2: бълг.: (Силвио Берлускони) → *берлусконизъм* 'вид политическо поведение'; чеш.: (J. Haider) → *haiderizmus* 'smýšlení, chování, jednání, typické pro jistého politika';

Бг: АФ: АК_{ОнОб} ≠ АК_{АпОб} – Множественост НН: Словообразуване (композиция)

бълг.: (Леонардо ди Каприо) → *леомания* 'прекомерно увлечение по знаменитост'; чеш.: (L. DiCaprio) → *dicapriomanie* 'nádměrná obliba celebrity';

Бд: АФ: АК_{ОнОб} ≠ АК_{АпОб} ± Множественост НН: Словообразуване (афиксация)

бълг.: (Барак Обама) → *Обамада* 'произведение, посветено на известна личност' (оказ. в заглавие); чеш.: (B. Clinton) → *clintoniáda* 'aféra, událost, spojená se známou osobou';

Бе: АФ: АК_{ОнОб} ≠ АК_{АпОб} – Множественост НН: Словообразуване (афиксация)

бълг.: (В. Путин) → *путиновщина* 'вид политическо поведение, присъщо на известна личност'; чеш.: (M. Gorbačov) → *gorbačovština* 'jednání, typické pro jistého politika'

Бж: АФ:АК_{ОНОБ} ≠ АК_{АНОБ} ± Множественост НН: С-ОД (универбация и метонимия)

бълг.: (Аксел Паулсен) → *аксел* 'вид скок във фигурното пързаяне'; (П. Берета) → (фабрика Пиетро Берета) → *берета* 'вид пистолет'; чеш.: (A. Lutze) → (Lutzův skok) → *lutz* [luc] 'druh krasobruslařského skoku'; (W. Disney) → *disneyovka* 'objekt (film) vytvořený známým tvůrcem'.

Отделните АФ се коментират, като се посочват основания за обособяването им и се прави съпоставка с данни от Влахов 1996, Парашкевов 2011 и ASCS. Разглеждат се оказионализми, напр. бълг. *путиномика*, чеш. *kafkárna*; обобщават се изводите от наблюденията в онимичната и апелативната област.

Онимични особености: Материалът показва, че антропонимите продължават да бъдат най-важният източник на нови апелативи, а апелативизацията на антропоними – най-активният процес в дебионимния план на двата езика: през последния четвърт век средно (за двата езика) между седемдесет и сто СИ на действително съществуващи лица са използвани като МО за апелативни единици (таблици 1 – 6 и Приложение № 3 и 4). И в двата езика ДПА са образувани от имена на нови лица. Инвентарът на антропонимите, от които възникват апелативи, показва висока степен на сходство в двата езика, което е обяснимо с оглед протичащите глобализационни процеси. Наред с имена на личности със световна известност, напр. *горбачовист*, *jelcinizace*, се апелативизират антропоними с ограничена локална и хронологична значимост. Най-съществен признак на динамика в българската онимия е увеличаването на трансмотивиранияте с английско посредничество „сезонни“ антропоними от източни езици, при които като цяло е налице възходяща количествена тенденция; опитите за нормализация водят до възникване на вариативност (*Саддам* и *Садам*). Поради характера си на езиково- и национално-специфични имена антропонимите са „конфликтни“ имена, тъй като провокират националните фонологични системи с нови звукови съчетания и граници между срички (*алцхаймер*, *муун*-, *даун*, *ухаб*-, *рейгън*-, *клинтън*-).

Причините за динамика в антропонимната област са екстралингвистични и отразяват протичащите глобализационни процеси, промяната в езика, използван за обща комуникация, активното навлизане на имена извън европейския културен ареал и естествената динамика в имената на личностите, получили значимост и различавани чрез „собствено име“.

Апелативни особености. За апелативната област по-голямо значение има второто, или официалното име, чрез което лицето се (само)идентифицира публично. Примерите в обратна посока са само няколко: (*Саддам Хюсеин*) → *саддамизация*, не **хюсеинизация*; (*Callan Pinckney*, *Калан Пинкни*) → *каланетика*; (*Рас Тафари*

Маконен) → *расафаруанство*; (Monika Lewinská) → *monikomanie*. Апелативизацията може да съпроводена с нехарактерни за онимията декомпозиция, напр. (Льо Пен) → *люпенизъм*; (д'Арсонвал) → *дарсонвал* → *дарсонвализация*; (Leonardo Di Caprio) → *dicapriomanie*; (М. Gorbačov) → *gorbimanie* и др., и звукови промени, напр. *Обама*, но → *обам-о-фил*, *обам-о-филия*, *обам-о-мания*.

В единични случаи нови апелативи са регистрирани и от двете части на СИ, напр. (Муамар Кадафи) → *кадафизирам*, *муамаризирам*; има няколко случая, при които в български и чешки за МО се използват различни части на официално име, напр. (Леонардо ди Каприо) → *леомания* 'прекомерно увлечение по знаменитост' (съкратено първо име); (L. DiCaprio) → *dicapriomanie* 'nádmerná obliba celebrity' (цяло второ име) и др.

При апелативизацията на антропониими се реализират всички възможни стойности на АП с оглед на признака *сила*: а) нулев при ДПА от тип Бж, при който има смяна на АпОб (*лице* – *предмет*) и новите апелативни единици могат да имат както сингуларна, така и плурална форма³⁵, срв. *калашник* – *два калашника* – *калашници*, *boeing* – *boeingy*, *disneyovka* – *disneyovky*; б) слаб при ДПА от типове Бв, Бг и Бе, при които е налице смяна на АпОб (*лице* – *абстракция*), но спецификата на типа апелативни единици не позволява образуване на плурални форми, срв. *блеъризъм*, *розенкройцерство*, *haiderismus*, *keynesiánství*; в) среден при ДПА от типове Ба и Бб, при които АпОб се запазва един и същ (*лице* – *лице*), а фактор на апелативизацията е числото, срв. *горбачовисти*, *blairovci*, *путинофили*, *dicapriomaniaci*; г) висок при ДПА от тип А (*лице* – *признак*), т.е. при признаковите ДПА, при които „чист“ идентификатор започва да изпълнява функция на признакова номинация, срв. *блеъризирам (се)*, *haiderizace*.

С оглед на втория признак – обхват – ДПА от антропониими имат *широк* обхват, тъй като реализират всички видове номинации както от функционална гледна точка (предикатори vs идентификатори), така и с оглед на традиционното семантично деление на граматични категории (съществителни, глаголи, прилагателни, наречия).

Най-същественият признак на динамика при този вид ДПА е увеличаването на признаковостта им (тип Аб). Тъй като зад СИ стои широк набор от признаци, който не може да бъде изведен извън контекст, тя трябва да бъде определена като *квазипризнаковост*. Втори показател е активното образуване на идентификатори, изразяващи 'одобрение – неодобрение', при което се активизират типовете *обамофил*, *путинофоб*, *путинофилия*, *dylanomanie*, *tolkienologie*.

В количествено отношение между български и чешки се наблюдава диспропорция – новите чешки ДПА-дебиониими надвишават българските с около една трета (таблицы № 1 и 2).

³⁵ Когато става дума за бромии или делими предмети.

В 4.2.2. (апелативи от псевдоантропоними)

са представени ДПА от СИ, които служат за идентификация на измислени същества. Тъй като при назоваването им обикновено съществува мотив, те са близки до прякорите и прозвищата. В групите *предикатори* и *идентификатори* се реализират следните АФ:

А. предикатори:

Аа: $\text{АФ:АК}_{\text{ОнОб}} = \text{АК}_{\text{АпОб}} \pm \text{Множественост НН: С-ОД (метафоризация)}$

бълг.: (герой от комикси Супермен) → *супермен* 'супергерой', 'сврѣхмѣж' често ирон.; чеш.: (Batman) → *batman* 'superhrdina', *b/Batmánek* nebo *b/Batmanek*; (Bobby) → *bobby* 'britský policista' → *bobík* expr. 'osobní strážce', 'policista';

Аб: $\text{АФ:АК}_{\text{ОвОб}} \neq \text{АК}_{\text{АпОб}} (-)\text{Множественост НН: Словообразуване (афиксация)}$

чеш.: (nadpřirozená bytost Santa Clause) → *santaklausování* 'vystupování v převlečení za nadpřirozenou bytost';

Б. идентификатори:

Бб: $\text{АФ:АК}_{\text{ОнОб}} = \text{АК}_{\text{АпОб}} + \text{Множественост НН: Словообразуване (композиция)}$

бълг.: (Хари Потър) → *потърманиак* 'почитател на филмов и литературен герой'; чеш.: (Batman) → *batmanfil/ batmanofil* 'obdivovatel filmového hrdiny';

Бв: $\text{АФ:АК}_{\text{ОнОб}} \neq \text{АК}_{\text{АпОб}} - \text{Множественост НН: Словообразуване (афиксация)}$

бълг.: (Супермен) → *суперменство* 'поведение на супермен, на сврѣхмѣж'; чеш.: (Harry Potter) → *potteromanství* 'potteromanský charakter, ráz nečeho'; (Superman) → *supermanství* 'supermanský charakter, ráz nečeho; supermanské chování';

Бг: $\text{АФ:АК}_{\text{ОнОб}} \neq \text{АК}_{\text{АпОб}} - \text{Множественост НН: Словообразуване (композиция)}$

бълг.: (псевдоним Лейди Гага) → *гагамания* 'прекомерно увлечение по знаменитост'; (кукла Барби) → *барби-култура* 'вид поп-култура'; чеш.: (pseudonym Fergie) → *fergimanie* 'nadměrná obliba celebrity'; (Rambo) → *rambomanie* 'nadměrná obliba filmů, v nichž vystupuje filmový hrdina';

Бд: $\text{АФ:АК}_{\text{ОнОб}} \neq \text{АК}_{\text{АпОб}} \pm \text{Множественост НН: Словообразуване (афиксация)}$

бълг.: (Джеймс Бонд) → *бондиада* 'филм с известен филмов герой'; (Хари Потър) → *Потъриада* 'поредица от филми и събития, свързани с филмов и литературен герой'; чеш.: (J. Bond) → *bondiáda* 'film se slavným filmovým hrdinou'; (Rambo) → *ramboiáda* 'příběh, knížka s filmovou postavou';

Бе: $\text{АФ:АК}_{\text{ОнОб}} \neq \text{АК}_{\text{АпОб}} - \text{Множественост НН: Словообразуване (афиксация)}$

бълг.: (Супермен) → *суперменщина* 'постъпка, свързана с филмов герой'; (Рамбо) → *рамбовщина* 'постъпка, свързана с филмов герой';

Бж: $\text{АФ:АК}_{\text{ОнОб}} \neq \text{АК}_{\text{АпОб}} \pm \text{Множественост НН: О-СД (метонимия и универбация)}$

бълг.: (Айрън мен) → *айрънмен* 'спорт. вид триатлон'; (Барби) → *барби* 'вид кукла'; чеш.: (Barbie) → *barbie, barbína* 'druh dětské panenky'; (James Bond) → *bondovka1* 'film, v němž vystupuje slavný filmový hrdina', *bondovka2* 'obdobný film'.

Онимични особености: Преобладаващата част псевдоантропоними са кратки и звучни, създадени с оглед на комерсиалното си предназначение изкуствени

имена, функционално подобни на прякорите и прозвищата. Търсеното „интернационално“ звучене не създава предпоставки за „конфликт“ с националните онимични системи както при антропонимите. Единиците са *нови*, дори и когато представят актуализирани митологични имена, тъй като носят изговора и произношението на езика, в който са били трансонимизирани, напр. *Херкулес* → анимационни герои *Еркюл* (фр. *Hercule*) и *Хълк* (англ. *Hulk*).

Апелативни особености: Най-същественият признак на динамика е използването на псевдоантропонимите във функция на апелативи-идентификатори. Най-ясно застъпени са идентификатори, при които АК на ОнОб и АК на АпОб са променени (*лице* → *абстракция*), числото запазва признак – Множественост, а НН е композиция (*потърмания*, *барби-култура*, *gagamánie*, *bondologie*) или афиксация (*суперменство*, *potteromanství*, *бондуада*, *ramboiáda*, *джеймсбондовщина*). Показател за динамика от номинационна гледна точка е появата на идентификацията чрез композиция, тъй като по-рано не са регистрирани единици **хамлетомания*, **хамлетофилство*, но съществуват *донжуанство*, *обломовщина*.

Псевдоантропонимите имат АП, по-ограничен с оглед признака сила и обхват: АФ са по-малко и по-малочислени (срв. с АФ при антропонимите); стойността на АП при най-характерните ДПА (тип Аа) е висока, т.е. разграничението между СИ и ДПА е трудно, тъй като отсъстват пряко наблюдаеми показатели за апелативизация³⁶: АК е един и същ, а плуралните форми са неутрални, без да се използват (в български) специалните окончания за мн. ч. -*овци*/ -*евци*, срв. *робокони*, *супермени*, *терминатори*, *папараци*; чеш. *robocopi*, *supermani*, *terminatoři* и т.н. В чешки като формален показател за апелативизация може да служи деминутивизацията, напр. *barbínka*, *batmáněk*/ *batmanek*, *dominatorek*, или образуването на форми за ж.р., напр. *superman* – *supermanka*, *terminátor* – *terminátorka*; в български деминутивите са оказационализми. Семантичният критерий показва, че ДПА-предикатори от псевдоантропоними често са само функционални апелативи.

Възникването на нов апелатив при запазване на АК, т.е. апелативизацията *лице* → *лице*, е възможно само чрез композиция с добавяне на признак 'привързаност, любов, интерес към някого' (*потърманиак*, *bondomaniak*, *beanofil*, *simpsonolog*, *potteroman*). Не бяха намерени случаи, при които от псевдоантропоним да е възникнал идентификатор-име на лице чрез афиксация – регистрираните примери *рамбовец* (всъщност *рамбовци*), *франкенщайновци*, *parsifalovci* или възможните *харипотърровци*, *джеймбондовци*, *батмановци* и т.н., не са нови номинации, а плурални форми на съответния псевдоантропоним.

³⁶ Това обяснява колебанията при изписването им с главна или малка буква.

Само за чешки е характерен апелативизационен тип Бж, т.е. промяната *лице* → *предмет* чрез метонимизация и универбация, т.е. *‘známá osobnost → kniha, film apod., související se známou osobností’* (*Bond* → *film o Bondovi* → *bondovka*), което се наблюдава и при чешките деантропоници (*disneyovka, haileyovka, lennonky, tarantinovka*).

Поради структурната си елементарност (обикновено еднокомпонентни) и формална простота (съзнателно търсена проста и звучна форма), псевдоантропонимите рядко се подлагат на декомпозиция или звукови промени, превръщайки се в ДПА. Когато името включва повече от един компонент, апелативизацията обикновено засяга – по подобие на същинските антропоници – втория компонент (*Джеймс Бонд, Мистър Бийн*).

ДПА от псевдоантропоници не се отличават с разнообразие на семантичните признаци. При имената на лица-мъже те са в рамките на опозицията ‘добър – лош’, т.е. най-общо свързани с характера и поведението на индивидуализираното лице (от една страна са героите и супергероите *айрънмен, батман, рамбо, супермен, dominátor*, а от другата – антигероите *дартвейдър, дракула, скарфейс, франкенщайн, terminátor*); при имената на лица-жени, които са много по-слабо представени, са в рамките на опозицията по физически признаци ‘красив (млад) – грозен (стар)’, напр. *барби, лолитка*; при имената на същества – в рамките на противопоставянето ‘обикновен (нормален) – необикновен (голям)’. Сравнението с класическите ДПА от псевдоантропоници свидетелства за елементаризиране на признаците на метафорите. Обвързването на значението само с един признак създава предпоставки за възникване на противоположен (ироничен) смисъл при употреба³⁷; от друга страна еднаквостта на признаци създава условия за синонимия.

В количествено отношение като източник на ДПА подгрупата на псевдоантропонимите заема второ място след антропонимите (вж. таблици № 1 и 2).

Български и чешки се различават по количеството на възникващите от псевдоантропоници предикатори и идентификатори – и в двата езика наред с апелативизирането им като признакови имена, основно в предишни исторически периоди, се проявява тенденция към разширяване на идентификационната им функция; в чешки тази тенденция се проявява по-отчетливо, отколкото в български (таблици 3 и 4). Особеност на български е идентификацията чрез двете части на името при афиксация (*джеймсбондовщина*), което не е регистрирано в чешки, срв. Мартинцова 2003:24, докато при композиция се използва само едно от имената (*потърмания, но харипотърровщина*).

³⁷ Hanp. Mohl by být v této terminologii jmenován super supermanem, neboť jsem ještě opomněl zmínit funkci šéfa Asociace krajů (интернет); Много е вероятно докато сте гледали репортажите по новинарските емисии да сте видели един супермен, който се появи и... (медии).

Апелативите от псевдоантропони са разпространени главно в медийната реч, свързана с поп-културата, и в младежко-юношеския сленг.

В 4.2.3.

се посочват регистрираните апелативи от теоними, които са количествено най-малобройни (от порядъка на десетина лексикални единици) и не се обособяват в типове, напр.: бълг.: (Йехова) → (секта Свидетели на Йехова) → *йеховист* 'член на религиозна секта'; чеш.: (Jehova) → (náboženská společnost Svědkové Jehovovi) → *jehovista* 'příslušník náboženské sekty'.

Количествената оскъдност позволява да се говори за намаляване значимостта и разпространението на този вид СИ.

В 4.2.4. се обобщават наблюденията над ДПА, възникващи от СИ на 'същество': този вид СИ са съществен източник на ДПА поради реализиране на голям брой АФ; апелативизацията им зависи от АК на ОнОб (имената на лица и на измислени герои имат предпочитания към различни видове АФ); различните видове бионими създават различни „конфликтни ситуации“ с книжовните норми; най-съществената промяна в дебионимната система е нарушаването на границите между естествените (антропони) и изкуствено създадените (псевдоантропони) бионими: поддържаната функционална диференциация (от псевдоантропони – предикатори, от антропони – идентификатори) се заличава, тъй като типични признакови СИ (псевдоантропони) започват да се използват като идентификатори (*потърманиак*), а типични идентифициращи СИ (антропони) се апелативизират като предикатори (*горбачовизация*). Възникването на ДПА зависи както от вида на ОнОб, така и от активните номинационни процеси.

Числените данни са показани в таблици 1-6; количествените различия между български и чешки се приемат за резултат от семантични (категория определелност; категория число) и структурно-типологични (анализизъм – синтетизъм) разлики.

В част 4.3. (с.223-245)

Апелативен обект: място – Онимичен обект: собствено име на място (геоними) се представя класификацията на ДПА, чиято МО е СИ на *място*. Общи признаци на АпОб, означени с геоним са семантичните признаци 'неодушевеност-локалност' и 'единичност'.

В 4.3.1. се поясняват особености, следващи от спецификата на геонимите като вид СИ: по дефиниция идентификатори на *места*, т.е. на обекти върху земната повърхност, които могат да бъдат представени картографски. Разнообразието им предопределя съществуването на различни групи СИ за назоваване на различните видове места. Между класификациите съществуват различия, но може да се смята за общоприето, че геонимите са най-общо ойконими (имена на заселени места) и анойконими (имена на незаселени обекти) (EP 2002: 491).

Освен тези две основни групи се обособява още една, трета, включваща единици и от двата посочени по-горе типа. Терминът за обозначаването им е *хороними*, а критерият за обособяване може да бъде определен (според дефинициите) като картографски³⁸. Слабото разпространение³⁹ на *хороними*⁴⁰ в българската литература, както и наблюденията върху материала определят избора на общите термини *геоними* и *дегеоними* за СИ на места.

Направеното терминологично уточнение е необходимо с оглед първия показател за систематизиране на материала: МО на ДГА е името на *място*, но критерият за класификация не е „чисто“ топонимичен, тъй като – макар че става дума за места върху земната повърхност – в повечето случаи те не са названия само на топонимни обекти, а на пространства и обекти с допълнителна, често административна характеристика.

Отличителна особеност на съвременната геонимия е упадъкът на микропонимията вследствие урбанизацията на световното население. Концентрирането на хората в мегаполиси, улеснените комуникации, новите технологии и глобализационните процеси водят до унификация на значимите геонимни обекти и получават отражение в динамиката на геонимните названия. Главни нейни особености са повишената значимост на ойконимите за сметка на анойконимите и неутрализацията на фактора отдалеченост в пространството, поради което геоними могат да присъстват в лексикалния фонд на различни езици независимо от разстоянието между геонимния обект и езиковата общност.

За разлика от бионимите, при които вътрешната диференциация получава отражение върху апелативизацията им, изследваният материал показва, че богатото вътрешно членение на геонимите не влияе върху възникването на ДГА. Съществено е, че СИ идентифицира *място*, независимо дали мястото е континент, държава, град, квартал или – най-общо казано – местност. Поради това в класификацията видовете геоними като МО на ДГА се отбелязват в рамките на съответната АФ, но не се разглеждат поотделно.

В част 4.3.2. са представени АФ на регистрираните нови ДПА-предикатори:

Аа: АФ: АК_{ОНОБ} = → ≠ АК_{АНОБ} (-) Множественост НН: С-ОД (метафоризация)

бълг.: (крайбрежие Ривьера(та) в Италия и Франция) → *ривьера* 'красив(и) морски курорт(и), красиво крайбрежие'; (град Хирошима) → *х/Хирошима* 'голямо бедствие'; (град и местност Чернобил) → *чернобил* 'голяма катастрофа; бедствие';

³⁸ „Собствени имена на по-големи природни или административни цялости от гледна точка на хоризонталното членение, които могат да бъдат природни (естествени) хороними: Европа, или административни хороними: Чешка република“ (EP 2002: 491).

³⁹ Л. Димитрова-Тодорова не въвежда термина хороними, въпреки че в последната класификация на българските СИ замества топоними с поднавания – селищни и местностни имена, планински названия, водни имена, урбаноними (Димитрова-Тодорова 2010: 24-28).

⁴⁰ Използван е в Парашков 2011: 5.

Аб: $\text{АФ: АК}_{\text{ОпОб}} \pm \text{АК}_{\text{АпОб}} (-)$ Множественост НН: Словообразуване (афиксация)

бълг.: континенти: *африканизиране/ африканизация*⁴¹; държави: (Ирак) → *иракизирам* 'оказ. пренасям на иракска територия'; области: (Балкани) → *дебалканизация*; (Косово) → *косовизация* 'масово разселване на косовари в територии, съседните на косовската област'; *косовизирам (се)*; урбаноними (градски обекти): (Холивуд) → *холивудизация, холивудизирам*; чеш.: континенти: (Amerika) → *amerikanizovat (se)*; *deamerikanizace*; (Evropa) → *reeuropeizace*; държави: (Albanie) → *albanizace (Kosova)*; (Turcie/Turecko) → *turcizace (Kurdů)* 'náslině zavedení cizích poměrů'; 'nabývání rysů, charakteristických pro tureckou kulturu'; области: (Balkán) → *balkanizace; zbalkanizovat (se)*, 'učinit něco/ stát se podobným poměrům v balkánských zemích, nepřehledným, nefunkčním'; селищни имена: (Brusel) → *bruselizace* 'zapojení evropských států do jednotné unie s centrem v hlavním městě EU' и 'poněk. hanl. byrokratizace společné administrativy států EU'; *zbruselizovat*; урбаноними (градски обекти): (Manhattan) → *manhattanizace*.

В част 4.3.3. са представени АФ на регистрираните нови ДПА-идентификатори:

Ба: $\text{АФ: АК}_{\text{ОпОб}} \neq \text{АК}_{\text{АпОб}} +$ Множественост НН: Словообразуване (афиксация)

бълг.: континенти: (Антарктида) → *антарктици (антарктик)* 'участник в научна експедиция в Антарктида'; (Европа) → *европеист* 'специалист по европеистика'; (Европа) → *антиевропеец* 'лице, което проявява антиевропейски чувства'; държави: (Афганистан) → *афганец* 'афганистанец', 'разг. руски войник, воювал в афганистанската държава'; области: (Косово) → *косовар* 'етнически албанец, жител на автономна област в сръбската държава'; селища: (село Шенген) → *шенгенец* 'лице от шенгенска държава'; планини: (Алпи) → *алпийка* 'скиорка, участничка в състезания по алпийски дисциплини'; местности: (Чернобил) → *чернобилче* 'дете, родено след атомната катастрофа в Чернобил'; чеш.: континенти: (Evropa) → *antievropan* 'stoupenec, příznivec antievropanství'; *proevropan* 'příznivec zapojení členského státu EU do jejího měnového systému'; държави: (Jihoafriická republika) → *Afrikánc* 'bílý obyvatel Jihoafriické republiky, mluvící afrikánčinou';

Бб: $\text{АФ: АК}_{\text{ОпОб}} \neq \text{АК}_{\text{АпОб}} +$ Множественост НН: Словообразуване (композиция)

бълг.: континенти: (Африка) → *афроамериканец* 'американец от черната раса'⁴²; *афроамериканка*; (Европа) → *евробюрократ* и др.; държави: (Югославия) → *югоалбанец*; *югопрезидент* и др.; острови: (Лесбос) → *лесбогадже*, *лесбоминистърка*; чеш.: континенти: (Afrika) → *afropesimista*; (Evropa) → *eurofil* aj.; държави: (Amerika) → *amerikanofil*; (Česká republika) → *Čechoaustralan, Čechoaustralanka*;

Бв: $\text{АФ: АК}_{\text{ОпОб}} \neq \text{АК}_{\text{АпОб}} -$ Множественост НН: Словообразуване (афиксация)

⁴¹ Тълкуванията се посочват при отклонение от значението на модела.

⁴² Груповите антропоними се разглеждат като апелативи, производни от проприи.

Бв1: бълг. континенти: (Америка) → *антиамериканизъм* 'вид политическа доктрина';

Бв2: бълг. континенти: (Европа) → *европеизъм*² 'вид мироглед, вид поведение'; чеш.. континенти: (Evropa) → *antievropanství* 'politické aj. smýšlení proti spojování evropských národů';

Бг: АФ: АК_{ОНОБ} ≠ АК_{АПОБ} – Множественост НН: Словообразуване (композиция)

бълг. континенти: (Америка) → *америкоцентризм* 'вид мироглед; вид политическа доктрина'; (Америка) → *америкомания* 'оказ. прекомерно увлечение по американски начин на живот'; чеш. континенти: (Afrika) → *afropesimismus* 'pesimistické smýšlení o schopnosti afrických národů řešit své problémy vlastními silami'; (Evropa) → *celoevropanství* 'vědomí společných evropských zájmů'; селищни имена: (Brusel) → *bruselocentrismus* 'soustředění politické moci do hlavního města EU'; 'rozhodování o všem v hlavním městě EU';

Бж: АФ: АК_{ОНОБ} ≠ АК_{АПОБ} ± Множественост НН: С-ОД (метонимия и универбация)

бълг. континенти: (Латинска Америка) → *латино* 'вид стил в поп-музиката', 'вид музика'; държави: (Канада) → *канадки* 'вид патерици'; (Канада) → *канадка* 'вид дреха'; острови: (Бермудски острови, Бермуди) → *бермуди* 'вид панталони'; планини: (Хималаи) → *хималайка* 'вид палатка'; селища: (град Ним) → *деним* 'вид плат'; (град Tequila) → *текила* 'вид напиток'; градски обекти (урбаноними): (парк Дисниленд) → *дисниленд* 'вид увеселителен парк'⁴³; чеш. континенти: (Afrika) → *afro* 'účes, upraven na africký způsob'; острови и др.: (Bermudy) → *bermudy* 'druh šortek'; (Sahara) → *saharky* 'lehká vojenská sáčka s mnoha kapsami'; други обекти: (Dixieland) → *dixieland* hud. 'bělošský džez', 'tradiční džez', 'přen. džezový soubor';

Бз: АФ: АК_{ОНОБ} ≠ АК_{АПОБ} ± Множественост НН: Словообразуване (композиция)

бълг. континенти: (Латинска Америка) → *латиносериал* 'латиноамерикански сериал'; държави: (Югославия) → *югоармия* 'югославската армия'; чеш. държави: (Jugoslavie) → *jugoforie* 'euforie, vyvolaná politickými změnami v jugoslavském státu';

Би: АФ: АК_{ОНОБ} ≠ АК_{АПОБ} ± Множественост НН: Словосъчетание

бълг. континенти: (Азия) → *азиатски тигър* 'бързоразвиваща се азиатска държава'⁴⁴; държави: (Канада) → *канадска борба* 'вид спорт'; острови: (Бермуди) → *бермудски триъгълник* 'загадъчно място или явление'⁴⁵; селищни имена: (Стокхолм) → *Стокхолмски синдром/комплекс* 'вид поведение'; чеш.: държави: (Anglie, Velká Britanie) → *anglická aukce, anglická dražba* 'druh aukce nebo dražby'; (Thajsko) → *thajský (box, zápas)* 'druh boxu'; селищни имена: (Saraevo) → *saraevský atentát* 'vyzva adresovaná Václavu Klausovi během jeho pobytu v Saraevu'.

⁴³ АК на ОНОБ се запазва.

⁴⁴ Може да се разглежда и като предикатор.

⁴⁵ Може да се разглежда и като предикатор.

При регистрираните прилагателни съпоставката показва, че количествената разлика между български и чешки е вследствие образуването на повече прилагателни за произход и принадлежност във втория език (таблица 7 и 8).

В част 4.3.4. направените наблюдения върху ДПА от геоними се обобщават:

Онимични особености. За разлика от бионимния план, през разглеждания период *новите* СИ на места, получили разпространение, са *незначителни като количество*. Повечето обекти върху земната повърхност, имащи значение за живота на хората, са познати и установени в лексикалните системи и на двата езика в определена форма. Нови „външни“ ОнОб се появяват само във връзка с изключително събитие, напр. *град Беслан* (терористичен акт), село *Локърби* (терористичен акт), град *Фукушима* (катастрофа в атомна централа), град и местност *Чернобил* (катастрофа в атомна централа). В някои случаи познат геоним вследствие изключително събитие получава нов признак, напр. провинция *Косово* → *война в Косово* → *Косово* 'държава, създадена чрез война' → 'държава-източник на конфликти'⁴⁶.

Основните причини за динамика в геонимния план са екстралингвистични (4.3.3.). Източник на нови ДПА са два типа геоними: първо – споменатите „нови събитийни“ СИ на места, второ – познати, но актуални и важни за обществото имена, свързани със спецификата на означените политически и административни обекти (*Европа, Америка, Брюксел*). Наред с еднаквите имена на места, ДПА се образуват и от такива, които са значими само за едната езикова общност, напр. в бълг. *Шенген, Маастрихт, Косово, Македония, Турция*; в чеш. *Německo, Germanie, Polsko, Srbsko, Saraevo*.

При всички регистрирани ДПА геонимът е загубил признака 'локалност' и е придобил широко разбиран признак 'събитийност', който е определящ за апелативизацията му, тъй като от име на място се превръща в СИ на 'събитие', което променя АП.

За разлика от повечето бионими, геонимите не са „сезонни“ имена: разпространението на СИ на дадено място е показател за неговата значимост и „дълголетност“.

Тъй като са езиково и национално специфични, транслитериранияте геоними са силно „конфликтни“ и в двата езика, макар и по различни причини: в български с оглед трансграфемизацията им, срв. вариантите *Утеоя/ Ютьоя/ Утоя* от *Utoya* (норвежки остров, свързан с масово убийство); в чешки в началния период на трансфонемизация, срв. Щиха 2009.

Апелативни особености. Въпреки че геонимите са по-слабо представени количествено от бионимите, в дегеонимната област протичат активни процеси:

⁴⁶ Срв. *ново Косово, второ Косово; ... запитан дали Санджак може да се превърне в ново Косово...; след Буш ни чака второ косово в български вариант и др. (медиуми)*

а) новите дегеоними не са имена на места (с изключение на парк Дисниленд → *дисниленд* 'вид увеселителен парк' и Ривиера → *ривиера* 'красиво крайрежие'); срв. с предишните периоди, бълг. *елдорадо* 'лит. митична страна'; *лабиринт* 'устройство на постройка със сложна ориентация' и др.; чеш.: *sahara* 'expr. místo sucha'; *sibérie* 'expr. drsný kraj, drsné prostředí' и др.;

б) налице е низходяща тенденция в идентифицирането на лица чрез геоним по произход; единствен регистриран нов апелатив в чешки е *Afríkánes* 'bílý obyvatel Jihoafrické republiky, mluvící afrikánčinou' за разлика от *Afričan* 'obyvatel Afriky'; в български – освен *косовар* – нови дегеоними-идентификатори по произход се появяват много рядко, при имена на места, станали известни поради изключително събитие, напр. *бесланци*, *бесланец* 'жител на Беслан';

в) от геоними активно се образуват идентификатори на лица според събитие, протекло на това място, срв. бълг. *шенгенец* не е жител на село Шенген в Люксембург, а жител на страна, подписала споразумение в село Шенген; *антарктици* не са жители на Антарктида, а участници в българска антарктическа експедиция; *афганец* по-често е номинация за 'участник във войната в Афганистан' вместо за 'жител на Афганистан';

г) промяната на признака 'локалност' в широко разбрана 'събитийност' води до възникване на признаковост в семантиката на апелатива-идентификатор за лице (тип Ба), което прави възможни номинациите *антиевропеец*, *antievropan*, *proevropan*, *protievropan*, изразяващи оценка в регистъра 'одобрение – неодобрение' или 'симпатия – антипатия' (невъзможно е **антилондончанин*, **антимосковчанин* и т.н.);

г) наблюдава се двойна геонимна идентификация (тип Бб), напр. *афроамериканец*, *югоалбанец*, *Česchošvýcar*, *Anglomoravák*;

д) активно се образуват идентификатори с компоненти *евро-*, *лесбо-*, *юго-*: *евроденутат*, *лесбоминистърка*, *югопрезидент*, *eurobyrokrat*, *eurokritik*, *eurorealista*. Наблюденията показват, че в български този дегеонимен формант свободно се свързва с имена-идентификатори, напр. *еврочиновник*, *югопрезидент* (*чиновник*, *президент* идентифицират назованото лице по функция), но рядко се свързва с признаков апелатив, срв. колебанията относно допустимостта на ?*евроентузиаст*, ?*евролъжец*, ?*евромечтател*, ?*евроневежа*, за разлика от чешки, където номинациите *euroignorant*, *euromaniak*, *euronadšenec*, *euronaivista* са напълно редовни;

е) съществува низходяща тенденция при идентификация на *предмети* (тип Бж) с имена на места по произход; този вид назоваване чрез С-ОД е характерен за предишни периоди (*малага*, *оксфорд*);

ж) за сметка на това геоними се използват за идентификация на *предмети* чрез композиция, напр. *сериал – латиносериал*, *армия – югоармия* (тип Бз);

з) разширяването на „признаковостта“ на геонимите се проявява във възможността *апелативи-предикатори* да възникнат практически от всяко име на

място (тип Аб); значението им се основава на стереотипни представи-признаци, свързани със съответното СИ или на възникнала нова представа (признак) вследствие екстралингвистични промени, напр. *Brusel* 'hlavní město EU' → *bruselizace* 'zapojení evropských států do jednotné unie s centrem v hlavním městě EU'; широкият и неопределен кръг признаци позволява да бъдат определени като квазипредикатори;

и) замяната на идентифициращата указателност на геонима със „събитийна“ признаковост създава предпоставки за разширяване на омонимията, напр. *алпийка* 'жителка на селище в Алпите' и *алпийка* 'участничка в състезание, провеждано в Алпите'; *хimalаец* 'животно с произход от Хималаите' и *хimalаец* 'участник в експедиция в Хималаите'.

Макар че регистрираните нови ДПА не възникват от *нови* трансмотивирани геоними, промяната в характера на СИ – от идентификатори на места в идентификатори на събития – определя динамичните процеси в тази част от проприалната система. Споменатото „заличаване на границите“ е само екстралингвистична предпоставка за динамика. Преобладаващите ДПА от геоними – с изключение на Аа (*р/Ривиера*), Аб (*африканизация, ливанизира*), Бб (*европеизъм*) и Бг (*америкоцентризъм*) – имат нулев АП поради промяна на АК на ОнОб (място → събитие).

Количественото съотношение между апелативите предикатори и идентификатори в двата езика е показано в таблица 9, а съотношението в начините на номинация – в таблица 10.

В част 4.3.5 са разгледани други предпоставки за динамика при този тип ДПА:

а) преименуване, т.е. замяна на вече установено име с ново вследствие официална смяна на название на геонимен обект, напр. бълг. *Мианма(р)* вм. *Бурма*, *Заир* вм. *Конго* и т.н.; чеш. *Myanmar* вм. *Burma*, *Zair* вм. *Konžská republika* и т.н. Промяната може да засегне цялото название, напр. *Шри Ланка* вм. *Цейлон*, да бъде замяна на калкирано с автентично название, напр. *Côte d'Ivoire* вм. *Pobřeží slonoviny*, или да се изразява в замяна на морфемата за 'страна, земя', с друг еквивалент, напр. *Киргиз-стан* вм. *Киргиз-ия*⁴⁷, *Kirgy-stán* вм. *Kirgiz-ie*;

б) намеса на кодификационен фактор, напр. *Каталуня* вм. *Каталония*, *Кампуџие* вм. *Kambodža* и др., при което всъщност възниква нов вариант, преди всичко при двата най-широко разпространени съвременни езика – испански и английски, напр. *Касабланка* вм. *Казабланка*, *Гълфстрийм* вм. *Голфщром*.

И двата типа онимична динамика се дължат на причини, които не са пряко свързани с комуникацията и имат отрицателен комуникативен ефект: от една

⁴⁷ Въпреки желанието си авторката не можа да намери материали, удостоверяващи нацина, по който в български официалната форма на -ия и -ландия се е наложила като единствена и е изместила старите славянски форми *Немско*, *Влашко*, *Швабско* и т. н.

страна се прекъсва връзката между апелативната номинация и етимона ъ при свързаните съчетания, напр. *ангорска котка*, но *Анкара* (има важна за България *Ангорска спогодба!*), *божигробска икона*, но *Йерусалим/ Ерусалим*, *цейлонски чай*, но *Шри Ланка*, *шам-фъстък*, но *Дамаск*, *цариградско грозде*, но *Истанбул*, *vlašský salát*, *vlašské ořechy*, но *Италия*, а от друга – при груповите антропоними възниква неоправдана вариативност, напр. *камбоджанец* – *кампучиец*, *цейло-нец* – *шриланкиец*.

Либерализмът на българската онимична система към чужди антропоними и геоними, необходимостта от незабавна трансграфемизация при интерференция, както и заместването на континенталния изговор и транскрипция с англоамерикански, създават благоприятни предпоставки за проява на този тип динамика.

в) последното динамично явление е резултат от променени комуникативни потребности и се изразява в заместване на родни (стари) названия за чужди географски обекти, определяни като *екзоними*, с автентични чужди имена. По определени причини днес то е по-характерно за чешката, отколкото за българската онимична система, срв. заместването на *Celovec* с *Klagenfurt*, *Solnohrad* със *Salcburk* и др. (Шрамек 1997: 282-283)⁴⁸. В български екзонимите са неразработена проблематика, поради което за целите на изследването е ексцерпиран материал от исторически съчения и са определени следните особености на българските екзоними: а) пъстрота на екзонимната система в съвременността и в исторически план, резултат от една страна на оживени икономически и езикови контакти между българската езикова общност и представители на други езикови общности, а от друга – на историческото развитие на българската нация; б) съществуване на отчетлива граница между екзоними на изток и на запад от българската езикова общност. Направено е заключение, че наблюдаваното в съвременния чешки заместване на екзонимите с автентични форми се е осъществило в български поради особеностите на историческото му развитие по-рано, поради този тип „нови“ геоними не се появяват днес.

Макар и предизвикана от комуникативни потребности, последният вид динамика също има отрицателен комуникативен ефект, тъй като вариативността в онимичната система води до нееквивалентност в апелативната, срв. екзонимите *Německo*, *Polsko*, *Turecko* и апелативите *regermanizace*, *germanizovat*; *polonizace*, *repolonizace*; *turcizace* и под. от „автентични“ геоними.

В част 4.3.6. са обобщени най-важните наблюдения от изследването на особеностите и промените в областта на ДПА от геоними: а) отсъствие на функци-

⁴⁸ Чешките екзоними са системно заменяни с автентичните им форми върху указателните табели на превозните средства (влакове, автобуси, разписания на летища), ориентационните табели по пътищата, в каталозите на туристическите агенции и под. (Шрамек 1997: 282-283).

онална диференциация между имената на различните видове места; б) ограничена численост на геонимите, като нови имена се появяват винаги във връзка с ново (изключително) събитие; в) външно обусловена динамика вследствие различни видове преименувания, имаща отрицателно влияние както в онимичната, така и в апелативната област; г) вътрешнообусловена динамика поради антропонимизация на геонимите вследствие обвързването им с човешката дейност, водеща до промяна във функцията им – от идентификатори на места към идентификатори на събития; д) като последица от това засилване признаковостта на геонимите и активна апелативизация; е) идентификация на абстракции чрез свързване с геоними; ж) активно използване на дегеоними за идентификатори на предмети според произхода им (стесняване на общото апелативно значение) чрез композиция вместо чрез метонимия и универбиране, както е през предишните периоди; з) потвърждение на наблюдението, направено при бионимите, че СИ освен като идентификатори се използват активно и като предикатори.

В част 4.4. (с.245–294)

Апелативен обект: създаден обект – Онимичен обект: собствено име на създаден обект (хрематионими) се представя класификацията на ДПА, чиято МО е СИ на създаден обект. Хрематионимията, схващана в широк смисъл – индивидуализиращи имена на изкуствени, създадени от човека или свързани с дейността на човека обекти – е смятана за най-динамичната част от съвременната онимия в количествено и качествено отношение. Общи признаци на АпОб, назовани със СИ-хрематионими, са 'неодушевеност-предметност' и 'единичност'. При някои групи хрематионими признакът 'единичност' означава единичност на серия.

Разнообразието на назоваваните обекти и следващото от това разнообразие на хрематионимите налага да бъдат обособени шест групи: *хрононими* и *еортоними* (имена на явления, свързани с време), *идеоними* (имена на идеологически учения, секти, култове), *ергоними* (имена на социалноструктурирани обекти – организации и обединения), *артеними* (имена на обекти и явления, свързани с културата), *прагматоними* (имена на серии предмети, търговски марки). В шеста група са обединени съкратени названия, т.е. използван е и структурен признак. Поради многочислеността на групата ще бъдат представени само най-характерните АФ.

4.4.1. АпОб: период от време, събитие, празник – ОнОб: СИ на период от време, събитие, празник. Хрононимите и еортонимите са индивидуализиращи имена за периоди от време независимо от признаците продължителност или единичност vs повторяемост. Отличават се от обикновените апелативи за време (*ден, месец* и т.н.) чрез свързаността си с необикновено събитие, което може да бъде: а) неочаквано (война, революция и под.), в определена степен независимо от човешка дейност, и б) очаквано, повтарящо се, избрано в чест на някого

или нещо (празник). Периодът от време е *голям*, тъй като най-малката индивидуализирана единица време не е часът или минутата, а денят (*Гергьовден*, *Денят на независимостта* и т.н.). При мотивираните, т.е. родните проприи от този вид, събитийността е експлицирана чрез съответния апелатив (революция, война и т.н.); при трансмотивираните принципите и основанията за индивидуализиране на съответното „парче“ време обикновено не са прозрачни. Поради това трансмотивираните СИ за време имат ограничената „подвижност“ в апелативните системи.

Реализирани са следните АФ:

Аа: АФ: $AK_{\text{ОноБ}} = AK_{\text{АпОб}} (-)$ Множественост НН: С-ОД (метафоризация)

бълг.: (Холокост, унищожение на евреите през Втората световна война) → *холокост* ‘унищожение, погубване, гибел’; чеш.: (Perestrojka) → *perestrojka* ‘přestavba hospodářství a společnosti’;

Бж: АФ: $AK_{\text{ОноБ}} = AK_{\text{АпОб}} \pm$ Множественост НН: С-ОД (универбация и метонимия)

бълг.: (световно първенство по футбол Мондиал) → *мондиал* ‘световно първенство’; (англосаксонски/ келтски празник Хелоун) → *хелоуин* ‘карнавал за за празника’; чеш. (hebrejský Š/šabat) → *sabat/ šábes* ‘sedmý den v týdnu, den klidu a bohoslužby’;

Би: АФ: $AK_{\text{ОноБ}} = AK_{\text{АпОб}} \pm$ Множественост НН: Словосъчетание (преведено)

бълг.: (Нежна революция) → *нежна революция* ‘промяна по мирен път’; чеш.: (Jasmínová revoluce) → *jasmínová revoluce* ‘revoluce prostřednictvím internetu’ и др.

Регистрираните единици са малко, тъй като назованите дискретни обекти са разположени в границите на четвърт век, а съответните СИ имат тесен АП. Имената на празниците са конфликтни единици⁴⁹ поради национално-специфичния си и „свещен“ статут; ‘божествеността’ пречи на профанизирането им чрез апелативизация. Влияние оказва и фактът, че хрононимите често се калкират, а мотивационната прозрачност е пречка пред апелативизацията. Инвентарът на единиците в двата езика показва висока степен на сходство по отношение на световните събития, но в чешки са по-силно разпространени еортоними от еврейския празничен календар, а в български – от мюсюлманския. Динамиката при СИ за време е обусловена от екстралингвистични причини – поява на *нови* събития, водещи до създаване на нови идентификатори или нови признакови имена, свързани с протекло във времето събитие.

4.4.2. АпОб: *движение, учение, секта, култ* – ОноБ: *СИ на движение, учение, секта, култ*. Терминът идеоними, използван за назоваване на тази група

⁴⁹ Толерантността, характерна за съвременността, изисква при трансмотивация на имена на чужди празници да се отчитат не само правописните и правоговорните правила в езика-източник и езика-трансмотиватор, но и религиозните чувства на съответния етнос, за който определен обект (Коран, Талмуд) или празник са обект на уважение.

СИ, не е общоприет. Обособяването ъ, съответно използването на термина, е мотивирано от разпространението на имена на единични обекти, които не индивидуализират социалноструктурирани цялости като ергонимите и имат различен АП. Става дума за имена на идейни направления, учения, религии, секти, мотивирани от хрематоним – название на книга, особен предмет и под. – чиято непрозрачност (*Бахай, Вуду*) или ясна мотивация (*Грийнпис, Ню ейдж, Сендеро Луминосо, Теософско общество, Сциентологична църква* и под.) позволяват да бъдат разграничени от ергонимите.

При идеонимите са реализирани следните АФ:

Аа: АФ: АК_{ОНОБ} ≠ АК_{АПОБ} (-)Множественост НН: С-ОД (метафоризация)

бълг.: (явление Джихад ‘действия и дейности по пътя към Аллах’) → *джихад* ‘жестока война’; чеш.: (Džihád) → *džihád* ‘svatá válka’;

Ба1: АФ: АК_{ОНОБ} ≠ АК_{АПОБ} +Множественост НН: Словообразуване (афиксация)

бълг.: (учение Дао/ Тао) → *даоист* ‘привърженик на учението’; (течение и стил в поп-музиката Ню ейдж) → *нюейджар*; чеш.: (synkterické náboženství Ba-ha’i/ Bahai) → *baháista* ‘stoupenec náboženství’; (hnutí Greenpeace/ greenpeace) → *greenpeace/ grínpísák* ‘stoupenec hnutí’;

Ба2: АФ: АК_{ОНОБ} ≠ АК_{АПОБ} +Множественост НН: С-ОД (метонимизация)

бълг.: (религия Бахай, букв. „Слава на Бога“) → *бахай* ‘привърженик на религията’; (група Билдерберг) → *билдерберги* ‘членове на групата’; чеш.: (hnutí Greenpeace/ greenpeace) → *greenpeace/ grínpísák* ‘stoupenec hnutí’; (islámské militantní hnutí Tálibán) → *tálib/tálibán* ‘příslušník hnutí’;

Бв. АФ: АК_{ОНОБ} = АК_{АПОБ} -Множественост НН: Словообразуване (афиксация)

бълг.: (религиозен култ Вуду) → *вуду/ вудуизъм* ‘вид култ’; чеш.: (okultní esoterická tradice Tantra podle textů ve formě dialogů Tanter) → *tantrismus/ tantrismus* ‘druh hnutí’.

Идеонимите не образуват нова група (религиите и ученията винаги са били отличаващи чрез специални имена); онимичната динамика се дължи на възникването на нови явления от този тип, съответно на индивидуализирането им чрез ново име. Регистрираните единици са „пъстри“ откъм произход. Почти без изключения в български те се приемат първоначално в англизирана форма, което впоследствие – при съпоставката ъ с автентичната – води до възникване на варианти (*дао/тао, талиб/ талибан*). В чешки вариативността се поражда на по-късен етап поради различния изговор на новите идеоними, срв. напр. *new age* [njú ejč], *newageista/ newagista* [njú-ejdži-]. Така английският като посредник създава предпоставки за възникване на варианти.

Тъй като са езиково и етноспецифични названия, идеонимите са „конфликтни“ проприи. Трансференцията им поставя въпроси пред правилата в езика-приемник, водейки до непознати звукови съчетания, напр. *вудуизъм, newageista*, или морфологични завършеци, напр. *розенкройц, greenpeace*. Семантичната

непрозрачност определя най-характерната им особеност: те са синкретични транслексми, които функционират едновременно като названия на движения, учения и под. (*Билденберг, Тантра*), на представители или елементи на движението, учението и под. (*билденберги, тантри*) и като определения към обекти, свързани с движението или учението (*тантра-техники*). Реализират само няколко АФ, което позволява да бъдат характеризирани като номинационно неподвижни. Причините за номинационната им „изолация“ се дължат главно на непознаване на ОнОб. Най-съществена е апелативизацията им като идентификатори на лица, при която се наблюдават два типа: а) с морфологично оформяне според активните словообразователни модели, напр. *ахмадиец/ ахмадин, нюейджар; тантрисът, baháista, senderista, grínpiśák*, т.е. чрез афиксация, и б) чрез пренасяне името (метонимизация) на учението или движението върху всеки негов член, напр. *бахай, малиб/ малибан, kinderskin, santer*. В чешки първият тип се проявява по-системно, отколкото в български.

Междуезиковата съпоставка разкрива висока степен на сходство в български и чешки, доказваща унификацията на идеологиите и вярванията в съвременния свят. Прилика се наблюдава и в сферата на употреба: почти до края на XX век идеонимите са част от научната и книжовната лексика, но през последното десетилетие чрез рекламата, телевизията и глобалната мрежа единици като *вуду, грийнпийс, дао/ тао, нюейдж, скинхедс, сантерия* и др. получават все по-широко разпространение.

4.4.3. АПОб: организация, обединение – ОнОб: СИ на организация, обединение. По определение ергонимите са имена на обществени, т.е. социалноструктурирани институции, разбирани в най-широк смисъл – военни, политически, административни и т.н. (EP 2002: 173). Като номинативни единици са амбимодални (двумодусни) имена, ОнОб е конкретен и единичен.

При ергонимите са регистрирани следните най-активни АФ:

Ба: $АФ: АК_{ОнОб} \neq АК_{АПОб} + \text{Множественост НН: Словообразуване (афиксация)}$
бълг.: (Ал-Кайда) → *алкайдист*; чеш.: (Severoatlantická aliance) → *aliančník, atlantista*;

Бв: $АФ: АК_{ОнОб} \neq АК_{АПОб} - \text{Множественост НН: Словообразуване (афиксация)}$
чеш.: (NATO, Severoatlantická aliance) → *natocentrizmus/ natocentrismus* 'soustředění vojenské moci v Severoatlantické alianci'; *natofašizmus, natooptimizmus*.

И в двата езика най-ярко представени са прилагателните от ергоними, които тук приемаме за единици, намиращи се в периферията на ДПА: *бенелюкски държави, мосадски методи, канардски проект*; *ASEAN-скá desítka; microsoftský/ microsoftsky; mosadský* и др.

Ергонимите образуват нова група, много активна в политическия и медийния език, което се дължи както на трайното им нарастване поради увеличаване на различните видове международни или национални организации и транснацио-

нални икономически сдружения, получаващи СИ с цел с цел идентификация и хонорификация, така и на разпространението им чрез глобалните комуникации. Преобладаващата част от тях произхождат от английски или от преведено (транскрибирано) на английски амбимодално название, често от разпространени в Близкия Изток и Северна Африка езици. По различни причини – включително и поради това, че в арабски графичната форма на съкращението се чете и произнася отъясно наляво – ергонимите са „конфликтни“ единици.

От структурна гледна точка са: а) абревиатури на амбимодални названия или части от такива названия (*АСЕАН, НАТО*), т.е. чисти индекси, тъй като транслитерираните инициални знакове в български или приетите оригинални буквени означения в чешки обикновено не съответстват на преведеното амбимодално название. Така съкращението се свързва само с общ апелативен обект – организация, армия, обединение, което дава подтик за функционирането му като самостоятелна номинативна единица; б) сричкови съкращения, които поради относителната самостоятелност и познатост на съставлящите ги части са мотивационно по-ясни, срв. *БЕНЕЛЮКС/ Бенелюкс, МАЙКРОСОФТ/ Майкрософт*. Графичната вариантност показва постепенно заличаване на абревиатурната мотивация, в резултат на което съкращението започва да функционира като СИ на най-общо специфициран АпОб (фирма, компания, обединение). Тъй като са изкуствено създадени имена с предполагаемо международно разпространение, звученето и изписването на този тип ергоними е функционално ориентирано и обикновено не попада в конфликт с националните фонетични, графични и морфологични системи; в) части от названия-аббревиатури/ амбимодални названия или проприализирани апелативи, произхождащи от разновидности на арабски език. Става дума за особено разпространените през последния четвърт век в пресата и политическия език имена като *Хамас, Фатах, Хизбулла(х), Мосад, Първа интифада, Втора интифада* и под.

Въпреки силното си количествено присъствие ергонимите са номинационно „статични“. Отличават се със среден по сила и тесен по обхват АП. Динамиката в системата на ДПА, мотивирани от ергоними, е онимична, вследствие появата на нови названия на ОнОб.

Междуетиковата съпоставка показва висока степен на сходство в инвентара на ергонимите, присъстващи в актуалния лексикален фонд на двата езика вследствие засилените глобализационни и интеграционни процеси в световен мащаб. Групата на ергонимите се обогатява непрекъснато с нови единици, но стиливият ѝ интервал е ограничен до език на медиите, административен стил и политическа реч.

4.4.4. АпОб: произведение, явление, свързано с поп-културата – ОнОб: СИ на произведение, явление, свързано с поп-културата. Групата обединява индивидуализиращи названия на АпОб, имащи отношение към културата – про-

дукти и инструменти на художественото творчество или на явления, свързани с него, при които признакът единичност може да означава единичност на серия. Става дума за СИ на материални обекти от кръга на съвременната поп-култура, разбрана като масова и серийна комерсиална култура. Тези особености се отразяват върху характера на разглежданите СИ, сближавайки ги от една страна с търговските марки (4.4.5.), а от друга – с псевдоантропонимите (4.2.2.).

При деартенимите са реализирани следните АФ:

Аа: АФ: АК_{Оноб} ≠ АК_{АпОб} (-) Множественост НН: С-ОД (метафоризация)

бълг.: (филм *Армагедон*) → *армагедон* 'голяма битка, схватка';

Ба1: АФ: АК_{Оноб} ≠ АК_{АпОб} + Множественост НН: Словообразуване (афиксация)

чеш.: (televizní seriál *Beverly Hills 90210*) → *bévéháčka* 'divák jistého amerického televizního seriálu';

Ба2: АФ: АК_{Оноб} ≠ АК_{АпОб} + Множественост НН: С-ОД (универбация и метонимия)

бълг.: (рок-състав *Бийтълс*) → *бийтълс* 'член на рок-състава'; (студио *Пайнер*) → *пайнерка* 'певица от студиото'; (Програма *Фулбрайт*) → *фулбрайтър* 'стипендиант на програмата'; чеш.: (časopis *Playboy*) → *playmatel* *playmatka* [plejmeit-] 'modelka časopisu pro muže';

Бб: АФ: АК_{Оноб} ≠ АК_{АпОб} + Множественост НН: Словообразуване (композиция)

чеш.: (hudební skupina *Kelly Family*) → *kellyoman* expr.'obdivovatel hudební skupiny';

Бг: АФ: АК_{Оноб} ≠ АК_{АпОб} - Множественост НН: Словообразуване (композиция)

бълг. (*Бийтълс*) → *бийтълсомания*/ *бийтълмания*⁵⁰ 'прекалено увлечение по Бийтълс'; чеш.: (hudební skupina *Spice Girls*) → *spicemanie* 'nádměrná obliba hudební skupiny' и др.

Бж: АФ: АК_{Оноб} = АК_{АпОб} ± Множественост НН: С-ОД (универбация и метонимия)

бълг.: (филмова награда *Оскар*) → *оскар* 'награда в областта на изкуството'; чеш.: (edice *Harlekin*) → *harlekýnka* 'kniha k nenaročnému čtení'

Артенимите образуват нова група, тъй като индивидуализират нови видове Оноб. Отбелязаната близост между този тип СИ, търговските марки и създаваните днес с комерсиална цел псевдоантропоними позволява като техен аналог в предишни исторически периоди да се посочат литературните СИ, приемани за ядро на „класическите“ ДПА. Близостта между двата типа номинации се потвърждава и от начините на апелативизация.

Регистрираните артеними произхождат от „комерсиалния“ английски, което означава, че при създаването им съзнателно е търсена оригиналност и между-

⁵⁰ Изпускането на –s в края на името на състава вероятно е резултат на по-висока чуждозикова компетентност, приемаща –s като показател за мн. ч., срв.: Действието е ситуирано в средата на 50-те – в живота на Ленън ги няма нито Йоко Оно, нито Бийтъл-манията... (интернет); Ролята на младия „бийтъл“ е поверена на Арън Джонсън (интернет).

народно звучене. От такава гледна точка те трябва да се разглеждат като мотивирани СИ. Част от тях представяват автентични английски проприи (*Oscar, Simpsons, Beverly Hills*), друга част – проприализирани апелативи и апелативни съчетания (*Surviver, Terminator, Spice Girls, Star Trek*); трета група оформят изкуствени имена, създадени с цел да бъдат едновременно индивидуализиращи и въздействащи върху широк кръг разноезични потребители (*Beatles, Depeche Mode, Led Zeppelin*). Чрез трансонимизация и с английски изговор се актуализират проприи от кръга на митологията, историята или специални области (*Армагедон, Апокалипсис, Jurassic*), които се свързват с нови признаци и променят сферите на разпространението си. Тъй като наред с рекламния мотив при тях присъства и стремеж към силна индивидуализация, графичната и звуковата им трансмотивация не са безпроблемни, срв. начините на изписване с кирилски букви на името *Led Zeppelin*: *Лет Цепелин/ Лед Цепелин / Лед Зеппелин/ Лед Дзеппелинг*. Поради това с оглед на идентифициращата им функция те нерядко се предават на български с чуждата графика.

За разлика от останалите изкуствено създадени имена за индивидуално обозначаване на не-живи обекти, артенимите имат широк АП: от тях се образуват както названия на лица, така също на предмети и абстракции, а освен това могат да обозначават и признаци. Характеризиращи двата езика са имената на лица от тип Ба: общото е, че и в двата случая се сменя класът на АпОб – от обозначение на вид обединение от хора се създават обозначения на лица, но по различен начин: в български системно се означават отделните членове на обединението (*бийтълс, сървайвър, мерилинка*), а в чешки – лицата, които имат отношение към него (*bévéháčkař, depešák*). И в двата езика номинациите принадлежат към разговорния пласт.

Най-характерното динамично явление при артенимите е разширяване на използването им като идентификатори на лица, обекти и абстракции. Инвентарът на единиците в двата езика е различен вследствие предпочитанията към продукти и явления от областта на поп-културата.

4.4.5. АпОб: *сериен предмет* – ОнОб: *СИ на сериен предмет*. Това е най-многочислената, най-разнообразна откъм конкретни единици и най-подвижна по състав група хремотоними. За обозначаване са предпочетени приетите в чешката ономастика термини *прагматоними* или *серионими*. Под прагматоним се разбира СИ на обект от АК, който се отличава с 'неодушевеност-предметност' и 'единичност-сериеност'.

Апелативните обекти, индивидуализирани чрез прагматоними, се отнасят към следните денотативните области: автомобили и превозни средства: (Баварски моторни заводи') → *баварец/ баварка* 'автомобил от тази марка'; (Harley-Davidson) → *harleyák/ harleják/ harleysta*; мобилни телефони, компютри, компютърни програми и под.: (Amigo) → *amigáč/ amigista*; (Linux) → *linuxista*; лекар-

ства: (Viagra) → *виагра*; (Pervitin) → *pervitinista*; облекло и обувки: (Adidas) → *адидаски*; (Puma) → *pumky* 'sportovní kalhoty'; предмети и инструменти: (Xerox) → *ксерокс*; (Kores) → *kores* 'lepící tyčinka'; тъкани и материали: (Ytong) → *итонг*; (Gore-tex) → *goretex*; търговски вериги: (Starbucks) → *старбъкизация*; (Macdonald's) → *macdonaldista/ mcdonaldista*; храни и напитки: (Vegeta) → *вегета*; (Tabasko) → *tabasko*.

За ДПА от прагматоними са характерни следните АФ:

Ба: АФ: АК_{ОНОБ} ≠ АК_{АНОБ} + Множественост НН: Словообразуване (афиксация)

чеш.: (марки Amigo, Apple, Atari, Maccintosh, Motorola, Nokia, Siemens, Sony Ericsson, Linux, Windows, Internet, Škoda Favorit, Harley-Davidson, Pervitin, Viagra, Macdonald's) → *amigáč/ amigista, applista, atarista, macista, nokiái/ nokiák, motorolář, siemensář, eriksonista, linuxista, windowsista, internetista/ internetér, favorista, harleyák/ harleják/ harleysta, pervitinista, viagrasta, macdonaldista/ mcdonaldista* 'uživatel této značky';

Бж: АФ: АК_{ОНОБ} = АК_{АНОБ} ± Множественост НН: С-ОД (универбация и метонимия)

бълг.: (Viagra) → *виагра* 'вид стимулиращо лекарство'; (Adidas) → *адидаски*; (Херох) → *ксерокс* 'машина за снимане', 'копие, снимано на ксерокс'; (Polartec) → *полар* 'вид бързосъхнеща материя', 'дреха или завивка от такава материя'; чеш.: (Converse) → *conversky* 'sportovní obuv'; (Diesel) → *dieselky* 'džiny'; (Lacoste) → *lakostky* 'jakostní boty'; (Vax) → *vax* 'přístroj podobný vysavači'; (Titanflex) → *titanflex* 'druh slitiny'.

Регистрираните прагматоними са имена на *нови* обекти. Преобладаващата част от тях произхождат от езици на Западна Европа и Северна Америка. За МО служат автентични непрозрачни проприи (швед. *Ericsson*, итал. *Benetton*, фр. *Lacoste*, англ. *MacDonald*); апелативи, проприализирани в прагматоними (*amigo* исп./ порт. → *Amigo*, *apple* англ. → *Apple*, *windows* англ. → *Windows*), особено при новите проприи в областта на „високите“ технологии; изкуствено създадени имена чрез модификация на изходни основи (*LEGO* от дат. *Leg Godt* 'играй добре'), композитуми (*Internet*, *Polartec*, *Goretex*) и сричкови съкращения (*Адида*с = *Ади* + *Дас* от Адолф Даслер). Поради функционално си предназначение прагматонимите са „конфликтни“ за националните онимични системи в зависимост от кодификационните им принципи: така в български името на операционната система *Windows* се транслитерира като *Уиндоус*, а в чешки – като *Windows* [window]; в други случаи в чешки е налице разлика и колебания между графика и произношение, напр. *Apple* [ep], *Mcdonalds* [mek-], които в български също не са решени единно, напр. *Епъл*, но *Макдоналдс*.

Поради това, че означават серийни обекти, прагматонимите реализират най-пълно и най-последователно прякото, „чистото“ назоваване или „идеалната“ апелативизация, т.е. СИ на серия предмети → всеки отделен предмет, попадащ под това име. Средствата за назоваване са метонимията и универбацията. При

названията на веществата и тъканите по-нататък може да се развие редовна метонимия от типа *вид материал – предмет от този материал*, срв. *люрекс* 'вид синтетична прежда', 'дреха от тази прежда'; *goretex* 'mikroporézní textilie', 'oděv z tohoto materiálu', а при имената на машините и инструментите – метонимични отношения въз основа на отношението *инструмент – резултат от действието му*, напр. *ксерокс* 'машина за снимане на документи' – 'копие, снимано на ксерокс'. И в двата езика системна апелативизация се наблюдава при търговските марки, означаващи чифтни предмети, напр. (Adidas) → *адидаски* 'вид спортни обувки'; (Converse) → *конверски* 'sportovní obuv'; различно е това, че в чешки – в съответствие с назоваването на предмети с идентифициращо име (*tarantinovka, harlekýnka*) – този начин на номинация се използва и при нечифтни предмети, срв. (Benetton) → *бенетонки* 'boty, kabelky, oděv jisté obchodní značky'.

Тъй като прагматонимите служат за различаване на известни обекти, от тях рядко възникват нови номинации-метафори. Необходимо е името да назовава нов и непознат до този момент вид обект, за да се свърже с отличителния му признак, както е при (*Viagra*) → *виагра*¹ 'стимулатор, стимулиращо средство' и значението да се пренесе по сходство; или името да се свързва с необичайна степен на признака (*най-добър, най-лош*), за да се освободи от конкретната си предметна семантика и да започне да означава само степен, както е в български при имената на луксозните автомобили *мерцедес* и *ролс-ройс*, с които едновременно се означават и характеризират най-добрите предмети от даден клас.

При прагматонимите-идентификатори между български и чешки се наблюдава още една съществена разлика: в чешки названията на серийни предмети редовно служат като основа за образуване на имена на лица, идентифициращи се като ползватели на съответната търговска марка, напр. *amigáč/ amigista, applista* и т.н. Склонността в чешки лицата да се идентифицират чрез отношението им към предметите проличава и от възможността за образуване на нови номинации от типа *ikeomaniak*, които в български са невъзможни дори като ocasionални.

Останалите АФ на прагматонимите потвърждават отбелязаната тенденция към вербализация на субстантивни значения (*макдоналдизация, старбъкизация, макдоналдизирам, старбъкизирам*); регистрирана е възможност признаковата семантика на СИ да се абстрахира и да се представи във вид на качество (*mcdonaldizmus/ macdonaldizmus*). По-добре представено в чешки е адекватното образуване от имена на предмети, напр. *mcdonaldový/ macdonaldový*, което в български очевидно зависи и от формални фактори, срв. напр. несъществуващите в български форми със съответните редовни чешки форми: **икејов – ikeový; *легов – legový; *ликров – lycrový; *табасков – tabaskový; *вегетов – vegetový; *виагров – viagrový* и др.

И в двата езика присъстват компактни групи нови апелативи, произхождащи от и принадлежащи към две номинационно продуктивни области, които не могат

да бъдат отнесени към „ежедневната“ онимия и лексика – новите номинации в областта на компютърните и информационните технологии и в областта на игрите. И при двете групи новите названия означават нови ОнОб: при компютърните термини това са непознати обекти, индивидуализирани с нови названия; при игрите е променен видът и особеностите на познати ОнОб.

В чешките неологични речници проприалният характер на подобни имена обикновено се отбелязва: колебанията при изписването им с главна или малка буква (*Internet/ internet, Skype/ skype, Windows/ windows*) свидетелстват за първоначалния статут на единицата като СИ, срв. NSČ1, NSČ2; в български те се приемат направо за апелативи, срв. РНДЗБЕ, РНДБЕ.

При ДПА-компютърни термини са реализирани следните АФ:

Аб: $\text{АФ: АК}_{\text{ОнОб}} \neq \text{АК}_{\text{АнОб}} (-)$ Множественост НН: словообразуване (афиксация)
чеш.: (Facebook) → *facebookovat*; (Google) → *vygooglit*; (Internet) → *internetovat/ internetit*; (Skype) → *skypovat*; (Twitter) → *tweťovat/ twittovat/ tvette-rovat / twetťovat* ;

Ба: $\text{АФ: АК}_{\text{ОнОб}} \neq \text{АК}_{\text{АнОб}} +$ Множественост НН: словообразуване (афиксация)
чеш.: (Facebook) → *facebookista*; (Google) → *googlista*; (Linux) → *linuxista*; (Mozilla) → *mozillista*; (Skype) → *skypista*; (Twitter) → *twitterista/ tweeter*; (Wi-Fi) → *wifinista*; (Windows) → *windowsista*;

Бж: $\text{АФ: АК}_{\text{ОнОб}} \neq \text{АК}_{\text{АнОб}} \pm$ Множественост НН: С-ОД (универбация и метонимия)
бълг.: (приложение Скайп) → *скайп* ‘вид телефонна връзка’; (социална мрежа Туитър) → *туитър* ‘профил в Туитър’; *туит* ‘съобщение в Туитър’; (социална мрежа Фейсбук) → *фейсбук* ‘профил във Фейсбук’; чеш.: (*služba Twitter*) → *tweet* ‘textova zpráva’ и др.

При тип Бж в чешки съществува деминутивизация, която е показател за апелативизация, напр.: Google → *googlik*; Internet → *internetík*; Skype → *skypík*; Web/web → *webík*; (Wi-Fi) → *wifina* → *wifinka*; (Word) → *wordík* и др.

Междуетиковата съпоставка показва, че и в български, и в чешки новите СИ се използват за създаване на нови общи имена за съответните понятия; разликата е в това, че в чешки – както изобщо при търговските марки – тези специални имена могат и се използват активно за различаване (идентификация) и на лица според връзката със съответния предмет.

При ДПА от имена на игри са реализирани следните АФ:

Ба: $\text{АФ: АК}_{\text{ОнОб}} \neq \text{АК}_{\text{АнОб}} +$ Множественост НН: Словообразуване (афиксация)
бълг.: (Counter-Strike) → *смпайкър*; чеш.: (Adventura) → *adventurista*; (Darts) → калк. *šipky* → *šipkář*; (Lacrosse) → *lakrosista*; (Scrabble) → *scrabblista*; (lotérie Tutovka) → *tutovkář* и др.

Бж: $\text{АФ: АК}_{\text{ОнОб}} = \text{АК}_{\text{АнОб}} \pm$ Множественост НН: С-ОД (универбация и метонимия)
бълг.: (Bingo) → *бинго* ‘вид игра’, ‘вид резултат в играта’, ‘зала за бинго игра’; (Blackjack) → *блекджек* ‘вид игра’, ‘вид подреждане на карти в играта’; (Darts)

→ *дармс* 'вид игра', 'мишена, поле за играта'; (FreesBee) → *фризби* 'вид игра', 'диск за играта'; чеш.: (Lacrosse) → *lakros /lacrosse* 'kolektivní hra'; (Lacrosse) → *lakroska* 'lakrosová hůl'; (Tetris) → *tetriska* 'tetrisová hra' и др.

Названията на игрите се апелативизират по-лесно от компютърните термини поради познатостта на ОнОб. Показателят за апелативизация може да бъде само морфологичен (неутрално мн. ч., напр. *аркади, тетрисци, квестове, arcády, questy*), морфологично-словообразователен (формално нова номинативна единица, напр. *adventurista, arkádista*) или семантично-ономасиологичен (ново значение, напр. *фризби* 'вид игра', 'диск за играта').

4.4.6. АпОб: *предмет, обект* – ОнОб: *съкратено СИ на предмет, обект*. Това е единствената група, обособена както по онимичен, така и по структурен признак. Аббревиативите могат да бъдат дефинирани като съкратени СИ на обекти. В проприалната област признаците им не се различават от тези на останалите хремотоними – 'неодушевеност' и 'единичност (серийност)', но към тях трябва да се добави 'идиоматичност', тъй като името (формата) не дава информация за ОнОб, а за самото име – че е в съкратена форма.

Въпросът за апелативния или проприалния статут на съкращенията е дискуссионен както в българското, така и в чешкото езикознание. Причина за колебанията на първо място е различният характер на пълното название, чието „съответствие“ представлява съкращението. Съкращенията на амбимодални имена, които индивидуализират и идентифицират единични обекти – ергоними от типа на НАТО, АСЕАН, САПАРД – безспорно са съкращения-проприи. Наред с тях обаче през последните две десетилетия и двата езика транслативират значително количество нови названия, изписвани с главни букви (инициали) и произнасяни сричково (в български обикновено с английски изговор), чиито пълни съответствия имат апелативен характер, но сложността на названието и честата му употреба водят до възникване и на „кратка“ форма. Главните букви са сигналът, подсказващ, че немотивираността и непрозрачността на името могат да бъдат изяснени чрез пълната му форма. Обикновено при втория тип единици сравнително бързо протича деаббревиация, като те и графично преминават към апелативите. Най-много съкращения от този тип се срещат в областите: а) информационни технологии, напр. (Global System of Mobile Telecommunications) → GSM → *Джу Ес ЕМ* → *джиесем*; (Short Message Service) → SMS → *есемеска*; б) икономика, напр. (Bank Identifier Code) → BIC-код → *биккод/ бик-код*; в) медицина, напр. (Genetically Modified Organism) → GMO → *ГМО* храни; (Bovinní spongiformní encefalopatie) → BSE → *biska*; г) обществени отношения, напр. (DHL) → *двейчел* 'вид пощенска услуга'; (Young Urban Professional) → YUP → *уупи* → *япик*.

В 4.4.7. са обобщени наблюденията над хремотоними, представляващи МО за ДПА.

От онимична гледна точка хрематонимната експанзия показва промяна в понятието „собствено“ име. Индивидуализирането на все повече предмети със СИ е обективна необходимост – ако допреди няколко десетилетия със *собствено име* се означават и индивидуализират места и хора (на това съответства делението топоними и антропоними), диференцирането на предмети чрез „собствени“ имена е отговор на засилващия се „номинационен глад“. Обектите, създавани от човека, стават все повече; за да съществуват, трябва да бъдат различавани чрез имена, които са и комуникативно „удобни“. Първоначално всички нови хрематоними възникват като имена на единични обекти, а впоследствие се превръщат в общи имена. Номинативните ресурси са ограничени, поради което за назоваване на нови ОнОб се използват: трансонимизации (*Найк, Ериксон*) или проприализации на апелативи, подлагани на промени чрез: а) използване на маркирани граматични форми, напр. мн.ч. (*Уиндоус, Дартс*); б) „деформации“, изразяващи се в отсичания в края (*Вегета, Скайп*) или промени в средата (*Бинго, Гугъл, Бийтълс*) на вече съществуваща единица, като началната ѝ част обикновено се запазва; в) комбинации от елементи на равнище дума (*Адидас, Интернет*) или съчетание от думи, допълнени и с други изменения – абревиация, универбация, мултивербация (*НАТО, Бенелюкс, Виатра*).

От апелативна гледна точка се наблюдава следното:

а) въпреки многочислеността си хрематонимите имат по-слаба номинационната значимост за апелативните системи в сравнение с бионимите и особено с геонимите – хрематонимите се апелативизират само в имена на предмети или лица. Те нямат „събитийна“ признаковост както геонимите, от които могат да възникнат нови апелативни номинации. Предметите, особено специалните, които стават все по-многобройни, са монофункционални⁵¹, а хрематонимите – „моносемни“ и номинационно статични;

б) фактът, че от тях свободно и активно се образуват само относителни прилагателни, показва, че дехрематонимите остават в именната, идентификационната част на езика и много по-слабо в сравнение с бионимите и геонимите могат да развият признаковост;

в) повечето дехрематоними имат висок АП, т.е. разграничаването СИ – нарицателно име е само по количествен признак, което води до колебания в изписването;

г) в областта на дехрематонимите чешки и български се различават: в чешки названията на предмети редовно служат като основа за образуване на идентификатори на лица, в български дехрематонимите са главно идентификатори на предмети.

⁵¹ Съществува и уеднаквяване във формата и външния им вид, което също не благоприятства апелативизацията.

В част 4.5. Изводи (с. 293-295) са обобщени резултатите от наблюденията над промените в характера и обхвата на процесите в областта на ДПА, възникнали в български и чешки от трансмотивирани проприи. Направени са заключения в три насоки:

А) онимичната динамика, влияеща върху динамиката на ДПА, се дължи:

а) на поява на нови видове ОнОб, т.е. нови АпОб, които първоначално се идентифицират като единични и придобиват СИ (при хремотонимите: ергоними, артоними и компютърни обекти);

б) на нови ОнОб, т.е. познати АпОб, които получават обществена значимост и поради това се идентифицират и със СИ (при всички видове проприи);

в) промяна в съдържанието на денотата на СИ, като се запазва проприалният статут на името и отношението на тъждественост между АпОб и ОнОб (при геонимите, които започват да обозначават събития);

г) на кодификационни промени (за български);

д) на промени поради различно равнище на чуждоезиковата компетентност (изразено и в двата езика по различен начин: в чешки се дължи на времето, необходимо за постигане на еквивалентност между изговора и изписването; в български – на замяната на континенталния изговор с англо-американски);

е) на промени вследствие конфликт между правилата на езика-посредник, езика-източник и езика-трансмотиватор (в български при възникването на транслексеми от по-слабо известни езици с посредничество на английски);

Б) от апелативна гледна точка може да се говори за два вида динамика. От една страна изброените по-горе промени получават израз на равнището на общата лексика чрез възникване на нови апелативи. Изменения се наблюдават отчетливо при дегеонимите, независимо от количествената оскъдност на *новите* номинации⁵². От друга страна промени възникват поради вътрешноразвойни причини в областта на самата апелативна лексика. Най-съществена промяна е засилването ролята на СИ като номинации-предикатори, т.е. възможността проприите да се апелативизират и като признакови номинации (при антропонимите, геонимите, търговските марки). Лекотата и системността на този вид апелативизация е в съгласие с отбелязаната обща тенденция към вербализация на субстантивната лексика. В номинативен план използването и на СИ, които са „чисти“ идентификатори за създаване на признакови номинации, свидетелства за засилваща се непропорционалност в отношението идентификатори : предикатори. Обектите, които се идентифицират чрез собствено име стават все повече, а това създава необходимост и от съответното означаване на признаците им. Като доказателство за все по-голямата диференциация сред обектите може

⁵² Вероятно защото между хората и местата има повече пресечни точки, отколкото между хората и предметите.

да се посочи следния факт: до 90-те години на миналия век формалният еквивалент на понятието 'общувам с някого от разстояние' е *пиша (писмо)* или *говоря (по телефона)*. В съвременността и в двата езика – макар и на разговорно равнище, съществуват няколко глагола, специфициращи това понятие по името на обект-идентификатор: (Скайп) → *скайпвам*; чеш.: (Facebook) → *facebookovat*; (Google) → *vygooglit*; (Internet) → *internetovat/ internetit*; (Skype) → *skypovat*; (Twitter) → *twetovat/ twittovat/ twetterovat/ twettrovat*. Като имена на обекти (същества, места, предмети) и СИ участват в създаването на нова признаковост въз основа на новите обект-идентификатори.

В) последното заключение се отнася общо до способността на СИ да се апелативизират и до зависимостта на апелативизацията от типа език. Представени са три типа обобщения на изследвания материал: зависимости между вида ОнОб (същество, място, обект) и вида АП; зависимости между начина на номинация и вида АП; видове идентификатори и видове предикатори. Данните се използват за съпоставка между чешки и български.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ И ИЗВОДИ

В ЗАКЛЮЧЕНИЕ (с. 295-300) се представят изводите, отнасящи се до цялото изследване. Отбелязва се, че то е резултат от работата на авторката в групата за съпоставителни чешко-български изследвания в областта на неологията, осъществявана през последното десетилетие чрез съвместни проекти между ИБЕ и ИЧЕ при БАН. Убеждението, че изучаването на нови лексикални явления е невъзможно без добро познаване на старите, определя заглавието и първоначалния замисъл – съпоставка между състоянието на една специфична и неизследвана в българската лексикология група единици преди петдесет години и в съвременността. В течение на работата става ясно, че изпълнението ѝ в рамките на едно изследване е невъзможно, поради което съпоставката с предишния период е само на равнище примери и препратки към двата забележителни труда на българската лексикография в тази област – на С. Влахов и на Б. Парашкевов.

Освен това се изяснява, че изследването на ДПА отделно от проприите и само на сигнификативно равнище е слабо информативно, тъй като казва много неща за мотивите на възникването им, но не казва нищо за начина, по който са възникнали. От семасиологична гледна точка апелативизацията е процес, при който едно име „се взема“ и с него започват да се назовават по „разни причини“ – сложни, заплетени и кривуличещи – „разни неща“.

Предположението, че това „назоваване“, изглеждащо произволно от историческа перспектива, не може да не се извършва по правила, определиха внима-

нието, посветено на апелативизацията като процес за създаване на номинативни единици с оглед на функцията им.

Широкоразпространеното мнение, че СИ са единици без „значение“, указващи думи, „празни имена“ провокираха интереса към проверка на твърдението върху конкретен материал. СИ индивидуализират обекти и точно апелативните обекти определят семантиката на ДПА. Това обяснява защо в основата на изследването стои класическата версия на теорията за референцията.

Търсенето на отговор на въпросите, които се появяваха в процеса на работа, в крайна сметка определи съдържанието на изследването и резултатите от него, които могат да бъдат обобщени в следното:

- работата е изследване върху „семантиката“ на СИ, проявяваща се чрез словообразователните му възможности и изводът, до който стига е, че най-подвижни и богати в това отношение са имената на места, тъй като всяко събитие се случва на определено място и всеки обект или явление може да бъде специфициран чрез мястото му в пространството;

- работата е изследване върху съвременните видове СИ и главният резултат е установяването на стремеж към „оразличаване“ на все повече обекти чрез все повече изкуствено създадени СИ, които се връщат обратно в апелативния пласт като изкуствени общи имена;

- работата е изследване върху словообразователните възможности на българската и чешката субстантивна лексика (имена на лица, места, предмети) и главният резултат от нея е установяването на по-активното използване на чешката конкретна лексика (имена на предмети) за създаване на идентификатори. Във връзка с това възниква въпросът дали след като притежава на граматично равнище идентифицираща категория (определеността) българският се нуждае от толкова идентификатори;

- работата е опит един вид специфични единици в два езика бъдат проучени с оглед функцията им и да свърже функционалността с особеностите на семантиката и граматиката им; ДПА показват, че основните граматични категории (число и одушевеност), семантични в основата си, определят как ще се представи „празната“ представа или простото указване;

- работата е изследване върху лексиката, определяна като немотивирана; приема се, че непрозрачните единици също са мотивирани, тъй като започват да се „трансмотивират“ още от първата си поява в друга система.

ПРИНОСИ НА ДИСЕРТАЦИЯТА

1. В дисертацията е изследвана за първи път от функционална и структурна гледна точка една неразработена част от българската лексикална система.
2. Дефинирано е понятието апелативизация, което няма функционално обяснение не само в българското, а изобщо в славянското езикознание.
3. Дефинирани са свързаните с него понятия депроприален апелатив и апелативизационен потенциал на собственото име.
4. Изяснено е отношението апелативизация – номинация.
5. Предложена е интерпретация на начина за номинация „заемане“ от ономасиологична гледна точка.
6. Съпоставени са начините за усвояване на „чужди“ апелативи и проприи в двата езика.
7. Класифицирани са и са разгледани съпоставително въз основа на комплексен функционален, ономастичен и ономасиологичен критерий ДПА в български и чешки в края на XX век.
8. Определени са признаците на динамика в тази част от лексикалните системи на българския и на чешкия език.

ЛИТЕРАТУРА, ЦИТИРАНА В АВТОРЕФЕРАТА

- Академична граматика 1983*: Граматика на съвременния български книжовен език. Изд. на БАН. София.
- Азнаурова 1977*: Э. С. Азнаурова. Стилистический аспект номинации словом как единицей речи. – В: Языковая номинация. Виды наименования. Изд. Наука. Москва.
- Арутюнова 1976*: Н. Д. Арутюнова. Предложение и его смысл (логико-синтаксические проблемы). Москва.
- Арутюнова 1977*: Н. Д. Арутюнова. Номинация и текст. – В: Языковая номинация. Виды наименования. Изд. Наука. Москва.
- Арутюнова 1980*: Н. Д. Арутюнова. К проблеме функциональных типов лексического значения. – В: Аспекты семантических исследований. Изд. Наука. Москва.
- Алексиева 1977*: Н. Алексиева. Граматически и семантични фактори при определяне рода на английските заемки в български език. – Бюлетин за съпоставително изследване на българския с други езици, 4-5, с. 44-52.
- Алексиева 1987*: N. Alexieva. English synchronic and diachronic loanwords in Bulgarian. – University of Sofia English Papers, 3, 107-122.
- Алексиева 2006*: Н. Алексиева. Активната роля на националния език при чуждо лексикално влияние. – В: Националният език в условията на чужди влияния и глобализация. Доклади. София, с. 78-83.
- Балкански 1987*: Т. Балкански. Етнонимите като лексикографски проблем в тълковен речник. – Във: Втори международен конгрес по българистика. Доклади. Съвременен български език. БАН, София, с. 388-400.
- Белецкий 1972*: А. А. Белецкий. Лексикология и теория языкознания (Ономастика). Изд. Киевского университета.
- Березникова 1978*: Р. Е. Березникова. Место номен в лексической системе языка. – В: Имя нарицательное и собственное. Отв. редактор А. В. Суперанская. Изд. Наука. Москва, с. 42-59.
- Бланар 1996*: V. Blanár. Teória vlastného mena (Status, organizácia a fungovanie v spoločenskej komunikácii). Bratislava.
- Бланар 1996а*: V. Blanár. Medzi apelatívom a vlastným menom. – In: 12. Slovenská onomastická konferencia a 6. Seminár „Onomastika a škola“. Prešov, s. 13– 21.
- Боздехова 2010*: Iv. Bozděchová. Internacionalizační tendence a typ češtiny. – В: Новые явления в славянском словообразовании. Система и функционирование. Изд. Московского университета, с. 257-267.
- Болотов 1978*: В. И. Болотов. Множественное число имени собственного и апеллятива. – В: Имя нарицательное и собственное. Отв. редактор А. В. Суперанская. Изд. Наука. Москва, с. 5-33.
- Бояджиев 1986*: Т. Бояджиев. Българска лексикология. София.
- Бояджиев 2007*: Т. Бояджиев. Българска лексикология. УИ Св. Климент Охридски. София.
- Буров 1996*: Ст. Буров. Форми и значение на съществителното име. Изд. ПИК. Велико Търново.
- Буров 2004*: С. Буров. Познанието в езика на българите. Граматично изследване на концептуалната категоризация на предметността. Фабер.

- Влахов 1996: С. Влахов. Енциклопедичен речник от Авгий до Яфет. Чужди собствени имена в езиковия свят на българина. Изд. Петър Берон със съдействието на УИ Св. Климент Охридски. София.
- Гак 1977: В. Г. Гак. К типологии лингвистических номинаций. – В: Языковая номинация. Общие вопросы. Изд. Наука. Москва, с. 230-294.
- Георгиев 1990: Ст. Георгиев. Семасиологични проблеми на собствените имена. – В: Състояние и проблеми на българската ономастика. 1. УИ Св. Св. Кирил и Методий. Велико Търново, с. 105-111.
- Георгиев 1991: Ст. Георгиев. Аспекти на ономастичната семантика. – Български език, кн. 2, с. 96-100.
- Георгиев 1993: Ст. Георгиев. Българска семасиология. Абагар. Велико Търново.
- Гигов 1981: П. Гигов. Към въпроса за семантично-стилистичната адаптация на чуждите думи в българския език. – В: Научни трудове на Пловдивския университет П. Хилендарски, 19, № 5, с. 83-91.
- Гулова 1987: H. Gulová. Kategorie gramatického rodu substantiv v bulharštině. Univerzita Karlova. Praha.
- Данчев 1981: А. Данчев. Англизмите в българския език. – СЕ, VI, кн. 3-5, с. 190-204.
- Данчев 1988: A. Dantchev. Language contact and language change. – Folia Linguistica. XXII, N 1-2, p. 27-53.
- Данчев 2001: А. Данчев. Съпоставително езикознание. Теория и методология. УИ Св. Климент Охридски. София.
- Димитрова-Тодорова 2010: Л. Димитрова-Тодорова. Собствените имена в България (изследвания, анализ, проблеми). Автореферат на дисертация за присъждане на научната степен „Доктор на филологическите науки“. София.
- Динамика 1989: Dynamika slovnej zásoby súčasnej slovenčiny (J. Horecký, K. Buzássyová, J. Bosák a kol.). Bratislava.
- Докулил 1976/ 97: M. Dokulil. O vyjadřování jednotosti a jediničnosti v českém jazyce. – In: Obsah. Výraz. Význam. Výbor z lingvistického díla M. Dokulila. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy. Praha, s. 298-303.
- Докулил 1977/ 97: M. Dokulil. Statut tzv. vlastních názvů. – In: Obsah. Výraz. Význam. Výbor z lingvistického díla M. Dokulila. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy. Praha, s. 281-290.
- Докулил 1989/ 97: M. Dokulil. K problematice společenských institucí a organizací. – In: Chrématonyma z hlediska teorie a praxe. Onomastika a škola, zv. 3, Brno, s. 44-54.
- EP 2002: Encyklopedický slovník češtiny. Nakladatelství Lidové noviny. Praha.
- ЕСБЕ 2000: Енциклопедия на съвременния български език. Съставители проф. Русин Русинов и проф. Станьо Георгиев. ИПК Свети Евтимий Патриарх Български. Велико Търново.
- Зидарова 1998: В. Зидарова. Очерк по българска лексикология. Пловдив.
- Земан 1995: J. Zeman. K výslovnosti cizích vlastních jmen v češtině. – In: Spisovná čeština a jazyková kultura. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy. Praha, s. 138-142.
- Йорданова 1979: Л. Йорданова. Номенклатурни знаци – същност и тенденция на развитие. – В: Съпоставително изучаване на частните лексикални системи на славянските езици в синхрония и диахрония, с. 138-145.
- Калканова 2004: Т. Калканова. Популярно ли е твоето име? УИ Св. Климент Охридски. София.
- Клешчова 2010: K. Kleszczowa. Błąd z perspektywy dynamiki języka. – В: Новые явления в славянском словообразовании. Система и функционирование. Изд. Московского университета, с. 317-325.
- Кнапова 1988: M. Knappová. Cizí urbanonyma v češtině. – In: Onomastika a škola. Zv. 2. Urbanonymia. Univerzita Komenského. Bratislava, s. 97-101.
- Ковачев 1987: Н. Ковачев. Българска ономастика. ДИ „Наука и изкуство“. София.
- Ковачева 2006: М. Ковачева. За повишената активност на образувания от типа ФБР агент и фешън творение от гледна точка на езиковия контакт. – В: Националният език в условията на чужди влияния и глобализация. Доклади. София, с. 84-92.
- Кондукторова 1983: А. Кондукторова. Антропонимната конверсия като начин за образуване на лични имена от славянски произход. – Език и литература, кн. 3, с. 58-63.

- Кондукторова-Вълканова 1982: А. Кондукторова-Вълканова. Начини за образуване на лични имена от славянски произход в съвременната българска антропонимия. Автореферат на дисертация за присъждане на научната степен „Кандидат на филологическите науки“. Велико Търново.
- Кримова-Цветкова 2007: Л. Кримова-Цветкова. Семантичната категория количество и нейното изразяване в българския език. Акад. изд. Проф. Марин Дринов. София.
- Кубрякова 1977: Е. С. Кубрякова. Теория номинации и словообразование. – В: Языковая номинация. Виды наименования. Изд. Наука. Москва, с. 222-304.
- Кучера – Земан 1998: J. Kučera – J. Zeman. Výslovnost a skloňování cizích osobních jmen v češtině. Anglická osobní jména. Hradec Králové: Gaudeamus.
- Куцаров 2007: Ив. Куцаров. Теоретична граматика на българския език: Морфология. УИ П. Хилендарски.
- КЧГ 1995: Příruční mluvnické češtiny. Eds. P. Karlík, M. Nekula, Z. Rusínová. Nakladatelství Lidové noviny.
- Мартинова 2003: О. Martincová. Propria v neologické slovtvorbě. – In: Dynamica a inovace v češtině a bulharštině (90. léta 20. století). (Úspořádky A. Rangelova, Z. Tichá). ÚJČ AV ČR. Praha, s. 19-25.
- Мартинова 2005: О. Martincová. Nová víceslovná pojmenování. – In: Neologizmy v dnešní češtině. ÚJČ AV ČR. Praha, s. 212-231.
- Манолова 1986: Л. Манолова. Терминологична лексика от собствени имена. – Във: Въпроси на съвременната българска лексикология и лексикография. Изд. на БАН. София, с. 163-168.
- Молхова 1979: Ж. Молхова. Английските заемки в българския език. – В: Помагало по българска лексикология. Съст. Хр. Първев. Изд. Наука и изкуство. София, с. 227-238.
- Молхова 1987: J. Molhova. Linguistic Considerations on Proper Nouns. – In: University of Sofia English Papers, 3.
- Московска 1995: M. Moskovska. The International Component in the Bulgarian Language: Some Recent Developments. – In: Проблеми на социолингвистиката. Т. 4. Социолингвистика и комуникация. София, с. 109-111.
- Мравинацова 2005: J. Mravinacová. Přejímání cizích lexemů. – In: Neologizmy v dnešní češtině. ÚJČ AV ČR. Praha, s. 187-212.
- Ницолова 2008: Р. Ницолова. Българска граматика. Морфология. УИ Св. Климент Охридски. София.
- Олошяк 2007: М. Ološtiak. Jazykovoštruktúrný a komunikačno-pragmatický status vlastného mena (adaptácia anglických proprií v slovenčine). FF Prešovskej univerzity. Prešov.
- Онхайзер 2003: I. Ohnheiser. Интернационализми в словаре и тексте. – In: Internacionalizmy v nové slovní zásobě (Úspořádky Z. Tichá, A. Rangelova). ÚJČ AV ČR. Praha, s. 115-126.
- Парашкевов 1978/ 1979: Б. Парашкевов. Структурни и семантични проблеми при заемките от немски език в синхронен аспект. – В: Помагало по българска лексикология. Съст. Христо Първев. Изд. Наука и изкуство. София, с. 216-226.
- Парашкевов 1981: Б. Парашкевов. Немски, нидерландски и скандинавски заемки в българския език. – СЕ, VI, 3-5, с. 181-189.
- Парашкевов 1987: Б. Парашкевов. По въпроса за етимологичната дублетност в българския език. – Във: Втори международен конгрес по българистика. Доклади. Съвременен български език. БАН. София, с. 388-400.
- Парашкевов 2008: Б. Парашкевов. Етимологични дублети в българския език. ИК ЕМАС. София.
- Парашкевов 2011: Б. Парашкевов. Отименна лексика в словника на българския език. Енциклопедичен речник на производни от собствени имена. Издателство Изток – Запад. София.
- Патев 1979: П. Патев. Лексикални заемки от френски език. – В: Помагало по българска лексикология. Съст. Христо Първев. Изд. Наука и изкуство. София, с. 206-215.
- Пернишка 1993: Е. Пернишка. За системността в лексикалната многозначност на съществителните имена. Изд. на БАН. София.

- Пернишка 2006: Е. Пернишка. Съвременната лексикография – извор на познания за богатството и системните връзки в лексиката. – В: Български език и литература, кн. 6.
- Покорна 1978: E. Pokorná. Apelativizovaná jména v české slovní zásobě. – Slovo a slovesnost 39, s. 116-124.
- Поливкова 1986: A Polívková. Tvoření obyvatelských jmen od jmen místních. – Naše řeč 69, č. 3, 132-136.
- Попова 1990: М. Попова. Типология на терминологичната номинация. Изд. на БАН. София.
- Попова 2003: М. Попова. Термините адаптация и интеграция при интернационалните заеми. – В: Internacionalizmy v nové slovní zásobě (Úspořádalý Z. Tichá, A. Rangelova). ÚJČ AVČR. Praha, s. 141-148.
- Радева 2007: В. Радева. В света на думите. Структура и значение на производните думи. УИ Св. Кл. Охридски. София.
- СБЕ 1999: Съвременен български език. Фонетика. Лексикология. Словообразуване. Морфология. Синтаксис. Т. Бояджиев. Ив. Куцаров. Й. Пенчев. Под ред. на член-кор. проф. д-р Т. Бояджиев. ИК П. Берон. София.
- Соболева – Суперанска 1986: Т. А. Соболева, А. В. Суперанска. Товарные знаки. Изд. Наука. Москва.
- Сохова 1966: Z. Sochová. K slovtvorné a stylové charakteristice mluveného jazyka (O jednom typu univerbizovaných pojmenování). – Naše řeč 49, s. 81-87.
- Суперанска 1973: А. В. Суперанская. Общая теория имени собственного. Москва.
- Суперанска 1978: Апеллятив-онома. – В: Имя нарицательное и собственное. Отв. ред. А. В. Суперанская. Изд. Наука. Москва, с. 5-33.
- Суперанска 1978а: А. В. Суперанская. Групповые обозначения людей в лексической системе языка. – В: Имя нарицательное и собственное. Отв. ред. А. В. Суперанская. Изд. Наука. Москва, с. 59-83.
- ТМОИ 1986: Теория и методика ономастических исследований. Изд. Наука. Москва.
- Филипец – Чермак 1985: J. Filipec – F. Čermák. Česká lexikologie. Praha.
- Фурдик 1994: J. Furdík. Integrační procesy pri lexikálnych prevzatiach. Jazykovedný časopis 45, 2, s. 95-100.
- Хавранек 1966/72: Б. Гавранек. К проблематике смешения языков. – В: Новое в лингвистике. Выпуск VI. Языковые контакты. Изд. Прогрес. Москва, с. 94-110.
- Хавранек – Једличка 1981: B. Havránek – A. Jedlička. Česka mluvnice. SPN. Praha.
- Ховоркова 1988: A. Hovorková. Vlastní jména a apelativizované názvy výrobků v češtině. – Naše řeč 71, s. 68-75.
- Хремадоними 1989: Chrématonyma z hlediska teorie a praxe. Onomastika a škola, zv. 3. Brno.
- ЧГ 1986: Млуннице češtiny. [1]. Fonetika Fonologie Morfonologie i morfemika Tvoření slov. [2]. Tvarosloví. Academia. Praha.
- Шрапек 1989: R. Šramek. Chrématonimický objekt. – In: Chrématonyma z hlediska teorie a praxe. Onomastika a škola, zv. 3. Brno, s. 13-20.
- Шрапек 1999: R. Šramek. Úvod do obecné onomastiky. Brno.
- Шрапек 1997: R. Šramek. Cizí místní jména v češtině. – In: Fr. Daneš. Český jazyk na přelomu tisíciletí. Praha, s. 280-287.
- Щиха 2009: Fr. Štiha. Jméno třetí nejvyšší hory světa. – Naše řeč 92, s. 107-110.

ИЗТОЧНИЦИ, ЦИТИРАНИ В АВТОРЕФЕРАТА

РНДЗБЕ: Речник на новите думи и значения в българския език. Първо издание. Под общата редакция на ст. н. с. I ст. д. ф. н. Е. Пернишка. София 2001.

РНДБЕ: Речник на новите думи в българския език. Авторы Е. Пернишка, Д. Благоева, С. Колковска. София 2010.

ПРОДД: Речник на редки, остарели и диалектни думи в литературата ни от XIX и XX век. Под редакцията на Ст. Илчев. Изд. на БАН. София 1974.

РЧДБЕ: Речник на чуждите думи в българския език. Изд. на БАН. София, 1982.

ASCS: Akademický slovník cizích slov. Kolektiv autorů pod vedením Věry Petráčkové a Jiřího Krause. Academia. Praha 1997.

NSČ: Nová slova v češtině. Slovník neologizmů. Kolektiv autorů pod vedením O. Martincové. Academia Praha 1998.

NSČ2: Nová slova v češtině. Slovník neologizmů 2. Kolektiv autorů pod vedením O. Martincové. Academia Praha 2004.

Климеш 2010: L. Klimeš. Slovník cizích slov. SPN. Praha 2010.

ПУБЛИКАЦИИ по темата на дисертацията

1. Los urbanónimos en Madrid a través del prisma de los urbanónimos eslavos. – In: *España y el Mundo Eslavo. Relaciones culturales, literarias y lingüísticas*. GRAM Ediciones. Octubre 2002. p. 487 – 503.
2. Собствените имена (Nomina propria) като проводник на интернационализация в лексиката и като обект на лексикографско описание. – In: *Internacionalizmy v nové slovní zásobě*. ÚJČ AV ČR. Praha 2003, s. 205– 214.
3. Детопонимни чужди неологизми в българския и чешкия език след 1989 г. – В: *Научни изследвания в чест и в памет на академик Иван Дуриданов. Национална конференция в чест на неговата 85-годишнина на тема „Ономастика. Лексикология. Етимология. Етнолингвистика. Социолингвистика“*. София, 9-10 май 2005 г. Велико Търново 2006, с. 369-377.
4. Собствените имена и интернационализацията на лексиката в българския и чешкия език след 1989 г. – В: *Националният език в условията на чужди влияния и глобализация*. Изд. на СУБ. София 2006, с. 213-233.
5. Собствените имена като обект на обработка в двуезичните електронни речници на славянските езици – проблеми и решения. – In: *Lexikografie v kontextu informační společnosti*. ÚJČ AV ČR. Praha 2008, s. 203-218.
6. Новите собствени имена като източник на промени в лексиката. – В: *Изследвания по фразеология, лексикология и лексикография*. Изд. на БАН. София 2008, с. 272-281.
7. За лексикалното взаимодействие на българския език с други езици. – В: *Слово и словесност. Сборник в чест на доц. д-р Юлия Балтова*. ИК ЕМАС. София 2010, с. 174-187.
8. Externě podmíněná dynamika bulharského a českého propriálního systému. – In: *Čeština v pohledu synchronním a diachronním (Stoleté kořeny Ústavu pro jazyk český)*. Nakladatelství Karolinum. Praha, 2012, s. 531-537.
9. За чуждите думи и интерпретацията им в съвременната българска и чешка лингвистика. – *Сборник от Националната научна конференция Българската бохемистика днес, проведена на 21.10.2011 г. в гр. София (под печат)*.
10. За проприалния плурал в български и чешки. – В: *Магията на думите. Езиковедски изследвания в чест на проф. д.ф.н. Лилия Крумова – Цветкова*. Акад. изд. Проф. Марин Дринов. София 2012, с. 317-326.
11. Формални критерии за пряка апелативизация на проприи от чужд произход в български и чешки (1) – В: *Време и история в славянските езици, литератури и култури. Сборник от Единадесети славистични четения, 19 – 22 април 2012 (под печат)*.
12. За екзонимите в чешкия и българския език – *Сборник в чест на доц. Я. Бъчваров (под печат)*.